

شورا

عدد ۲۲ * سنہ ۱۹۱۱

22

مصری رضاء الدین بن فضل الدین =
ناشری م. شاکر م. ذاکر راہیفیلر

- پوچاچوف .
ملا منیر ہادیف .
عرب لغتی و آنک عالمی
تقلید و علم .
امام و مدرس سرور الدین .
ادبیات آغی .
ع - جان ابرامی .
سید بطل غازی حکایہ سی
توغروسندہ .
ع . عزیز عبیدولین .
آثار عتیقہ دائر .
مفتش آثار عتیقہ : سودف
و مہل .
جوابار حقندہ فکرلر .
خوالینلی ، اورنگزگہ معلوم .
ترکچہ دن وزن .
معلم احمد کریم مقصودف .
نباتات . علی رفیقی .
تربیہ و تعلیم : استانبول
دارالمعلمینی .
مراسلہ و مخابرہ : بخارا ،
ویرخورال و تاشکندہ دن .
تقریض و انتقاد : تانار صرفی
و نحوی ، ترکی خطبہ لر
و فاسفہ اعتقادیہ .
اشعار : اجتہادلی آدیگہ .
مکتب آلدندہ یتیم بالا ، ترجمہ
شیکالی ، ایکی زور شاعرلرہز
نک شعزلرن اونوغاندہ ، کشی
نیشلر؟ ، بلدم .... ، دوستہ .
مثنوعہ . نیردہ آغو - موزیقہ
موزہ خانہ سی ، قزق بر اعلان
و باشقلر .
ادبیات «خدا یارخان باقچہ سنلغی
خیالم» احنف ناخنتارف .
طاشلاب کیتدی (حکایہ)
عبداللہ بیگی .
ایسکی فکرلردن .
محبود خواجہ بن بہبود خواجہ .
لامانوسوف .

آچلق حقنده:

اورنبورغ مسلمان جمعیتی اداره سندن «وقت» غزته سینه اوشبو رو شده مکتوب کوندرامشدر (عینا):
اوشبو سنه تیره یاغهنی آچلق چولغاب خلقیز آراسنده
آچلق بلالری کوزگه کورنوب حکم سورمکده، خصوصاً
بو یلغی آچلق باشقه سنه لرده گی آچلق کبیگنه اولمای
بلکه نچه الوش قورقنچلیرا قدر. آچلق بولغان سنه لرده
فقرا اوچون ایك آغر و قورقنچلی وقت، قش کونلری
اولسه ده بوسنه آچلقنك صوگ درجه قوتلیلگندن حاضرده نوک
کسب ایته آلمی آچلق سبیلی آفتق نامچی کوز باشلرینی
آغزوب اعانه صور اوچی فقرا بردن برگه آرتمه قدر.
قوارتیرینه یاغو اوچون اوطنی، اوستینه کبارگه کیومی،
آشار و اچارینه بر نرسه لری یوق قدر. بو جمله دن بش
آلتی بالالی بیتیم، فقیر، عاجز عائله لری و آنلرنك آچلق
دنیا سنده گی حاللرینی کوز آلدیمزغه قویوب قاراسق
نهایت درجه قزغانچ و آیانچدر. بو بیچاره لرغه اعانه
ایدله دکده اچلقدن هلاک اوله چقلرنده شبهه ده یوقدر.
آچلق سببندن تورلی چیر و آورولر نارالوب آندن
کیلگان مادی و معنوی ضرر لر حسابسن اوله چقدر. اگ
آز بولغانده شول مسکینلرنی آچلق هلاکتندن قوتقارلاق
یاردمه اولوق جمله اهالی اسلامنك بورچیدر.

مسلمان بار شهر و قریه لرده بوندای حاللرنی کوره
طوروب، قرداشلرینه یاردمه اولمی آنلرنك علا کتینه
رضا بولولر هیچ عقلغه صبارلق، وجدان قبول ایدرلک بر
اش توکلدر. زیرا بوندی عهومی بلا و آفات وقتلرنده بر
برلرمزنی آکلاشمق، بر برلریمزگه فولدن کیلدکچه یاردمه
اولوق شرها و عقلا لازم بر امر خیردر.

بو کون وطنداشلمز اولان روسلر اوشبو حاللرنی
اعتبارلرینه آلوب آچ، فقیر و محتاج لرغه اعانه یوللری
آچوب بیل باغلاب چن چندن حاضرده نوک اشکه کرشوب
بایتافتنه آنچه لرده جیدیلر. غزته لرده کورلوگه بناء بانق
لرده، حکومت اوچر یژدینه لرنده خدمت ایتوچیلر بای
اولمقلری حالده مجرد انسانیت نامینه وظیفه لرنندن بر
قسمینی شول آچلر فائده سینه باغشلاب تیبیشلی اورنینه
بیروب طورمقده لر. شولایوق تورلی فیرما خواجه لری
و آنده خدمت ایتوچیلر ده قش بویی آی صاین اوز
بانلرنندن اعانه بیررگه وعده لر قبول هم بیروب طورالر.
لکن وطنداشلمز آراسنده گی جدیتلی بو حرکتنك بزم
مسلمانلر آراسنده اولماوی تأسفی ایتمه اسلک توکلدر.
باق یاغهنه قاراساق آچلقنك قوتلیسی بز اسلام قرداش
لرمز آراسنده ایدگی کورنوب طورمقده. شولای بولا
طوروب بز مسلمانلر بو حقده قرداشلرمز نك حاللرینی
قایغرنوب هیچ بر تورلی حرکتده اولغانمز کورنمی. اویسن

فکر سزلك ایله طب - طنچ اوله رق عمر اوزدرامز. روسلر ده
فقیرلرگه یاردم ایتو اوچون نیچه و نیچه جمعیتلر بار.
بو کون هر قاپولری تورلیچه صورتده اوز قرداشلرینه
یاردم و شفقت قبول اشلرینك ترقی و تعالی سینه چن
اخلاصلری ایله خدمت ایتمکده لر. فقط بزم حاللر ایسه
بونلردن فرسخلر آرتده اولوب اش کورولر مزده شول
نسبتده در. اورنبورغده بر جمعیت بار ایسه ده بو قدر
دهشتلی آچلقده یاغز اولکلکندنکجه آچلق ایله کوره شو
چاره لرینه کرشرلک قوتی یوقدر. درست، جمعیت بوندن
مقدمگی آچلق سنه لرده حالندن کیلدکچه ثبات و غیرت
ایله بیوک خدمتلر کوستردی توفز یوز بدنچی هم سکرنچی
سنه لرده اون اوچ - اون دورت مگ صوملر صرف
ایتدی. لکن جمعیتنك بو قدر بیوک اعانه و یاردملری
اهالینك غیرت و حمیتلری سایه سنده اولدی. شونك کبی
بو سنه ده ملتیز، بو یلغی کبی ایك قوتلی، نچه سنه لرده
بر کیلمش آغرلقنیده کوتارمیچه آنك ایله کوره شرلک بر
قوت حاصل ایتمی تیککنه باتوب باشقه وطنداشلمز
کوزنده ملتیزنك وجود هم حیثیتنی بوغالتماساق، اونکان
سنه لرده گی کبی برگه لک ایله عهومی اولان بو بلاگه
قارشى طوررغه طرشوب تورلیچه معاونتده اولسه ق هر بر
مسئولیتلر دهن قوتلوب گوزل بر طرزده اش کورگان اولور
ایدک. شول نیت ایله اورنبورغ مسلمان جمعیتی، حمیتلو
دین قرداشلرینك همتینه مراجعت ایدوب قوللرنندن کیلگان
قدر آز و کوبلکنندن تارتیمی آچلق بلا سینه دوچار بولغان
مسکینلرگه یاردم ایتار اوچون اعانه ایتولرینی اوتنه در.
اعانه قبول ایدله در: اورنبورغده مسلمان جمعیتی کانسه لر یه
سنه بیزا کوفسکی اورامده اوز یورطنده.

اورنبورغ مسلمان جمعیتی نك رئیس عادلشاه مبشکین.

کیرکلی اوتنچ گه جواب:

محترم «شورا» مجله سینك ۹نچی عددینك قابنده بر ذات
طرفندن «کیرکلی اوتنچ» دیه تامغالر حقنده معلومات جیماق
اراده سیله اوقوچیلرغه مراجعت ایتمش ایدی. بودفعه ۲۰نچی
عدد «شورا» نك قابنده تکرار اوتنچ ایتمشدر.
افندینك دیدکنجه تامغالر، تاریخچه حاجت اولورسه
بزده اوز طرفه زده اولان تامغالرنی معلوم ایتمک ایسته دک.
لکن «تاریخ» دیبولدیکن اوز طائفه مز نك مختصر چه تاریخنی
یازوب کیتیمکنی مناسب بلدی کمزدن، توبانده یازلاچق تامغالرنك
قایو طائفه لره منسوب و اول طائفه لر کملر ونه یرده ایدیکلرینی
بیان ایتسه ک فایده سز اولماسه کیره ک
بزلر استرخان غوبیرناسنده کراسنیار اویه زنده
(کراسنیارسق دگل) «قاراغاچ نوغایلری» دیه معروف

۷ ذوالحجە سنە ۱۳۲۹

۱۵ نوپابر ۱۹۱۱ سنە

شورا

شورا دىمىر والوغ خادىملىرى

پوغاچوف (*).

فالدېروپ، توقز يولداشيله تالكاچوفنىڭ خوترىنە كىتوب ياشرىندى.

پادشاھنىڭ ظھور خىبرى قزاق خانى نورعلى خان غە دە كلوب ايرىشكىدىن اوزىنىڭ كاتىبى زىبىر (اصلدە فازان تاتارى) ايله اوراز كىلدى نامندەگى بىر تركماننى بىر آت، چاپان، فلچ، چەكان كىبى نرسەلەر ھدىيە قىلۇپ پوغاچوف غە كوندىرگان ايدى. كىچ بىرلن بونلر پوغاچوفنىڭ اورىننە كلوب يتدىلر، لىكن اولوقت پوغاچوف فاچقان ايدى. بونلر توننى شول قالغان چادردە اونكازدىلر، ايرتە بىرلن بارودىن پوغاچوفنى توتارغە دىيە عىسكر ايله كىلۇپ توشدى، پوغاچوف اولماغاچ خاننىڭ ايلچىلرىنى توتارغە قىصد ايلدى لىكن ايلچىلر آتلىرىنىڭ يوكركلىگى آرقەسنە قاچۇپ فوتولدىلر.

كونلر نىڭ بىرىندە شوندىغى كىشىلر ايله اچۇب اوپردىنە پوغاچوف، اوزىنىڭ سلامتلىكىنە كوتەروب اچدى. سوكرە قزاقلر، بونىڭ خاتونى بولو مناسبتىلە يكاترىنەنىڭ سلامتلىگىنە اچمىك اولدىلر. پوغاچوف آنىڭ سلامتلىگىنە اچۇدىن توفتاتوب، ناسلىدىنىڭ سلامتلىكىنە اچەرگە قوشدى. قزاقلر، ناسلىدىنىڭ پاۋول پىپىروۋىچنىڭ سلامتلىكىنە، دىيە فچىردىقلرندە پوغاچوف فچىروب يىغلاب بىيەردى. بوندىن مقصودى، ناسلىدىنىكىنى اوزىنىڭ اوغلى ايدىكىنە بونلرنى اماندىرمق ايدى ھم موفقەدە اولدى. بونىڭ پادشاھ ايدىكىدە ھىچ بىر قزاقنىڭ شىبەسى قالمايدى.

VIII

VII

تالكاچوف خوترىنە وارو ايلان توقسان قىدر كىشى كلوب، پوغاچوفغە بىيەت وىردىلر و آقتىق تامچى قانلرى قالغانچى خىدمت ايدوگە تەرى اوبوب بىيىن ايتدىلر. ايدىركە و بالتائى اسمندەگى آغاي انى ايكى تاتاردە كلوب قوشلدىلر. پوغاچوف اولدىن حاضرلىنگان فلاكلرىنى سونكى باشلرىنە باغلاپ، ۱۷ نچى سىنتابردە جايىق طرفىنە كىتدى. ايدىركە و بالتائىلرنىڭ اجتهادلرلە بىك كوب آنلى تاتارلر يولدە پوغاچوفقە كلوب قوشلدىلر. شولاي ايدوب، پوغاچوفنىڭ عىسكرى بىك آز وقتنىڭ اچىدە ايكى بوزگە بىدى. ھم

پوغاچوفنىڭ ظھور خىبرى ۹ سىنتابردە ۱۷۷۳ نچى يىل كامىندا ئانت سىمونىغە كلوب ايرىشدى. سىمونى پوغاچوفنىڭ قايت ايدىكىنى باشدە بىلمسەدە، بارا تورغاچ بىر ايسىرك قزاقنىڭ سوزىدىن « اوسىغا » يىلغەسى تىرەسندە ايدىكىنى آڭلاب، بىر قىدر حكومت كە صادق قزاقلرنى وىروب اسطرشىنا بارودىننى، پوغاچوفنى توتارغە كوندىردى. لىكن كارىۋىنىكوف نام قزاق، آت غە بىنوب تىزلىك ايله بارودىننىڭ توتارغە كىلمەسندىن پوغاچوفقە كلوب خىبر وىردى. پوغاچوف بارچە نرسەلرىنى (* باشى ۲۱ نچى عددەدە.

ايلىلى سوم مكافات و بىرلە چىگىلە اعلانلار تاراتتى . دورتيوز
 والدات و بيشيوز قالمق و آلتى طوب و يروب ، بيلوف
 نام آدمنى تاتيشچى كرىپستينه كوندردى . بيلوف واروب
 يتوب كرىپستكه كرو ايله ن ، پوغاچوفنه كلوب يتدى .
 پوغاچوف كوزگه كورنو ايله بيشيوز قالمق قاچوب چيغوب
 پوغاچوفغه قوشلدىلر . بوندن صوڭ بيلوف پوغاچوفغه فارشى
 اورنورغ قزاقلارنى چىغاردى لىكن بونلرده بر يولى
 پوغاچوفغه كلوب قوشلدىلر . بوندن صوڭ پوغاچوف قالغانلارنى
 يىگوب كرىپستكه كردى . كرو ايله بيلوفنى هم بارچه جما -
 عتلىر يله كامبندانتنى توتوب آصدى . نيك كوب آچى ، آزق
 و صوغش قوراللىرى قولينه توشدى . اورنورغنى صاقلار
 اوچون كتورولگان بيشيوز باشقردده شهردن قاچوب كيتوب
 پوغاچوفغه قوشلدىلر . اطرافنه بولغان بارچه مسلمان قريه -
 لرى پوغاچوفنى ايكمك و توز ايله فارشى آلوب ، بيعت
 ويردىلر . پوغاچوف اورنورغنه وارو اوچون كوبرهك
 عسكر چيو قصديله « فارغالى » غه كيتدى . فارغالى مسلا -
 مانلرى پوغاچوفنى ايكمك و توز ايله فارشى آلدلر ، الوغ
 چاتلقغه ياخشى پالاسلر جه يوب ، اوسته ل واورندقلر قويوب
 پوغاچوفنى شونده دعوت قىلدىلر . پوغاچوف كلوب توقتاغاچ ،
 ايكي مسلمان توتوب و تعظيملا ب آطندن ايندىلر . پو -
 غاچوف اورندقغه اولطرغاچ هر بريسى كلوب قوليني
 اوبدىلر . لىكن پوغاچوف بونده اشكه ياراقلى كشى تابمادى
 چونكه ياراقلىلرى بارچهسى گوبيرناتورنڭ امريله اورنبو -
 رنڭ محافظه سىچون كيتوب بىكانلر ايدى . شولايله پوغاچوف ،
 مسلمانلارنڭ حسن قبولندن بىك ممنون اولوب بونلارنڭ
 نى آيتسه كڭ شوڭا اشانوچان و بر قاتلى خلق ايدكارينى
 آڭلادى . بونده ، مسلمانچه بىك كوب دعوتناملر حاضر -
 لتوب ، فارغالى مسلمانلرى واسطه سيله باشقردستاننڭ هر
 يرينه تاراتردى . بو دعوتناملر ، اوزينڭ حقيقى پادشاه
 ايدكىنى بياندى ، باشقردلارنى ياردمگه چاقوردن هم هر تورلى
 كىگلكلر ايله وعده قىلودن عبارت ايدى . بوندن صافما -
 رسكى غرادوكگه واردى ، بونده ده خلق ايكمك و توز ايله
 فارشى آلدى . بوندن اوزينڭ عسكرى يانينه كيتدى ،
 واروب يتو ايله اوچ اشپوننى توتوب آصدى و بوندن
 صوڭ نوبت اورنورغنه واررغه قالدى .

X

بولده ، خان ايلچيسى زبيرده خاننڭ بوله كارينى پوغاچوفغه
 تابشردى . پوغاچوف چانان كوپرى آرقلى كىچوب ، جايق
 شهرينه كرمك اولدى هم كوپر يانينه ياقنلاشو ايله ، قاراولغه
 قويلغان قزاقلارنڭ ايلچيسى پوغاچوفغه كلوب قوشلدى لىكن
 كوپر توبنده طوپلر قويلدقندن بوندن چىغارغه قور قوب
 بووا آرقلى چقىق اولوب شونده كيتدى . پوغاچوفنى
 چىغارماس اوچون بونده هم يوز قزاق قويلغان ايدى .
 بونلارنڭ ده كوپسى پوغاچوف ياغينه قاچوب چقىدى . قاچوب
 چىغمانلارنى ده قولغه توشوب ايرته گوسين اونبرسىنى آصوب
 ئوتوردى . هيچ مانع قالمادقندن پوغاچوف بلغه آرقلى چغوب
 كيتدى هم كيلوچيلر كوب اولدقندن عسكرى ده بيدى يوز -
 دنده آرتوب كيتوب جايق شهرينه كره باشلادى . لىكن
 كامبندانت سيمونف طوب ايله فارشى توردقندن جايقغه
 كرو فكرندن دونوب « ايلهك » كرىپستينه كيتدى . بونده
 كيلو ايله صاچى قزاقلر ايكمك توز ايله فارشى آلوب
 كرىپستكه كرتدىلر . اتامانلرى پارتنوفنى آصوب ئولترگان
 صوڭ اوچ يوز قزاقنى ايهرتوب و ياخشى طوبلارنى آلوب
 « راسسىپنوى » كرىپستكه كيتدى . بونده هم قزاقلر فارشى
 آلوب كرىپستكه كرتدىلر . پوغاچوف اتامان ايله خاتوننى
 هم پوپنى آصدردى و بوندن نيژنى - اوزرسكى « كرىپستكه
 واروب هيچ مانعسىز ۲۶ نچى سنتابرده كرىپستكه كردى .
 كامبندانت ايله بر نچه آفيسيرنى هم اون قدر والداننى
 آصدىغان صوڭ ، باشقه والدانلارنى اوزينه ايهرتوب اشكه
 ياراقلى هر تورلى صوغش اسبابنى آلوب تاتيشچى
 كرىپستينه كيتدى . بو كرىپست شول طرفنڭ مركزى
 اولدقندن بونده كوب آزق و كوب خزينه آچىسى و صوغش
 قوراللىرى صاقلانادر ايدى .

IX

اورنورغ گوبيرناتورى واقعه نى ايشتو ايله ، ايڭ
 اول اورنورغنى صاقلار اوچون « فارغالى » دن اوچيوز
 تانار و تيره كورشى قريهلردن بيشيوز باشقرد جيبوب
 كتورتدى . نور على خان ايلچى كوندروب ، اوزينڭ
 بيشبىڭ عسكر ايله پوغاچوفنى قولغه آلسوغه خدمت ايدى -
 چكىنى بلردى ايسه ده ، نه سببه مبنيدر گوبيرناتور قبول
 اينمه دى . نور على خان ده گوبيرناتورغه آچىغلانوب ، يرافقه
 كوچوب كيتدى . گوبيرناتور پوغاچوفنى تريله ته توتوب
 كتورگان كشيگه بيشيوز سوم ، ئولترگان كشيگه ايكي يوز

كلوب محاصره ايتىدى. بوقت پوغاچوفنىڭ ۲۳۶۰ عسكىرى، ۲۰ طوبى، ۱۰ پىچكە دارىسى وار ايدى هم اورنبورخ اچىنە ۱۲ جاسوس كوندىرو ، ايكايوى گوبىرئاتورنى ئولتروگە ، اوناوى شەرنى ياندر وغەتەيىن ايدانگان ايدى. لىكن بار چەسى قولغە توشوب آصلدى.

۱۲ نچى اوكتەبر دە «نا اومى» نام گىيرال، پوغاچوفنى قوارغە چىقىدى لىكن عسكىرىنىڭ ۲۲ سى تلىق، ۳۱ سى مجروح اولوب، ۶۴ سى پوغاچوف ياغىنە چىغوب بىكلوب كىرى قايتىدى. گوبىرئاتور «آچىوواق سلطان» (۱) دىگان قزاق خانىدىن ياردەم سوراب ايلچى كوندردى. لىكن، پوغاچوف مەرمەك ايلچى كوندىروب، كىلور دىلرېنى جىبوب آلغان ايدى. پوغاچوفنىڭ فارغالىدىن كوندركان دعوتنامە لرى بىك اثر ايتوب باشقردلر دە چوارلانمغە باشلادى. بونى بلوب فزان گوبىرئاتورى «براند» حال احوالنى بلوب، اوگوت ونصىحت قىلوب قايتو اوچون تەكلىوفنى (مىشور قطلوغ محمد) كوندردى. تەكلىوف باشقردستاننىڭ مەرتىنە واروب يوردى لىكن هېچ نرسە آكلامادى. اسطرشينا لر بار چەسى باشقردلرنىڭ طنچلقلرنىن هم بوندىن سوڭدە طنچ اول چاقلرنىن خىر وىردىلر. تەكلىوف قايتوب براندىغە حال احوالنى بيان ايتدى. براندىدە باشقردلر طرفدىن طنچلق تابدى. لىكن حقيقت بتونىلە باشقە اولوب بار چەسىنىڭ قىللىرى پوغاچوف ياغىنە آوشقان ايدى.

تەكلىوفدىن سوڭ اوزاقدە تورماي ايك اول «ايمان سراي» نامندەگى اسطرشينا ۵۰۰ باشقردلر ايبەرتوب، بونىڭ آرتىد انوق «كنجە» نامندەگى اسطرشينا ۵۰۰ باشقرد ايبەرتوب، پوغاچوف ياندىنە كىتدىلر. پوغاچوفنىڭ بوڭا بىك كىفى كىلدى. ايك اول هر برىنە برر سوم آقچە ئولاشدى و بوندىن سوڭدە هر تورلى التافتلر كورسەتدى كوبدە اوتەدى يە «آلباي» نامندەگى اسطرشينا ۶۰۰ باشقرد ايبەرتوب، مىندى نامندەگى چىرمش اسطرشينا ۳۰۰ چىرمش ايبەرتوب، پوغاچوف ياندىنە كىلدىلر هم «تۇيردىشى» زاۋودىلە «ساروچىنسكى» كرىپستلر دە آلنوب بىك كوب آقچەلر ، طوپلر، پورخلر كىتوروب وىردىلر.

۲۷ اوكتەبر دە پوغاچوف «اورنبورخ» شەرنى آلماقچى اولوب بار فوتىلە كرىپستگە هجوم ايتدى ايسەدە بولدىرە

(۱) جانتوريلرنىڭ بابالرى اولوب، قېرى «اونا» شەرنە اولان نورعلى خان اوغلىسر. «شورا».

آلمادى بوندىن سوڭ محاصره ايلەگىنە تەجىز ايدوب شەرنى آلماق فەكرىنە كلىدى.

XI

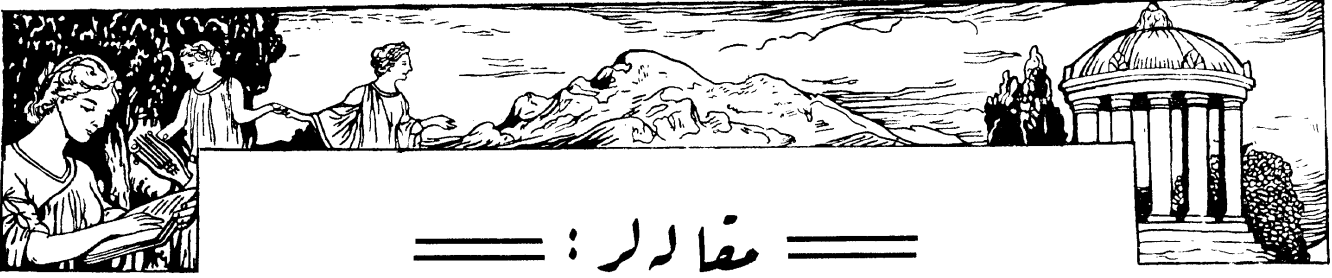
پوغاچوف واقەسى ۱۱ نچى اوكتەبر دە پىتربورخ غە ايرىشدى. «پىتربورخ» اچى طىچ اولمادىقندىن بو واقەنى خلىقندىن ياشرن توتولدى. ايمپىراترىسە، قىتەنى باصوب، پوغاچوفنىڭ اوزىنى قولغە آلو اوچون اوزىنىڭ ايك اشلىكى گىيرال لرنىن گىيرال «فار» نى اورنبورغە كوندردى هم پولشەدىن قايتماقندە اولان يدى يوز باشقردنى دە شوندى كوندردى. گىيرال فار، بار عسكىرىنى اوچكە بولوب، اوزى بر طرفدىن، گىيرال كورف ايكىنچى طرفدىن، پالقاونىق چىرىشىق اوچونچى طرفدىن اورنبورخ اوستىنە كىتدىلر. مقصودلرى بر يولى و بر وقتدە پوغاچوف اوستىنە واروب يتوب توتوب آلماق ايدى.

گىيرال فار اوز فرەسىلە ۸ نچى نويابر دە «يوزىف» قرىسەينە كلوب كردى. پوغاچوف بوڭا قارشى اوزىنىڭ ايك ياقن كشىلرنىن آۋچىنىكوف ايلە زار وىين عسكىر وىروب چىقاردى. يولدى، بونلرغە بىك يارم قدر آنلى باشقرد هم پىطر آۋزانوۋسكى، زاۋوددىن كوب غنىمتلر آلوب، قايتماقندە اولان خلاپوش دە كلوب قوشىلوب قوتلرى آرتدى. آۋچىنىكوف، تونلە ۶۰۰ عسكىر ايلە «يوزىف» قرىسەينە واروب گىيرال فارغە هجوم ايلدى لىكن فار، بونلرى قوب بىەردى.

اىكىنچى تونلە، يوزىف قرىسەينىڭ ياقندە آۋچىنىكوف، گىيرال فارغە ياردەم اوچون سىمىردن كوندركان ۴ آفېتسىر ايلە ۲ يوز سالدانقە آكسزدن هجوم ايلدى. بونلر هېچ نرسە اويلامى چانالرنىدە يوقلاب كلەلر ايدى. ۲ آفېتسىر و ۷ سالداننى ئولتركان سوڭ بار چەسىنى ترىلەتە توتقونغە آلدى. بو واقە يوزىف قرىسەينىڭ ياقندە اولدىقندىن طوب تاوشلرى گىيرال فارغە ايشىلوب، فار اوزىنىڭ آرتىدە، آلدندە چولغانوب قالووندىن قورقوب قزانغە تابا كىرى چىكەگە باشلادى. فار، بو قرىدەن چىغو ايلە، آۋچىنىكوف ۲ بىك عسكىر ايلە ياكادىن بوڭا هجوم ايلدى. قازنىڭ ۱۲۳ كشىسى ئوتىروب ۳۰ شىمەن ياغىنە قاچوب چىغوب، كوچ حال ايلە «دوسمىت» نام قرىگە كلوب كردى. (اخىرى وار)

ملائىر هادىف .

== مقاله لر : ==

عرب لغتی و آنڭ عالماری

(٣٤) بین قطعه سنده معیشت ایدوچی مدنی عربلر «المسند» دیه معروف یازو استعمال ایتسه لرده، مونی یالکیز یوقاری طبقه لرغنه بیلورلر و اوز آرالرنده امتیازلی بر مرتبه ایدوب طوتارلر، عوام خلقینه اوگرتمازلر، اوقو و یازونڭ توبان طبقه آراسینه تارالوندن صافلانورلر ایدی (١). «المسند» یازوی بوکونکی فرنگ یازولری قبیلندن منفصل بر یازو اولدیغی بو کونک تابلش اثرلردن معلومدر. صوگره اوشبو یازودن عراندۀ اولان «حیره» ده حیره یازوی حادث اولدی.

(٣٥) «نبط» قومی (٢) فینیقه لیلر یازولرندن حاصل اولمش «خط نبطی» اسمنده بر یازو استعمال ایدرلر ایدی. عرب مؤرخلرندن کوبلر «نبط» ایله «سریان» نی بر قوم سانادقلرندن اولسه کرک «خط نبطی» بونلر آراسنده «خط سریانی» دیه معروف اولمشدر. (٣)

(٣٦) جنوب طرفنده اولان کورشیلری (حمیریلر) و شمال طرفنده اولان کورشیلری (نبطیلر) اوقورغه یازارغه بیلوچی قولملر اولدیغینه رغما حجاز عربلری امی بر قوم اولوب اوقومق و یازمقندن خبرلری اولماز ایدی. (٣٧) صوگ و قتلرده حجاز عربلری تجارت ایله شام طرفلرینه یوررگه باشلادقلرندن «بلقاء» و «حوران» شهرلرنده عبرانی و خط نبطی تحصیل قیلدیلر همده عراق طرفنده اولان عربلرگه فاتشدقلرندن «انبار» دن «حیره» گه کوچوب «خط حیری» دیه معروف اولان «خط کوفی» نی هم اوگرتیلر (٤) شوپله که اسلام ظهور ایتدیکنده حجاز (١) ابن خلدون. ج ١ ص ٤٠٤. ٢.

(٢) جزيرة العرب ایله شام و عراق آراسنده، بر قوم اولوب شهرلرینڭ اسمی «بتراء» ایدی. بونڭ خرابه سنده اولان بر مغاره نی خرافات عاشقی اولان بعض مفسرلر «اصحاب کهف» مغاره لری ظن ایدوب بر چوق اصلسز شیلر یازمشلردر.

(٣) ابن اصیبعه نڭ: «واما نبط العراق والسودانیون والکلدانیون والکسدانیون (?) و غیر هم من اصناف النبط القیم» دیمش سوزی هم بونکری تأیید ایدر. «عیون الانباء فی طبقات الاطباء» ج ١ ص ٩، (٤) ابن خلدون. ج ١ ص ٢٠٤.

(٣١) هر قوم و هر لغته «عوام حکمتی» دیه معروف مقاللر و مثللر اولوب شول لغتنڭ ادبیاتنی تشکیل ایتدیکی کبی عرب قومینڭ و عرب لغتینڭ ده اوزینه مخصوص مقاللری وار. اوشبو مقال و مثللر عرب ادبیاتینڭ بیوک بر قسمنی تشکیل ایتمکده در.

(٣٢) عرب مثللری (امثال عرب) اسلامنڭ اولسگی عصرلرندن اعتبارا کتاب روشنده ترتیب ایدلمش و ادبیات عربیه تحصیل ایدوچیلر قوللرنده دستور العمل اوله رق استعمال اولمشدر. عرب مثللرینه مخصوص یازلمش شرحلر هم وار. بزگه معلوم الوغ شرحلردن بری «مبدانی» (مبده نڭ فنی ایله) نڭ «مجمع الامثال» اسملی اثری اولوب، شمدی بو کتاب ٦٠٠ بیتدن زیاده اوله رق باصلمشدر.

(٣٣) بزم تورکی لغتمزده اولان مقال و مثللرنڭ باشلاب آیتوچیلری معلوم اولمادیغی حاله عرب مقاللرندن پک کوبلرینڭ باشلاب آیتوچیلری ونه کبی و افعه ده سویلانیدیکی ده معلومدر. قرآن شریفدن آلتوب ده مثل اولارق یورتولمکده اولان جمله لر کوب. مثال: کل حزب بماالدهم فرعون کل نفس ذائقة الموت. ولاتزر وازرة و زر اخری و غیرلر. بعض مثللرنڭ باشلاب سویلاوچیسی پیغمبرمز افندمز حضرتلریدر. مثال: اذا اناکم کریم قوم فاکرموه. انزلوا الناس منازلهم. نرک الشر صدقة جنة الرجل داره. العکمة ضالة المؤمن. العیاء شعبة من الايمان. خبر الامور اوسطها. الدال علی الخیر کفاعله. دع ما یریدک الی مالا یریدک. السعید من وعظ بغيره. الظلم ظلمات یوم القيامة. عمالکم اعمالکم وکما تکنونون یولی علیکم. ماعال من اقتصد. کل میسر لما خلق. لاخیر فیمن لا یألف ولا یؤلف لا یدلغ المؤمن من جحر مرتین. المستشیر معان و المستشار مؤتمن. المؤمن مرآة أخیه. الموت راحة. الناس کابل مائة لاتجد فیها راحة. الذم توبة. یدالله مع الجماعة و غیرلر.

کرمش یازوغه اسم اولمشدر. فقط «نسخ» یازوی «خط کوفی» دهنی اوزگرمشیدی (۱) یاخود «خط نبطی» دهنی؟ کوب عالمر اولگی احتمالی قبول ایندیکاری حالده بعض بر کیمسهار صوگ احتمالی ترجیح قیلمشدر.

(۴۳) اهل اسلام آراسنده استعمال ایدلمکده اولان یازولرنک هیچ برنده نقطه‌ار، سکون و حرکتلرکه علامتار بوق ایدی. قرآن کریم هم شویله نقطه‌سز و ایچک علامت لری قویلمقسزین یازلوب، اوفولوب طورلور ایدی. صوگره احتیاج کورلورکه باشلا دیقنده اڭ ایلمک مرتبه اوله‌رق اسملرنی فعللردن آبرر ایچون علامتار قویلدی (۲). بوندن صوگ حرکتلرکه مخصوص علامتار ایجاد ایدلدی. (۴۴) اوز ماللری دگل بلکه چیتدن آلدقاری ایچون عربلر «الفبا» کتابنه اوزلری طرفندن اسم ویرمامشدر بلکه نبطار (سریانلر) ده معروف اولان اسمی ایله «الفبا» دبه یورتمشدر.

(۴۵) نبطار (سریانلر) ده الفبا حرفلاری: ابعج، هوز، حطی، کلمن، سعقص، قرشت دبه ضبط ایدلمش ایدی. عربلر بونی شول حالنچه آلوب اوزلرنده اولان آرتق حرفلردن: ث خ، ذ، ض، ط، ع حرفلرینی: «نخذ، ضطع» روشنده ترکیب ایدوب اولگیلرینه فوشدیلر. شونک ایچون «ابعج» کتابنده اولان اولگی آلتی سوز اصل وقلان ایکی سوز روادفی (علاوه) دبه معروفدر.

(۱) «نسخ» یازوی حقده کاتب چاپینک: «کان ابن مقلة اول من نقل هذه الطريقة من خط الكوفيين وابرزها في هذه الصورة» دیش سوزی درست اولماسه کورک. زیرا «خط نسخ»، ابن مقلة دن مقدم وارلغی خدیو کتبخانه‌سنده اولان ایسکی کتابلر ایله ثابتدر. حتی «خط نسخ» نڭ هجرت دن مقدم مستعمل ایدلدیکی ایسکی ناشلرده یازلمش یازولردن معلوم اولمشدر.

(۲) مثلا اسم اولان «کتب» ایله فعل اولان «کتب» بر رسیده یازلدیغندن اشتباه واتخ اولور ایدی. بونک نظیری کوبدر. ایشته اڭ اولگی علامتار اوشبو حقده اولوب صوگره بو علامتار ناشلانمشدر.

عربلری آراسنده اوفومتی یازوق، شائع و عمومی دگل ایسه‌ده عبرانی (۱)، نبطی، کوفی خطلرنی استعمال ایدوچیلر وار ایدی.

(۳۸) صحابه‌لر آراسنده اوشبو کیمسه‌لر یازو بیلمک ایله مشهورلر ایدی: عمر، عثمان، علی، طلحه، ابو عبیده، ابی بن کعب، زید بن ثابت، یزید بن ابی سفیان، معاویه بن ابی سفیان و باشقلر.

(۳۹) بدر صوغشنده قریش عربلرندن اسپر آلمش آدملرنی مدینه‌گه آلوب قایتدقلرندن صوگ آفچه آلوب آزاد ایدیلر. اوزلرینی آزاد ایدرک آفچه نایمقدن عاجز اولان اسپرلر، کنشی باشینه اون بالاغه یازو اوگرتمک برابرینه اوزلرینی آزاد قیلدیلر. اوشبو سببدن «مدینه» ده یازو بیلوچیلر کوبایدی (۲).

(۴۰) رسول الله زمانندن اعتبارا قرآن شریف، خط کوفی ایله یازلورغه باشلانندی و اوشبو عادت اویلر عصرنده و عباسیلر نڭ اولگی کونلرنده هم دوام ایددی. لکن مدنیت ترقی ایددیکه نسبتده هنر و صناعت ترقی ایتمک طبیعی اولدیغندن «خط کوفی» نڭ رسمی گوزلشدی. تدریج ایله مختلف شکلارگه کروب حتی هر بر شکل آبروم بر اسم ایله باشقلردن تمیز قیلنور اولدی (۳) (۴۱) خط کوفی استعمال ایدلدیکی وقتده خط نبطی هم اونودلما دیقی و اعتباردن توشمادیکی حقنده بعض بر قرینه‌لر وار. حتی که بعضیلر روایتنه کوره اهل اسلام، قرآن شریفنی خط کوفی ایله یازدقاری (۴) حالده باشقله نرسه‌لرنی خط نبطی ایله یازار اولمشدر.

(۴۲) اوزگرمک معناسنده اولان «نسخ» سوزی، ایسکی یازولرنک رسملری اوزگروب یاکنی بر روش‌گه

(۱) ورقه بن نوفل «انجیل» نی خط عبرانی ایله عرب لغتنده یازار ایدی. ورقه حقنده بخاری طرفندن روایت ایدلمش ایکی حدیث آراسنده مخالفت یوق. زیرا اولگی حدیثده اولان «فیکتب من الانجیل بالعبرانية» دن مراد «بالكتابة العبرانية» دیمک اولوب صوگ حدیثده‌گی: «فیکتب بالعربية من الانجیل» دن مراد «باللغة العربية» دیمک اولور.

(۲) الکامل، ج ۱ ص ۱۷۷.

(۳) مثلا: نسخ، نسخ - تعلیق (نستعلیق، تعلیق)، شکسته، مثلث، غبار، توقیع، دیوانی، جلی، اجازت، رقعه، ریجانی و باشقله اسملرده یازولر حادث اولمشدر.

(۴) زیرا خط کوفی، خط نبطی‌غه کوره گوزله رسمی اولور ایدی.

اسلام و انتقاد (*)

یوفاروده سو بلادیکمز حاللر سببندن حکمت و فلسفه قاعده لری تدوین فیلندی، انسانلرده تکمیل طریقلرینه آیاق باصدیلر. لیکن وجود و کائنات عالمده حکمت و حقا یقننگ نهایتی اولمادیگی کبی تکمیل بشریه ننگده انتهایسی اولماز. چونکه نوع انسان عطایای سبحانیه دن اولان جوهر عقل ایله مشرف و مکرم اولمشدر که: عقل و ذکاسیننگ نمانسچه حقایق مکتومه همان انکشاف ایدوب خرائن حکمییه ده همان ظهور ایله بارر. حتی نوع انسان سوکره یا کادان بیگلر و بلسکه ده یوز بیگلر ایله سنه لری عقل تر بیه سنده دوام ایدر بولسه شمدیگی زمانغه قدر انکشاف اولنمیان دخی نهایتسز حکمتلر ننگ ظهور ایله چکنده شبهه بوقدر. بونی قرآن کریم « ستریه م آیاتنا فی آلافاق و فی انفسهم حتی یبتین لهم الحق ... » آیت کریمه سیله ایضاح قیلیمده در.

حالبوکه: قرآن شریف نازل اولندیگی وقتده دنیا ده ره بانلق و کاهنلق طریقه لری شایع اولنوب کائناتده مکتوم و مخزون اولان حقایق ثابت و حکمت ربانییه لرده اونوتلمش و ایسکی یونانلردن، روملردن فالان حکمتارده امعا قیلنمش ایدی. شول سببندن اول زمانده انسانلر سو فسطاط یلق طریقنده ایدیلر. قرآن کریم آیات مذکوره ایله انسانلری یا کادان ایقاظ ایتمشدر که بوننگ سببندن انسانلر، یوغالقان حکمتلرینی یا کادان احیا قیلمشلردر. بو ایسه انسانلری شمدیکی آوروپا مدنیتنگ ترقیسنه ایصال قیلمشدر.

قرآن کریم، حق تعالی ننگ افعالی اولان کائناتنگ عبث و معطل حالده اولنمایوب بلسکه ده حکمت و علومنگ خزینه سی اولندیغنی ذکر ایتدیگی ایله برابر دخی آنده مکتون و مخزون اولان حکمت ربانییه و کلمات آلپه ننگ نهایتی اولنمادیغنی ده بیان قیلمشدر. بو دخی « قل لو کان البحر مداداً لکلکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی » آیت شریفه لر بله ایضاح قیلندی

حالبوکه حاضرده آوروپا مدنیتی ایله ابراز اولنان حکمت و معارف، عقللره حیرت و برر درجه ده ترقی قیلمش

(*) باشی ۲۱ نچی عددده

بولسه ده اول دخی « الفبا » درجه سندن و یا که مقدمه مرتبه سندن اوزمامشدر. بونی آوروپاننگ بیوک حکمالری کئند یلری ده اعتراف قیلماقده لردر. حاضرده آوروپاننگ پارین، بیرلین، لوندن، پیتر بورغ کبی بیوک و کچوک شهرلرنده هر فابولرنده « ملی کتبخانه » لری اولوب آنلر ننگ هر برنگ بیگلر و یوز بیگلر و میلیونلر ایله جز کتابلر حفظ قیلنماقده در. بوننگ اوستنه دخی کون تون یوز بیگلر ایله قلملر علوم و معارف یازوب و یوز بیگلر ایله مدرس و معلملر تدریس و تعلیم و برروب تور مقده لردر. میلیونلر ایله پود کاغدلر نشر قیلنوب نهایتسز قاره لر اعمال قیلنوب همان یازولوب بتوب تور مقده در. هر درلو فنلر تدوین قیلنوب علوم و حکمتنگ هر درلو شعبه لر نده نظریات و کشفیات توسیع اولنور و هر درلو اورنارده جمعیت عامیه لر کشفیات، نظریات، تحقیقات ایله شغلمنورلر؛ کائناتنگ مکتون و مخزون اولان حکمتلرینی همان اخراج قیلماق املنده اولنورلر. حالبوکه: قرآن کریم بو اورنده دخی: « انظر و ما ذا فی السموات و الارض » دبه انسانلره همان نظریات و کشفیات ایله هم ده « هو الذی خلق لکم ما فی الارض جمیعاً ... » دبه کائنات و طبیعته مخزون اولان منافع مختلفه نی چیقاروب استفاده ایتک ایله بیور مقده در.

قرآن کریم، بالکیز طبیعت و کائنات ایچنده گی حکمتلرگه نظر قیلماق ایله گنه انسانلری قناعت ایتدرمای بلسکه ده « اولم بر الذین کفروا ان السموات و الارض کانتار تقاً ففتقناهما و جعلنا من الماء کل شیء حی ... » کبی آیت کریمه لر ایله آنلر ننگ تاریخ نشکل و تکنولرینی بیلک حقدنه تنبیه قیلمشدر. بو آیت، کائناتنگ نه کیفیته نکتون اولندیغنه نظر قیلوب جاهل کاهنلر ننگ معرفت کائنات حقدنه هر درلو بالان یا کاش دروز مه لرینی و باطل اولان خیاللرینی انتقاد و هم کائناتده مخزون اولان حقایق ثابت و حکمت ربانییه نی اهمال ایدن سو فسطاطیلر و معطله لر نی ده جرح قیلور بو آیت، حاضرگی آوروپا عالمده اولان نظریوننگ تاریخ تکوین و فن حیات توغروسنده اولان نظریاتلرینه تمام مطابق اولمقده در که آنلر چه اثر عالمی درلو غازاره تحول قیلوب آنلردن شمس لر و شمس لر دنده ارض و سیاره لر آیرلوب خلقت اولنمشدر. سوکره دن صولر ظهور ایدوب اجسام عضویه و حیات ظهور ایتمشدر. آیت کریمه ایسه مذکور نظریاتگه موافق اولورده طورر، بلسکه مذکور نظریات بو آیاتنگ تفسیری اولنه بیلور.

اولندقلرینی کوسئروب اول بلدلر حقنده هر درلو یا کُلش ظنلرنی و یران فیامشدر. بو ایسه «علم السماء» (فوزموغرافیا) فنی اوزرینه اشارت اولوب بونده دخی قرآن کریم ایله علمنک مطابقتی آچیق آکلاشلور. علم سما و کائنات حقنده هر درلو یا کُلش اولان عقیدهلرنی و فکرلرنی انتقاد فیلماق غه دخی یول آچلور.

قرآن عظیم دخی «جعل لکم الارض ذلولا فامشوا فی منا کبها وکلاوا من رزقه . . .» آیت کریمهسی ایله منافع ارضیه اوزرینه سوق فیلوب آندن تولدایدن: معادن، نباتات، حیوانات کبی مخلوقاتنک جهلهسی عبث خلق اولنمایوب انسانلرنک حیات و سعادتلری ایچون محض فائده اولند. فلرینی کوسئرمشدر. بونده دخی «علم جغرافیا» فضلیتنه اشارت واردر. چونکه ارضنک قطارلرنی و منکبلرینی گیزوب آنلردن رزقلر ا کل ایتمک آنک احوالینی بیلیمک گه نوقتامشدر.

قرآن کریمه معادن، نباتات، حیوانات کبی موالیده نک فائدهلری حقنده اوشنداق آنلرنک تناسللری، انواع و اصنافلری، تاریخ طبیعیلرینه ده دائر حدسز آباتلر اولنور. (آخری وار)
امام و مدرس سرورالدین .

شعر:

اجتهادلی آدم گه:

نیقدر کشیلر کیسه اورماننی اول اوسکان صاین
تیک اوسو دردنده اول اورمان کشی کیسکان صاین .
قدریمی هیچ بیلیملر دیب ایندگولکدن توقتما!
رحمتنک اوسسون گنه آنلر سینی سوککان صاین .
قارشولق آغان حقیقت که طبیعت حکمنی
تیک قارشسونلر سویله یاشلرگه سین اوز حکمنی .
بز بتون یاشلر سیننک یافلی سینی بز یافلیمز
دین اسلامنی، آنک علویتنی بز حقلیمز
قایده اول حقلو! آداشقان فرعونلر سحرینی
فیض حق «موسی» عصاسن هر سحردن پاکلیمز.

ح . اسحاقی .

قرآن کریم دخی: «اولم یرو انا نأتی الارض ننقصها من اطرافها . . .» آیت کریمه سیله انسانلر غه علم حکمتنک بعض شعبه لرندن تعلیم فیوسنی آچمشدر. بو آیت نوع انساننک منشأی و مسکنی وهم محل حیاتی اولان کره ارض غه دائر اولوب آنک تحول و تبدلاتندن معلومات و برمکده در. چونکه انسانلر کندی نفسلرینی و احواللرینی بیلیمکاری لازم اولدیغی کبی، منشأ و مسکنلری اولان جرم ارض حالنی ده آکلامقلری کرک ایدی .

بو آیت شریفه نی درلوچه توجیه فیلهق ممکندر. یا که کره ارض، شمسدن آبرلوب تشکل ابتدکی وقتده کره قمر ایله برلکده توتاش اولنوب صوکره حسابسز سنه لر کندی مورنده دوران فیله کچره یوب اشبو شکلنه کلمشدر. و یا که کره ارض ابتدای حالنده قطبیدن قطب غه قدر حرارتی سببندن بتون سطحی نباتات و حیواناتنک نشو و نماسنی قابل اولوب بتون سطحی، حیات گه فولای ایدی و صوکره ده قطبلردن صغولر پیدا اولوب انجماد سببندن بوزار قارلر خط استوا جهتلرینه آفر نلاب استیلا فیلهدی و حیات ایچون نقصانلق ایدی، دیمک اولور. حالبوکه بو دخی عام حکمتدن بر درس اولوب حاضرگی حکمانک فکرلرینی اشغال ایتمکده در. تشکل ارض نظریاتی ایله نظریات طبقات ارض ایسه، قرآن کریمنک مذکور آیت شریفه سیننک تفسیرینی حل فیله بیلور.

قرآن کریم دخی: «وتری الجبال تعسبها جامدة وهی تمر مر السحاب . . . .» آیت کریمهسی ایله کره ارضنک حرکتنی اشعار فیلهقده در. حالبوکه آنک حرکتی بر اهین حکمه ایله ده ثابت بولدی .

قرآن کریم ایسه کوبدن کره ارضنک بویله اولند. یعنی خبر و یرمشدر که بو دخی ارض حقنده گویا ارضنی فانی طاغی احاطه فیلهدیغی یا که بسیط حالده اولنوب اوگوز و یا که بافا اوستنده اولندیغنی اعتقاد ایدنلری انتقاد فیلهماق ایچون بر تنبیه اولسه کر کدر. کرک بو آیت و کرک اولگی آیت بولسون انسانلره علم ارض حقنده فکر آچمق حقنده بر اشارت اولسه ده اولور. زیرا بونک سببندن حق تعالی نک افعالنده مکنون اولان حکمت و بدائع ربانیه سنی آکلامق ممکن اولور.

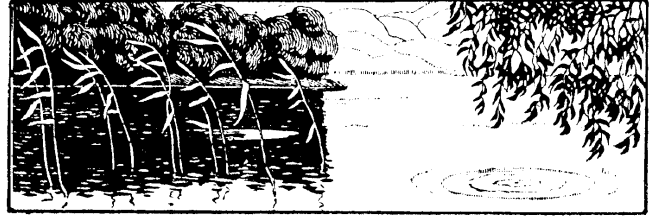
قرآن کریم دخی «تبارک الذی جعل فی السماء بروجا وجعل فیها سراجا وقمرأ منیرأ . . .» آیت کریمهسی ایله فضا یوزنده اولان بلدلرنک بر الله تعالی نک افعال و آیاتی

و طویغو بلەن اوقوغانده آنڭ قوت بلەن توگل، سحر والهام ایلە یازغانلغی خاطرگه کیله باشلی.

محررناڭ «تعلە سعادەت» نەن باشلاب، «بای اوغلی»، «ایکی عشق»، «اوج خاتون بلەن طورمش»، «کەلەپوشچی قز» هم «اوجراشو» کبی اثرلرن، یازلو تاریخلرینی ملاحظهغه آلوب، چاغشدر بارسەق، کورەمز، کە اول اوسە بارا، بارغانساین قوتی آرتا، فانائاری کیگه یه بارا. نهایت کیلوب چقا «ایکی یوز یلەن صوڭ انقراض». مونا شونە ادینناڭ ادبی قوتی، آخریسی، تکامل ایتوب بولا. آندن صوڭ یازغان اثرلرنده «یازا بلو تیخنیقهسی» آرتدی، محررناڭ طورمشقه فاراشی کیگه ییدی، تیرەنەیدی ایسەده، حقیقی ادیبلرگه لازم بولغان «اوتە حساسلک»، «طبیعی آغملی خیال»، «فکر نازکلیگی» کبی خاصیتلر آنی ناشلی باشلادی. آنڭ، طشقی طورمشنی آلابو قوتی باقی، حتی آرتقان دە، لکین «انقراض» غە شو درجه یوغار یلقنی بیرگان اوج خاصیت آناردن، قیادەر، کیتەلر. بولر اوریننه آنڭ روحندە نیندیر «قالوناق»، «نثرچیلک بیرلەشە. مثلاً آنڭ «زندان»، «صالادات» کبی بعض بر اثرلری شوندی بولوب، چغالر، کە بولرنی «انقراض» ایسە سینە اسناد قیلودەده ایکیلەنە باشلیسک. یا گلشلماسون، اثرلرنڭ فکری، طوتقان مسلگی چەتندەگی باشقه لقنی توگل، تیک ادبی یاغنغنه آلوب سویلیم. آندن صوڭ چققان هر بر اثری صبرسزلق بلەن کوتوب آلنەده، هر برن اوقوب چققانسانین «قایا کیتدی بو»، «انقراض» نی یازغان ادبی قوت! «دیب اویغە قالورغە مجبور بولنا.

ایڭ صوڭغی اثری «طورمشمی بو؟» ایسە، ادینناڭ ادیبلیگینە و ادبی قوسینە ناچار تأثیر بیرگان «تگی دور» تگی «پروزاغە بیرلو» زمانینڭ اثری آزایوب، اۆلگی و طبیعی حالی یافنلاشوغە علامتلرینی کورسەتسەده، یوغارغی سؤالنی بوتونلە ییبەرە آلمی. اول باقی: «قایا کیتدی بو، «انقراض» نی یازغان ادبی قوت!».

مبین چیتکە چەقدم. مقصود «ایکی یوز یلەن صوڭ انقراض» نڭ اسحاقی اثرلری اچنە، بلکە بوتون مطبوعاتمزدە، ایڭ یوغاری طورغان بر اثر ایدیکن سویلەمک ایدی. اییی، اول آنڭ هم مطبوعاتمزنڭ ایڭ یوغارغی اثرلرنەن. مقالەمڭ اۆلندە اسمن ذکر ایتدیکم «الوغ کشیلر هم آنلرنڭ اثرلری» آتلی کتاب ایکی بولمەن عبارت بولوب، بر بولمی مونا شول مهم اثر حقتە قازان استودینتلرنەن عزیز ائندی عبیدالین نڭ یازدیغی تنقیدنی حاویدر. بویک وقتلی هم کیرەکلی ایدی.

ادبیات آغمی

I

جەینڭ بر نیچە آینی یولاوچیلقدە، طن و قارانغی آولردە اوتکەر و سبیلی مطبوعاتندە نیندی «یا کالقلر» بارن مرتب کورە بار و ممکن بولماغان ایدی. زور ایتوب کوتەررک نەرسەلر چەماسەده، بوتونلری بوش دە فالماغان. شول مەتدە شایان دقت بر نیچە اثر چغوب، مطبوعاتمزدە موکاچە برده تییلەگان بر نیچە موضوع قولغە آلنغان.

بواثرلر، اوزلرینڭ اشلەنولری، صنعت و مکمللکلری ایلە، آیروب اعتبار قیلورلق درجەنی مالک بولماسەلردە، موضوعلرینڭ اهمیتی، اوز بابلرنە ایڭ اۆلگی مصفاندن بولولری اوجون آنلرنی سکوت ایلە کیچەرگە یارامی، دیب بلەم. برنیچسی: ع. عزیز، ن. خلیفیلر طرفندەن تالیفی قیلنغان «الوغ کشیلر هم آنلرنڭ اثرلری» آتلی بر کتاب. ایکنچیسى: اثری دنیادەغی هر ملتنگ ادبیاتینە زینت بیرگان، اوزی ادبیاتنە قوتلی بر مسلک صاحبی اولوب، «شعر پیری» دیب آتارغە لائقی بولغان آنکلیه لی لورد بایرون نڭ «شیلئون طوتقنی» نام اثرینڭ ترجمەسى. اوجنچسى ایسە «قبردن تاوشلر» مترجمی عبدالرحمن سعدی ائندی طرفندەن چغارلغان «مختصر قواعد ادبیە» اسملی فن بلاغتكە عائد بر اثردر. بولردن، صوڭغی ایکی اثر حقتەغی ملاحظەلرمنی ایکنچی وقتقە قالدروب طوروب، بو مقالەنی برنیچسینە حصر ایتەم.

II

تاتار طورمشینڭ ایسکی یاغن، بیگرەك دە آنڭ طشقی «قابقلرن» عمومیراق رهوشلی تصویر ایتودەگی قوتی، کوبچیلک طرفندەن تصدیق قیلنغان عیاض ائندی اسحاقنڭ بارلق اثرلری اچنە ایڭ مهم و ایڭ قدرلی بولغانی هیچ شبهەسز «ایکی یوز یلەن صوڭ انقراض» در. بو اثر اوزینڭ آلغان موضوعسی بلەده، صنعت ادبیەسى بلەده محررناڭ باشقه اثرلرنەن، چاغشدرلەماس مرتبەده، یوغاری بولوب، دقت

بر نەرسەدە بېرە آلمى، تورلى عالمرنڭ سوزى كىترەدە آچق
بر فكر آكلانا آلمىچە، اوزى دە چووالوب، اوقوچىنى دە
ساتاشدروب قالدردە! مېن صورار ايدم: منتقد افندى فكرنچە،
«انقراض» دە مليت مسئلەسىنە نىچك فارالغان، «مليت» نى
نيدىن عبارت ايتوب كورسەنلگان؟ مونا بوگا اقناعى جواب
چقىمى قالا.

اوپنچى مسئلە مېم توگل. تىك شولغەنە: عزيز افنديڭ
دېدىكىنچە، «انقراض» حقندە يوسف آچورنڭ بر يوللىق
اشارەسندن باشقە تنقىدەدە، تقرىض دە بولماغان. خلق صالحن
فارشولاغان. بودرست. لىكن كچك بولسەدە، بر تقرىض
بولدى: «العصرالجديد» دە، يا كلكشماسەم، خوجاشى امضالى
بر ذات آنڭ حقندە كونەروبىكنە بر مقالە يازغان، «انقراض» نى
خوبلاغان ايدى.

عزيز افنديڭ تنقىدندە مونڭ كىي بايتاق مساهلەلرنى
ساناوا مېكن بولسەدە، سوزنى كوب اوزايتىمىچە، بو حقندە
دېچەك آقتق سوزگە كېلەم: «اثرگە عومى نظر» فصلندە
«انقراض» نڭ ايڭ مېم ياغن بىك قصەغەنە اوتوب كىتە.
اول آنڭ محررى حقندە: «اول شاعر، اول رسام، اول
هر بر ماتورلنڭ مفتونى، آنڭ بو اثرى «چن ادبى»
و مەنگىلك بر اثر!» دى. ھم واقعا دە انقراضنڭ بوتون
اھىتى شول نقتەدە. لىكن تنقىدچى افندى بونى بوتونلەي
مساھلەلى كىچە. انقراض «چن ادبى اثر، اول مەنگىلك».
نىچون؟ چن ادبى دېك نى دىگان سوز؟ بر اثرنڭ ادبىلگى،
چن ادبىلگى اوچون نى نەرسەلر شرط؟ بوشرطلر انقراض
تابلغانى؟ نىچك و فای يرنەدە؟ بر اثر عادىلردن آيرلوب،
نېندى خاصىتلر آرفاسندە «مەنگىلك» بولا آلا؟ «انقراض»
حقندە بوسوزنى ئەيتو مېكنى؟ - مونا عزيز افندى اوزىنڭ
تنقىدن طوترو اوچون اثرندە شول سؤاللرگە اقناعى رەوشە
جواب بېررگە، انقراضنڭ چن چن ادبىلگن كورسەتورلك
آناردن نەونەلر آلورغە تېيش ايدى. بوسى دە بولسە،
مطلوبىن تاغى دە طوليراق كورسەنكان بولور ايدى. شولاي
بولسەدە، بوتنقىد اوزىنڭ قىمتن جويىمى. بز آشا ھر حالە،
بىك كىرەك يىردن طوتونغان، دىب فارىمىز.

III

«الوغ كشىلر ھم آنلرنك اثرلرى» كتابىنڭ ايكنچى
بولمى يوسف افندى آچورا جنابلرىنڭ زنداندە يابلو تاثيرى
ايلە يازغان «موقوفيت خاطرەلرى» نام اثرى حقندەغى

منتقد افنديڭ يازو و بيانانى بايتاق چووالچقى بولسەدە،
موضوع ايتدروب، آلغان اثرن ھم آكلاب ھم دقتلەب
تېكشەرگانگە اوخشى. خصوصاً اثرنڭ طورمش، و حيات اجتماعى
مسئلەلرېنە عائد قىسمى بىك ياخشى فارالغان.

اول، «انقراض» نڭ يازلووينە نەرسە تاثير ايتكانن،
خلقەز آنى نىچك فارشى آلون سويلى دە اصل مطلوبە
كرشە. منتقدنڭ فكرنچە، «انقراض» اجتماعى رومان و آنڭ
ئەيتورگە تلەگان فكرى «تاتارلر، بولاي بارسەلر، بتە چكەر»
دېمكدن عبارت. شوندىن صوك «انقراض» دە تاتارلرنڭ
بتووينە سبب بولاچق ايتدروب كورسەنلگان نەرسەلرنى
سانى باشلى. آنلر تورلىچە: اقتصادى، سياسى، جغرافى،
ادبى، علمى، دىنى ھم روھى.

بولرنڭ كويى درست ھم طوغرى تېكشەرگان، «انقراض»
كتابىنڭ روھندن آلنغان. لىكن بار دە توگل. آرادە بر آز،
مېنم اويىچە، يا كلكشلىرى دە بار.

برنچى «اسلاميت ھم انقراض» فصلندەغى مسئلەدر.
مېن موگا بىك تعجب ايتدم. منتقد افندى فكرنچە، «انقراض»
صاحبى، دىن ايلە فنىي كېلىشدررگە بوروگان اسلام ريفورما-
تورلرىنڭ برسى اېمىش؛ اول، دىننى «مقدسلىرنڭ مقدسى»
دىب تانى اېمىش. بو درست توگل، دىب بلەم. درست
«انقراض» نڭ بىك كوب يىرنەدە اسلامنڭ مدنىتكە فارشى
بولماوى، بزنڭ حاضرگى بارشمز اسلام روھىنە ياقشماوى،
بز، اسلامدن چغوب، قونفوتسى اعتقادىنە توشوومز و باشقە
شول مضموندەغى سوزلر سويلەنە. لىكن شول بار. بولر
عزيز افنديڭ مطلوبىن بېرمىلر. چونكە حاضر اسلام ريفورما-
تورلرى ايكنگە بولنە: برسى اسلامنڭ اوزن مقصد و ايه يال
ايتە، ايكنچىلرى ايسە، آنڭ قدسىتىنە اشانوب توگل، تىك
خلقى، اوزىنڭ اشانغان نەرسەسى بلەن دىملەب، ترقى
يولېنە كرتو جىكلرەك بولغانغە، آنى نەدىن يولندە «قورال»
ياصىلر، آنى ايكنچى بر مقصدقە واسطە قىلو اوچونگنە
تلگە آلالر. شونڭ اوچونگنە آنڭ ياخشى ياقلرن كورگەزەلر.
«انقراض» ايسە باشدن آياق مونا شول صوكقى روھدە يازلغان.
اول اوزىنڭ مطلوبىنە كېرەك بولغان يىرلردە آنڭ بلەن قوراللانادە
باشقە اورنلردە آنڭ اوزىنە فارشى اوق بولغان فكرلرنى چەچە.
كتابنڭ بوتون سوروشى، روھى مونى آكلاتوب طور، ترسىم
و خاتونلرنڭ حقوق و آزادلىغى كىي مسئلەردە بو حال
بېگرەك آچق كورلەدر. بو بر.

ايكنچى، «مليت» مسئلەسى بو حقندە عزيز افندى

سید بطلال غازی حکایه سی توغرسندہ

خاطر کرده در، تون ننگ اوزون وقتارندہ بزنگ ناتار
آلارندہ، فالالردہ، ماستر سکویارده اشدن بوشاغاچ، کچی
آطنہ کونلرندہ باشلر جبولوب حکایتلر سوبله شہلر بالیسه
صوغش و عشق کتابلری اوقوب وقتنی حضور، حضور کیچرہلر .
بو کتابلرنی بزنگ خلقمز ملی بولغان «بدوام»،
«تقی عجب»، «یوسف» کتابلری شکلوک باراطہ .

مین اوزمده کچکنہ چاغمدہ شول کتابلرنی اوقغاننی
بیک دکلاوچی ہم آکلاغانلرینی قچقروب اوقوچی ایدم؛
شول زماندہ نوق مین بو کتابلرنی یاراتا، آرغہ بر ئمل
نپندی یاقونلق حس ایتہ ایدم . زمانلر اوتدی؛ مین
ناغی بو کتابلرنی برهن، برهن آلوب اوقی باشلہ دم :
میگا حاضر بو کتابلردہ یاگا بر عالم آچولغان کوک
کورندی . اولگی میگا باری خیالی اہمیتلری گنہ بولغان
سید بطلال، علی، مالک اژدر، سعد ابن وقاص، خالد
ابن ولیدلرم حاضر میگا بتونلای باشقہ کشیلرگہ ایلندیلر :
حاضر آلر میگا یوغالغان چن ملی قهرمانلرنک کولہ گہلری،
آلرنک روحلری برلہ روحلانغان عربلر کوک طپولہ
باشلادیار؛ اول قهرمانلرنک خارا کترلرندہ مین چن ملی
قهرمانلرمزنگ صورتلرن کورہ باشلدم . شوکارغہ کورہ دە
بو کتابلرنی تنقیدگہ، آلرنی خلقمز کوز آلدینہ یاکادن
منگورگہ بر باشلانقچ بولسون دیب «سید بطلال غازی»
حکایه سی طوغروسندہ بر نرسہ قارالرغہ قرار بیردم .

اوقوچیلر! بو کتابلرنی بز اوزمز اونوتسافدہ یاوروپا
علماسی اونونمادی؛ آلر توغروسندہ جلدلرچہ کتابلر
یازدیلر . مثلاً شولوق «سید بطلال غازی» حکایه سی طوغرسندہ
۱۸۴۸ یلدوق پرافیسور Fleisch صافسونیہ آکادیہمہ سینک
بر نشر افکارندہ اوزون اوزون مطالعہلر یازغان ایدم؛
شونک صوکندہ ۲۰ - ۲۵ بللر اونکاج آنک شاگردی
Dr. Herman Ethé اسملی، «مونخین» دار الفنوننی ننگ
معلملرندن «بر نیہس» بو کتابنی ایکی جلدگہ بولوب
اوز تلبنہ ترجمہ ایتدی . ترجمہ «تنقیدلی» یعنی کوب

تقریضنی حاوی در . بونسن استودینت نجیب افندی خلفین
یازغان . تقریض حقندہ سوز باشلاودن ئلک، یوسفی آچورا
جنابلری ننگ یازولری حقندہ بر ایکی سوز ئه یتوب اوزاسی
کیلہ . یوسفی افندی روسیہ دە چاغندہ بزنگ یارلی ہم صای
مطبوعاتمز اوچون بیک زور بایلق ایدی خلقمز طرفندہ دە
آنک یازولری تقدیر ایتلہ ایدی . بو حقندہ برہونک یازغان
مکتوبندہ شویله دیبلگان: «ی. آچورانک یازغان مقالہلرن
قاچان اوقی باشلاومنی آنق بلمیم، لکن شونسی بیک آچق
خاطرمدہ، کہ مین باشدہ اوق آنک یازولرینہ مفتون ایدم .
آنک یا کلش ہم صنق ناتارچہ بلہن یازغان نرسہلری دە
میگہ باشقہلرنک ماتور ہم اصپای تاتارچہ ایلہ یازغان اثرلرن
کوب تہملی ہم کوب یاقن طیبلا؛ چونکہ مین آنقیلردہ یا بیک
تیرہن بلم، یا کہ نچکہ ونازک طویغو کورہ ہم اختیارسز اوق
آکاجو طولا، بہیلہ نلہ ایدم . خصوصاً آنک عثمانلیچہ راق یازغان
سیاحتنامہ سندہ غی بعض بر تصویرلری مینی بوتونلہ سیجرلیلر
ایدی . آنک مہ کەر جہدن یازغان «یہشلر، حیات وایہ یال»
حقندہ غی بر فیلیہ تونی میندہ شول چاقلی تاثر فالدرغان، کہ
مین آنی ئه لیگہ چہ بیتی بیتی بلہن ایسمدہ طونام... عموماً
آنک «طوپاس» مسئلہلر حقندہ غی مقالہلرندہ دە بیک اورنلی غنہ
«چن ادبی» کارتینالر یالتراب کیتہ دە، بوتون یازغانینہ جان
بیرہ ایدی...». تاتار صنعت ادبیہ سینک بختسز لگینہ قارشى
بو ادیب، ادبی نرسہلرنی آز یازدی . کتاب بولوب، میدانغہ
چقغانی ایسہ فقط شول «موقوفیت خاطرہلری» گنہ اولوب،
آنیدہ خلقمز کیرہ گنچہ اوقی آلمادی .

بونک حقندہ یازغان ن . خلفین افندینک تقریضی
طوغروسندہ اوزون سویلہرگہ لزوم تابیمیم، تیک اورنلی،
حقلی، طوغری ہم موقیبتلی دیگان سوز ایلہ اکتفا قیلام .
بو بزده صنعت ادبیہ ننگ تقدیر ایتلہ باشلاوینک ایگ برنچی
علامتلرندر . موگا «چن ادیبک» سویگان ہر تاتار قووانمہ لی در .
بزده موگارچی ادبی اثرلر یا بوتونلہ سی سکوت بلہن کیچلہ،
یا کہ غزتہ دە بر باغانا، بر فیلیہ تون ایلہ اکتفا قیلنوب،
بر ادیب و بر کتاب حقندہ مستقل بر اثر انتقاد یازغانی
یوق ایدی . «الوغ کشیلر ہم آنلرنک اثرلری» ایسہ،
بو بابہ برنچی آدوم بولدی - یول آچلدی، باشلاوچیلرنک
آیاقلری جیکل بولسون . ع - جان ابرامیہف .

منه بوسوزدن توب توغرى «حكايىتى جمع ايتكانلىرى»، اما بر كشى اثرى بولماغانى كورنوب طوره. دخى ده اثرنك «جمع ابدلگانون» فسه نك اچنده خلق ادبياتينك «خاصه» سنه بولغان تکرارلرده كورسه توب طوره لر. «قان ايل چوقورلر تولدى»، «قان سيل كوك آقدى»، «بر نره اورديكه صانديلر سبع سوات بر برينه توفندى»، «قبصرنك سويونگانن تصوير ايتكانده» «تاجن هوايه آندى، كنه طوتدى» مثاللى تکرارلرني هر صعيغه ده اوچراترغه مكن.

ناتار- فرغز حكايىتلرنده گى كوك، شاهنامه ده رستم نك ديونى اوترگاندە گى كوك سيد بطالنك ديونى كوزن چغاروب اوتروى ده خلق ادبياتندن بولوون كورسه تە. حتى روسلر Былина لرنده ده Соловей Разбойникъ, Илья Му- ромецъ ني (بو جانوارنى تصوير، ديونى تصويرغه بيك اوخشيدر) اوق بله كوزن چغاروب اوتره.

۷۰-۵۰ صفرلرن هر برده استعمالده خلق ادبياتنه مخصوص نقطه لردن بريدر. مثلا «بهودى ينمش بلدر تجارت ايدرم» دى، كوب وقت عسكر ۷۰ مڭ بوله يا ۵۰ مڭ بوله. شول دليللرني مبن فسه نك خلق حكايه سى، بر كشى نك گنه باشندن چققان حكايه توگل ديب ايتورگه يول تابه م.

كتابنى اوقوب چققان كشيپلرنك خاطرلرنه در: حكايه نك قهرمانى سيد بطال اسملى، پيغمبر و حضرت على نسلندن كلگان بر باطر. بز حاضر بو نهرمان نك تاريخى ذات مه؛ اگر آلاى بولسه قايسى عصر كشيپسى، قايسى ملتدن ايكانى بختينه كله مز.

آله ايتكان شمس الدين سامى بك، «سيد بطال» نى مسلمان صوغش قهرمانلرندن برسى؛ ۱۲۱ نچى هجرده روملرغه فارسى بولغان صوغشده اوتورلگان؛ خداوندكار ولايتينك «اسكيشهر» قصبه سنك «سيد غازى» قبرى بار ايمش؛ سلجوق پادشاهلرندن سلطان علاء الدين نك آناسى طرفندن تر به بنا ايتولگان ترك سلطانلرى طرفندن مسجد و تكبيلر بنا ايتولگان ايمش هم شهرنك اسمى ده اؤلده «ناكوليه» بولسه ده حاضر «سيد غازى» ديب يورته لر ديب ايتوب كيته. شمس الدين سامى بك سيد بطال

۷۴۳

خازينى (۱۲۱+۶۲۲) ۸ نچى عصرنك اورتالرنده بولغان كشى ايتوب كيتوروب چغارو. لکن كتابنك اوزندن قاي وقتلغى كشى ايكانون

بر برسینه اوخشاماغان جبرلرى بولغان نسخه لردن فاراب ترجمه ايتولگانلكدن بزنك اوچون بيك قدرلى اثردر. شونك اوستونه آرتونده غى примъчаніе لرن هم اثر توغرسنه عمومى بر ملاحظه بيان ايتكان مقدمه سن آلساق اثرنك قيمتى تاغنده آرتە.

هر نيچك اثر ايسكى تورك تلنده بولسه ده، بلومه كوره، تركلر، اثرگه هيچ اعتبارلرن صالحاديلر. حتى شمس الدين سامى بك اوزينك «قاموس الاعلام» نده «سيد بطال غازى» نام ذاتنك تاريخى ذات بولغانلغن سويله گانده ده، شول ذات توغروسنده غى حكايه توغروسنده بر سوزده ايتنى ديورلك. آله: «وقتور Ethé تورلى نسخه لر تابه» ديگان ابدك؛ شول نسخه لرني بيان ايتوب كيتونى فائده دن خالى بولماس ديب اويليم.

Ethé آلتى غه ياقن بر برسینه آز اوخشاغان نسخه تابه. «دره زدن» ده كارول كتيبخانه سنده، «ليپسيغ» ده شهر كتيبخانه سنك، «ؤينا» ده غى نسخه لر، نهايت پروفيسور Fleisch كه ناتارلرغه بيك معلوم بولغان اولگى فزان دار الفوننى پرافيسورلردن Gotwaldъ هديه قلغان ناتارچه قول يازمه نسخه Ethé صوكه بيسنه بيك زور اهميت بيرگانون بيان ايتە.

مبن فائده لنگان نسخه ايسه ۱۲۹۴ جى بلده استانبولده كورد حسين افندي نك مطبعه سنك باصولغان كتاب، ناتارچه ايسكى كتابچى شمسى طرفندن باصولغان نسخه نى فاراسامده شول ترك باصه سنك عينى بولغانلغن بلگاچ اهميت بيرمادم.

Ethé نك يازوينه كوره، «سيد بطال غازى» حكايه سى ۱۴-۱۵ عصر ميلاديه خلق تلنده يورى تورغان ياكأ عرب ليكبيندالرندن جيولغان اثر. كتابنك اوزنده كم جيفانى توغرسنده بر تورلى كذابه گنه ده تابار حال بوق. شولوق عالمنك ايتونه فاراغانده جيوچى تورلى زمانته منسوب واقعه هم ذاتلرني بر جبرگه جيفان؛ هم بو واقعه نى Ethé خلق ادبياتنك هر قايسينه مخصوص ديب تابه. فقط خلق ادبياتندن ايكانون ايتكانده Ethé جنابلرى برده دليللر كيتورمى. شوگا كوره، مبن اوز طرفندن اثبات ايتارگه طوشماچى بولە م.

اثرنك ۸۶ نچى بيتنده ۲ نچى كتابنك باشنده شوندى ايكى مصراعلى بيت اوچرى؛ جمع ابدنلر فسه نك هنكامه سن * بويله ديمشله حكايىت نامه سن

دنیایه مشهور. حتی ۱۳ باشنده وقتدوق آنی وعظ سوپلرگه
خطیب ایتوب، مدرس ایتوب تعین ایتلر. اول خرهستیان
یا چوس قرینه نه قدر عاشق بولسده، مسلمان بولمچه
(پاک بولمچه)، یانینه ده بارمی. آنک فقیر درویش لکی حددن
آشقان. بالالرینگ خلیفه لرینه هدیه - صدفه ایتارگه بر
نرسه سی بوق: اوستوندن چیکمانون سالوب بیره. اول
صوغشده فالغان غنیمت مالنگ همه سنک فقیر لرگه، طولورغه
اولاشه.

هر صوغش کشیسی کوك بزنگ قهرمانه اوز سوزلی،
قاتی کوکلی. اول، اوترام دیگان کشیسون فانی ناغینه
باروب بولسده اوترو. بتون عمری کافر اوترو بله اوزا.
اول کافر دن کلگان پاصوللرنگ قولاق و بورولنر کبسوب
اذا وجفا فلورغه ده قوتی چیته...

سید بطلال بیک عشقچان: کوزی نوشسه سویه، حاضر
اویله نه. اما اوزی خاتونلرن قاری آلی. حتی بر خاتون
بر تینی بوق، جلونورغه ایوی بوق، فایه بارسه شونده
اویله نه. لکن خاتونلر بنگ کوبسی آنی اوزلری دیلمه
اویله ندرلر. چونکه امیر عمرنگ سید بطلالعه باره سی
کیلگان قری ایتیشلی «آنک هر بر..... لازم».
شولرنگ بارسنگده اوستونه سید بطلال بیک حیل کار.
منه بو طبیعتی ده شرق شوالبه سن عرب نکلندن آیره، آیرم
بر طبیعتنه شرق آهنکی بیره.

سید بطلالی قصه، زمانه سینک ائک عالم کشیسی
ایتوب تصویر قیله. اول آنده ایتکانچه بیک عالم؛
خرستیانلرنی اوز دینلرنچه وعظ قیلوب شاق فاتوره.
۷۰ نوری تل بله؛ «اخفایه چکه» بله، یعنی اوز اوزن
کشیکه کورساتمی طورغان، اولگچا ترله طورغان دعا
لر بله، شوکا موندی کشینگ فکرن بلو بیک اهمیتلی.
آنک بتون طورمشدن مقصدی ده رومنی مسلمان ایتوب،
استانبولنی خراب ایتوب، کلپسه لرن یقوب، یرینه مسجد
ومدرسه سالو». منه شول جمله، سید بطلالنگ دیویزی
دیورگه یاری. قارتایفاچ «موکارچه نرسه لر اشله دم همه سی
الله رضاسی اوچون ایدی، ایندی آخره که حاضرلورگه
کرك» دی.

اگر سید بطلال کتابینگ تلینه کوچساک، Ethè ننگ
سوزینه اوشانرغه کرك بوله. آنک فکرنچه حکایه ننگ
تلی فارسی، عربی هم تاتار شیوه سی فاتوشقان عثمانلرنگ
بورونقی تلاری. مثلاً: حاضرگی «واز کچدم» اورنینه

بر آز باورگه بوله. مثلاً پیغمبر زمانه سندن کیلگان
«عبدالوهاب» اسملی صحابه، بر اورنده، عمر م ۳۰۰ یلدن
۹۲۲

آرتق بولدی دی (۶۲۲-۳۰۰) بوخبر بوینچه سید بطلال غازی
۱۰ نچی عصر کشیسی یا ۹ نچی عصر باشنگه کشی بوله.
کتابه، سید بطلالنگ شافتی عمر ایتکاج بختیار اسملی
پادشاه بارلفون سویله نه. بختیار ایسه «قاموس الاعلام»
نگ بیاننه کوره ۳۵۶ هجریده پادشاهلق سورگان کشی بو
خبر تاغی ۱۰ نچی عصرنی قوتلی. کتابنگ بر یرنگ خلیفه ننگ قیصرگه
فارسی کمال عظمت بله کیلگانون تصویر ایتکانه «خوارزم»
یکتلی توغر وسنه سوزلر چغه: آلر اوق آنالر، اوقلر بله خلیفه نی
صافلیلر. بو خوارزم بکتلی عباسیلر زماننگ عرب خلیفه لرینه
بالانوب خدمت ایتکان ترک عسکری بولورغه کرك.
مؤرخ لیون کاعیننگ یازونه کوره ترک بکتلی خلیفه لرده
IX عصرنگ آخرنگ خدمت ایته باشلادیلر. منه بوده ۱۰ نچی
عصرنی وتلیلر.

حکایه ننگ آخرنده سید بطلالنگ یالغان پیغمبر «بابک»
بله صوغشقانون سویلی. آ. موللیرنگ «تاریخ اسلامده»
ایتکانونه کوره، «بابک» مأمون خلیفه زماننده (۸۱۹-۲۴۰)
یلدن آلوب هر وقتده فارسی صوغشوب طورسه لرده چیکا
آلمادیلر. باری ۸۳۳-۲۱۸ یلرده غنه «بابک» هم طرفدارلری
چیکولگانلر ایدی. منه بو خبر ایسه سید بطلالنگ ۹ نچی
عصرده بولغانلغون بلدره

سید بطلال ترکیه یا عربیه مسئله سی کیلوب چغه.
توک دیب ایتوی بیک اوکغایسز؛ چونکه ۱۰ نچی عصرده «ملاطیه»
تیره سنده ترکلر اورناشوب بیتولری شبهه لی. چونکه ائک
الک سلجوق ترکلر بنگ آناتولیه گه کیلوب چغالر ۱۱ نچی
عصرده. اما سلجوقلردن الوک کیلوب، باشه عرب خلیفه لرنده
خدمت ایتوبده آخردن خلیفه طرفسندن بوله ک ایتوب
«ملاطیه» شهرن آلقان ترکلردن بولسه، ترک بولویده
بیک احتمال.

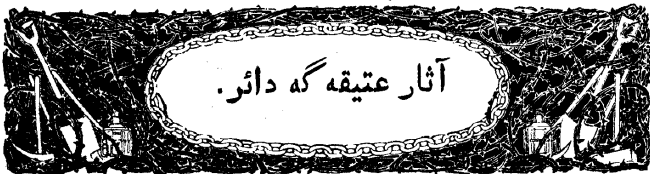
حکایه ده سید بطلال، ترک خلقینگ «بخشیلق» غه اولوقتک
قاروی نیچک، شوندی خارا کتترلر یله زینتله ب تصویر
ایتولگان. بیلگی هر خلق ادبیاتنده غی قهرمان شولوق
وقتده خلقنگ «وجدانن، روحن» کورسته. شوکا کوره
سید بطلالنگ خارا کتندن غی خصوصی نقطه لرنی بر آز
کوروب کیتو فائده دن خالی بولماس

آنک آناسینه حرمتی بیک زور؛ صوغش آلدندن
آنک دعاسن آله. سید بطلال دینلی، تقوالقی بله بتون

الف لیلہ ولیلہ ننگدہ، یا آندن آلوب سویلہ ننگان حکایتلرننگدہ، حکایت کہ تأثیری کوب. مید بطل بله چلان پادشاهی «شاه مران» فسهسی، بتونلهی الف لیلةنی خاطرگه توشوره.

«هاروت وماروت» اسملی کافرلر بله صوغشوبده بیبل خرافاتینک تأثیرن کورسهته.

خلق ادبیاتینک هر فایوسینه مخصوص بولغان сравнение لر حکایه ده بیک کوب. مانور مانور شاعرانه تصویرلرده اوچریلر؛ مثلا اهل صلیب صوغشیلرن تصویر فلغانده خلیفهنی تصویر قلوون غنه فاراگز! اوفوچینی بتولای شول زمانغه فایتارا؛ سینی شول صوغشیلرده صوغشورغه مجبور ایته! ع. عزیز عبیدوللین.

«شورا» ده آثار عتیقه گه دائر بختلر اوفودبغدن، یورگان برلر مده، ایسکی موسقی اثرلرنی ایس که توشورر ایدم. شوشی یلده اییون آینه «پیرم» فالاسنده بر اورامک «پیرمسکی غوبرنسکی نارودنی موزی» دیه یازلمش تاقنا کورب ایچینه کروب تماشا قیلوب یوردم. بونده بیک کوب باشقرد اثرلری کورسه مده بر سینده «باشکیرسکی» دیب یازلماغان. حتی ایشکدن کرگاچه صول یاق بولمه ده بیک زور پیالا اشکافه کیچلی چارشاو ئلنوب تورادر، آندان چارشاو بزنک باشقرد اوپلرنده بیک کوب اوچراسه ده نی عجب! بو چارشاوغه «چواشسکی یا زاناؤ بسکه» دیب یازلغان خاطر- مده در کوبدن توگل (۱۰ یلر بولور) پیرم غوبرناسنده قز خاتونلردن قول اشلرین صوراب آلوب هر فایوسندن برر دانه سینی آلوب کینکالار ایدی. بو نرسه لر «پنتر- بور» غه کیتته چهک، بلکه اشلانگان ذاتلرغه مکافات اولور» دیه سویلان دیلر. شوندا این تاستماللر بونده ده بار، مگر بر سینده «ناتارسکی» یا که «باشکیرسکی» دیب یازلما- غان... دخی عجب راک: بر بولمه ده خاتون قزلرنگ شاو اوفاندن چاچاقلر هم نوش ننگه لری توشلوکلری بلن بر برسی

ایسکی «وازلدم» استعمال ایتولگان حکایه ننگ جیوچسی عرب، فارسی سوزلرنده کوب اورنک باری ماتورلق ایچون گنه استعمالی کورنوب طوره. حکایه بر پرده «یر کوك بر برینه طوفندی» جمله سن استعمال ایتسه، ایکنچی اورنک ماتورلق اوچونده «سبع سموات بر برینه طوفندی» دی.

Exle حکایه ننگ ستیلی توغرسند: Der Stillist der einfuchlte gonWelt (استیل دنیاده اگ ساده استیللردن برسی) دی. بو حکایتده اگ قزق مسئله کشی اسملری. مثلا گریک قزلرینک اسملری: «ماه پر واز»، «دل آفروز». ایر کشی اسملریده کوبسی فارسی عرب اسملری. جیوچی ننگ یونان طور موشندن براق طورغانی کورنوب طوره. حکایه ایکی تورلی عالم تانی: خرسنجان (عموماً کافر) دنیاسی، آنک باشنده فیصر رومی طوره؛ مسلمان دنیاسی، باشنده «یر یوزینک خلیفه سی» طوره.

بو کتابده تاریخ اوچونده شاقتی غنه فاکته لر تابارغه ممکن: فیصر که «فرنک» (فرنق، اصلویان گیرمان) خلقلری کنارلرینک خدمتلری. خلیفه لر یاننده خوارزم یکنلری، اهل صلیب صوغشیلرینک خاطره سی، بابک واقعه سی. اهل صلیب واقعه سی بیک صیق بو یاولر بله تصویر ایتولگان. صوغشیلرده برده چن بو معاریلرده بولغان قهرمان یوق. خریستیانلر هم مسلمانلر یاغوندنده جیولغان عسکرلرنک کلگان جیرلرن صاناغانده ده چن، یر یوزنده بار ولایت، مملکتلردن باشقه، خیالی مملکتلر اسملری بیک کوب. بو واقعه نی یمسز، فسقه تصویر، حکایه ننگ جیولغان وقتینک اهل صلیب صوغشیلرندن کوب صوگ بولغانلغی کورسهته.

حکایه ننگ روحینه فارسی لیگیندا وادیاتی- شاقتی غنه تأثیر ایتکان. بز مونه شاهنامه ده غی دیولر، جمشید پادشاه جیرلرن، ضحاک اسملرن، فریدون اسملرن اوچرته مز. Ette ننگ ایتوینه کوره، حکایه، خرسنجان دیننده اوتقه تابنه طورغان فارسیلر دینی بله صاناشدره. کافرلرنک «نار نور» غه تابونغانلقلرن، آنک نامی بله آند ایتولرن حکایه کوب یرده سویلی. حتی حسن، حسین، علی نی ماقتاغانلقدن، آلر توغرسنده «کرم الله وجهه» دیولرنک ابوبکر توغرسنده «رض» دیبه آیتماون حسابقه آلساق، جیوچی شیعه بولوبنده اوشانه باشلرلق. اگر آنک اوستونه «یزید» نی سوکولرنی ایسکه توشورسه که بو فکر تاغیده فوتلنه.

کیلمی! لوتچی اورص کارطوزین کیسه لر آچومده کیلمس!
 أنه شوسی بار طاغن! بوچانده برنده آلاچا کولماک آلاچا
 اشدان اشله مهس بولدیلارق! آنی کیبو فایا طاغن! بارده
 صینسهغه اورلدیلرقت! آنی طاغن برنده ایتمه گه یارامی ..
 اینا ککر فایان طور! ایله سه بیلاو بوچه بوتتی! غیغالتاق!
 نهله بلیم ایندی تلنی ده تیز بوتورورلر. برسی آزغنه
 صالداتقه بارب کیلدیسه یارم یارطی اورصه غنه! آزرارق
 فزانقه مکار جه گه فاتناشسه فزانچه ده اگری چی چه سویلمه گه
 کرشکان بولالار نه نه! ایچماصام شوندی پرم کمک اوز
 گبرنا بزقی! مه گه شونده باروب شو بابای لار بزنگ ایسکی
 موسقولارین کورب یورمی لر ایکه! هه هه هی!! بزنگ گینه ده ده
 اوصنور اوصوز فورصافلی اوصوز باشلی لار کوب قی!
 بولسه ده مه!!!»
 مفتش آثار عتیقه: سودف ومهل.

«شورا»: - اوفوچیلرغه معلوم اولدیغینه کوره مقال
 صاحبی جنابلری، باشقرد آثار عتیقه لری اوستلرینه یا
 چواش و یا که چوقونمش تاتار اسملری یازلمقینه اوپکه
 فیله و بونی ده بر قدر تعصبغه حمل ایته در. لیکن ظنمزه
 کوره بوفکر طوغری دگلدر. زیرا موزه خانه لرنی اداره
 فیلوچیلر هر یرده «آثار عتیقه» عالماری اولوب بونلر
 ایچون، حقیقت گه مطلع اولمق قدر لذتلی بر مطلوب
 اولنماز. باشقرد آراسندن جیولمش نرسه لرنگ «پیتر بورغ»
 شهرینه بیارلمکسزین «پیرمی» موزه خانه سینه قوبلدیغی
 یالسکز بر گماندن عبارت اولوب، باشقرد آثار عتیقه سی
 جمله سندن اولان نرسه لرنگ ده حقیقت حالد چواش
 و چوقونمش تاتارلر نرسه لری اولورغه مکندر. چواش
 و بلغار تورکلری، آرلر و باشقردلر، چیرمشلرنگ «آثار
 عتیقه لری» بر برندن فرقسز دیورلک درجه ده در. اوستلرینه
 «نا معلوم» دیه یازلمش باشقرد اثرلرینگ، موزه خانه
 جمعیتنه کیملر اثرلری ایدیکی بیلنماوی جائز.

بوندی اشلر ده اوپکه لر فیلوده معنا کوب یوق.
 موزه خانه جمعیتلری هر بر علم اهلی ایچون آچیدر.
 شونده اعضا اولوب یازلورغه و مجلسارگه حاضر اولورغه،
 آثار قدیمه نابلی امیدلی اولان یرلرنی یازیرغه شهادت
 نامه آلورغه نیوشلی (زیرا قولنده شهادت نامه سی اولاماش
 کیسه لر ایچون آثار قدیمه ایچون یر یازیمق ممنوعدر).
 کوزلری آچیق و فکرلری طوغری امام و آخوندلر،
 سوداگر و باشقرلر آثار قدیمه جمعیتنه اعضا اولوب

۲۵ شرومغه نوشکانلر ده پیلا اشکاف (ولیتیرا) ایچنده در.
 بوکاده «آبره د کریشچینو تاتار سکا به ژینشچینه اؤکانسکی
 غوبرنی» دیگانلر. وحالنگه بوندی آبره دکر پیرم غوبرناسی
 اوصا اویازی «گینه ایلی» قز خانونلر نده بیک کوب بولا
 طورغان ایدی. بو بللر مودالرنی بتور سه لر ده بورونقی
 مسلمان بیزه کلانولری تاشلانسه ده، موزه خانه لر ده صافلانسون
 ایدی ده مسلمان نقی دیب یازلسونلر ایدی. یازماغاج، نی
 ایچون جیبوب یوردیلر ایکان؟

اوتکان یلده مین هم بابالرمزنگ فالا تاولرینی چوقب
 بایناق ایسکی اثرلر تابقان ایدم. بورونقی چولماک
 وانقلری، اوق باشاقلری، فلچ وپچاق خنجر صنوقلری.
 بو یل بنم آرتنم چه باشقردلر صوقا سورگانلر نده شول اورندن
 ۴-۵ چافر م یرده ایکنچی تاون «اوشیاتاو» اوللری
 اون بر قدافلی بافر آفچه ایله بر چولماک تابقانلر. بو
 «پیرم» فالاسنده اولان موزه خانه ده هم شوندی آفچلر،
 چولماک وانقلری، اوق باشاقلری ۱۹۱۰ نچی یلده غنه بونلری
 فاند ۳ نچی بولمه ده پیلا یاشچیک اچینه قویسه لرده «چوردین»
 اویازندن غوبدر - غوبدر ژولوسندن: فایچی، چالغی، فلچ،
 یوزاق، بالته، کموش آقهار، هم بابایلرنگ بافر فزانلری،
 بونلر هه سی باشقرد اثرلری بولسه لرده، اوستلرینه
 не определено دیب یازلغان.

«تاریخ جوری» نی کورماگان کیسه لر نی اشاندرسه لر
 اشاندرلر: «چوردین» باشقرت نقی بولماغان دیب. لیکن
 مذکور تاریخده: «جوری بر قوم گه اسمدر که تون طر-
 فلرینه سیر پامشدر» دیه بیان فیله در. احتمال «جوری» گه
 صوگره دن «دال» حرفنی آرتندروب «جوردی» دیسه لر،
 یای نسبی روسچه ده هر کم گه معلومدر [بن] آرتندرلماقی.
 بس «جوردی» نی «جوردین» دیگانلر در ...

شولوق پیرم موزه خانه سنده مامق آپپاق فالپاقلر بار.
 آنی «آبره د غالاؤنوی او بور کریشچینو تاتار سکا به ژینشچینه
 پری فزانسکوم کرابو» دیب یازلغان. اویلا ساک اچلرنگ
 اوزلماسلک توگل. ئلی بز بیک فارتا یاسمزه کیلمی. «گینه» لرنگ
 اوزلری ایتمه شچه: «منا گنه قی! بزنگ پتکی چاقلار! نیبه!
 قزلار آپپاق فالفاق کیبوب بیاره لر ای باصا! طباناغا موطور
 بولا تورغانلار ایدی. نیبه!! بویل لارمه گه بوچه بتردیلرقت!
 بورونقی بابایلر فورماسینی! مه گه بورونده بیک کیلوشه
 ای قی! نه لی حاضر مه!! بر تور لونیبه چقاردیلر ده شونی
 مانکغایلارینه غنه سالالارمه بوچه بورکانمی لرده برده کوره سکن

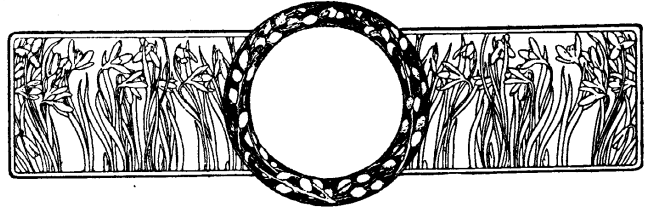
مینم ایچون هر ایکسی ده فائده دن خالی توگل . جوابم :
 (۱) مادی جهتی تأمین فیلقان مکتب و مدرسه لرمز
 یوق . (۲) معنوی جهتی تأمین فیلقان معلم لرمز یوق ؛
 بونلر نی وجود که کیتورورگه خلقه زغه تلقین فیلقورغه معاشلری
 یوق . بو عالی حسلر نی خلقه زغه تلقین فیلقورغه معاشلری
 تأمین فیلقان منور الافکار علما یوق بارلری ده معاش
 نارلقندن نادان خلقنک کیفیتنه قربان اولوب عملا بر شی
 کورستیکه عاجز اولمقده لردر . بنم بو کون یوره کمنی
 آچنوب آکلایه بلدیکم بیوک سبیلر شولدر . کاشکی بو
 کونده روسچه دگل حتی جن ، پری تللرینی بولسون
 اوفورغه اینتگوب و امتولوب تورغان ملت بالارمونی
 اوفتورغه « استیبیندیه » پیروچی همنلو بایلریمز ، تعاون
 جمعیتلرمز بولسه ایدی . کاشکی خدای ملتیز بختینه ینه
 بر نیچه دانه احمد بایلریمزنی آندان توغدرغان بولسه ایدی .
 شول وقت کورر ایدکیز اولاد ملتکیزی ! خوالینلی .

II

«شورا» نك سؤالی مهم ایدی لکن جوابلر بوکوا
 مطابق اولدیلمی بوقی؟ بو حقده معاکمه فیلقورغه اورن
 بار . شویله ایسه ده فکرلرنک اشلاب طوروی یاخشی .
 اون آدم خطا فیلوب اونبرنیچسی هدفگه تیدرر اولسه
 اولده غنیبتدر . شونک ایچون بو مسئله همیشه مذاکره
 ایدلوب طورلسون .

مصدقن آلمش جواب (۲۰ نچی عدد شوراده) لطیفه لی
 اولدیغی نسبتنده طوغریدر . زیرا تربیه لری بوزولمش
 آدملر بنه ی طوروب ، ملت آراسنک علم و معرفت ، انصافی
 و ادب نارالمقنی کوتوک اورنسنز اولسه کرک . بوزوق
 تربیه آلمش آدملر آراسنکده احتمال که فکری و خبردار
 هم ده علم انتشارینه مانع دگل ذاتلر اولنور . لکن
 اقدام ، جسارت ادبیه ومدنیبه لری اولمادیغی ایچون بونلردن
 هم فائده کورلماز . ایسکی عصرلرده ، فائده سز آدم ایله
 ضرری آدم بر صنفده سانالمازلر ایسه ده ، بو کونکی
 اجتهاد وغیرت زماننده بونلر هر ایکسی بر حکمه در .
 چونکه اوشبو اقدامسز وجسارتسز آدملر یرنک فداکار
 وجسارتلی آدملر اولنسه لری ایدی آنلر فائده لر وغیرلی
 نتیجه لر کوسترلر ایدی . هر نه سوکندن حاصل ایتمش
 معرفت واستکماللر ایله ، اساس ایدلنوب آلمش بوزوق
 تربیه یوغالماز ایمش . شمدی تجر به لردن اوشبو نرسه

یازلسه لری اوزلرینی ، ادبی و انصافی علما مجلسنده کوردیک
 لردن باشقه موزه خانه لرده یا کیش یازلمش نرسه لری
 تصحیح فیلقره بیلورلر حتی آزغنه علم صاحب لری ده بیک
 کوب فائده لر کوررگه موفق اولورلر .

جوابلر حقدنه فکرلر

«شورا» طرفندن : «اسلاملر آراسنده علم نیچون
 لازم درجه ده نارالمی ؟» دیه ویرلمش سؤال حقدنه بر
 قدر جوابلر آلدی و بونلردن بر قسمی ، مجموعه ده باصلدی .
 شمدی اوشبو جوابلر حقدنه بعض آدملر اوز فکرلرین
 بیان ایدوب مکتوبلر کوندرمکده لردر . اوشبو مکتوبلردن
 بر ایکسینی بو یرده درج ایده مز .

I

بو مسئله حقدنه «شورا» ده جواب بازوچیلر
 فکرلرینه قوشوله آلمیم . بونلر نك بعضیلری بو طوغروده
 اولان قصورنی ملالرده کوره ، بعضسی ده یاشلردن .
 و بعضسی « اصحابی کالنجوم ... » حدیثنی ترجمه ،
 و تفسیر فیلوب وعظ ایته ؛ بعضسی ده خیالی بولغان اولگی
 زمان حریتلرینی ، و امام اعظم حضرتلرینک شیعه لردن
 سبق اوگره نوون صاغنه ، اوزی بو کونده ده آستندن
 چغا آلمغان تصوف فلاقرن سبب کورستوب دم اورا
 الخ ... ؛ خلاصه : هر کم فرصتی غنیمت بلوب فلسفه
 صانا ، بورچاغن آنا .

ظنیچه بو افندیلر : «اسلاملر آراسنده علم نیچون -
 لازم درجه ده نارالمی ؟» سؤالینک عباره سنی کیرگنچه
 توشمه گنلر . چونکه سؤالدن : اولگی زمانلر آکلاشلمی ،
 بلکه بو کون ، بو زمان اسلاملری مقصود ایدیکی آچیق
 کورنوب تورا .

مین بو مسئله گه دائر ، خالص بو زمان و بو کونگی
 حال گه فاراب غنه فسقه جواب یازمقی بولدم ؛ فکرمه
 قوشلوچیلر بولسه کوب بولورمیز ، بولماسه بالکیز قالورمن ،

شول، اول» مثللو کامہلر اوچ حرفدن و «دوست، پوست، دوش» کبی کلمہلر دورت حرفدن مرکب ایسہلرده برحرکہ ایله مربوط اولدفلرندن بر تقطیع اعتبار اولنور. بوده معلوم اوله که وزن: وزن ترکیه ننگ صحت اوزره کلماکی ایچون وزن اولیسی نه قدر حرکه یعنی تقطیع ایله کلورسه وزن ثانیمی زیاده هم نقصان اولمامقی لازم کلور. «شیخ مبصر نیازی» ننگ قاعدہ مذکورہ یه مطابق اولهرق سویلمش منظومه سی استشهادا فید اولندی.

(عدد حرکه ۷)

جان ینه بلبل اولدی خار آچیلوب گل اولدی
کوز قولاق اولدی هر یر هر نه که وار اول اولدی.

(تقطیعی)

جان ی نه بل بل اول دی خار آچی لوب گل اول دی
۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱
کوز قولاق اول دی هر یر هر نه که وار اول اول دی
۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱

درویش همت :

(عدد ۷)

دوشدم ینه بر درده کوکلم نیچون ایکلرسین
قرارم یوق بر برده کوکلم نیچون ایکلرسین.

فائللی مجهول

(عدد ۱۱)

ایکی طورنام کلیر آلی قارهلی
برین شاهین اورمش بری یارهلی
صوړک او گوزله لک اصلی نرهلی
قطار قطار اولمش کلور طورنالر.

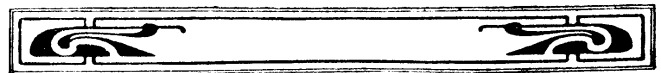
محرر فقیرک عدد ۷ یه تطبیقا سویلمش منظومه سی :

بر آغاچدر بو عالم میوه سی اولمش آدم
میوه در مقصود اولان صایمه کز آغاچ اول
تاج معرفت تاجیدر صایمه باشقه تاج اول
معرفت تاجین کین دو جهان مسعود اول
تاج معرفت تاجیدر صایمه باشقه تاج اول
معرفتسز اولانلر دو جهانده خوار اول.

«علم احمد کریم مقصودف . «مسقولا» .

صورت

آکلاشلیدی. بو تریبه بوزوفلغینک سببی البته اصول تعلیم بوزولمقدر. عام اورنینه یالکیز منطق و کلام فنلری ایله گنه شغللنمک سببندن همتلر، بونارغه غنه صرف ایدلدی، علوم دینیه و کونیه متروک فالدی. مر جانی حضرتلری طرفندن عام آفاتلری اولهرق سانالمش شیلرده اوشبو ترتیبسز لک گه محمولدر. اسماعیل بک غصبر ینسکی جنابلری، اسلامنک حالی اوزگروب علم و اخلاقه توبان کینولرینی تصویر بابنده «بلای اسلام» اسمنده گوزل بر حکایت یازمشیدی. شول حکایتینی ورد حکمنده فیلوب هر وقت آلوب اویم. بونی اوزگزده کوب مرتبه اوفومشدرسز. «بلای اسلام» عباس فرانسوی مکتوبلری جمله سندن رموزلی بر حکایت ایدی. «ترجهان» اوفوچیلرنگ کوبلری شمیدی بو حکایتینی اوفومشدر (۱). «شورا» ده یازلمقده اولان حکایتلر بابنه، شونی بر مرتبه یازسه کز کشی کوزینه دخی توشار ایدی. فی الواقع مذکور حکایت غایت تأثیرلیدر. منطق و کلام ضررلرینی گوزل آکلاشدر. بو منطق و کلام فنلری اسلاملر آراسینه باشده غیرسز بر طریق ایله کردیکینه «التعلیم والارشاد» کتابنده یازمش روایت ناپید ایدر. مذکور روایت بوندن عبارتدر: المأمون «آتنه» ده اولان کتبخانه دن حکمت کتابلری ویرلر سینی صوردیغنه فیصر، سارانلق فیلورغه (ویرمازگه) اویلامش. بونی عالملری بیلدیکلرند فیصرغه: «بو علملر فایسی ملت که گنه کورسه لرده هم اخلاقلرینی هم دینلرینی بوزارغه کافیدر، شونک ایچون کتابلرینی ویرمک موافق» دیه مشورت ویرمشلر. شوکا کوره فیصر یبارمش. امام غزالی ننگ ده منطق و کلام فنلرینی جرح ایدوب سویلامش سوزلری کوبدر. اوزگزگ، معاوم.

ترکچه وزن.

اوزان ترکیه دن بعضلری مفاعیللر اوزانندن بعضلرینه مشابهنله تماس ایدرسده شعرای ترکنگ قدماسی مفاعیللره التفات ایتیبوب پارمق حسابینی الدن بر اقامشدر. اوزان ترکیه ده عدد حرکه یه اعتبار اولندیغندن هر بر حرکه بر تقطیع اعتبار اولنور. شویله اولدقده «میل، عشق، جان،

(۱) بز هم اوفومش ایدک. ر. ف.

اوزون بولور ايدككە، حتى ايك بيوك منارلردن اوزوب كيتار ايدك.

ئولەنلر دنياسن صئاب - دفتلەب قاراغان ھم گومبەلر جيوپ اورمانلردە يورگان كەسە بيك آچق بلەدر كە ئولەنلر بيگرەك، جلى بولسە، توندە كوبرەك ئوسەلر. كىچ بلەن ېر نرسەدە بولماغان فاین توبلرندە ايرتە بلن باروب قاراساڭ ېر كتو كىچكە گومبەلر بولا. بولار - تونلە ئوسكانلر.

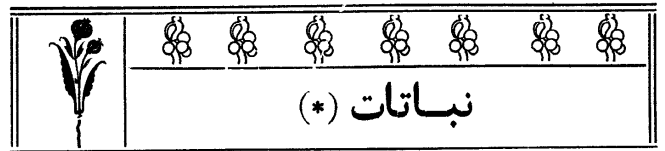
(II) ېر عالەم تەرزە توبىندە چولما كدە ئوسوب طورغان گلنى آلمان دە « چولمە كنى يوز توبەن قويساڭ گل فايدا قاراب ئوسار ايكان » ديمش ھم چولمە كنى ترزە باشىنە يوز توبەن آسوب قويغان. مونەنى! گلنڭ ساباغى بوگولگانە يوغارى - كوگكە قاراب ئوسە باشلاغان. نامرلرى توبەن تابا كيتكان. بو قاملارنى يوغارى قاراتوب، نامرلرىن توبەن صوزدرە تورغان نىندى ياشرن نرسە - قوت بار؟ بوتەجربەنى عالەملر تكرار تكرار قىلوب قاراغانلر ھم اثبات ايتمشلر كە بو ياشرن قوت - جاذبىت - جاذبىت ارضىدە. ارغتلغان تاشنى جىرگە توشارگە تكليف ايتكان؛ آىغە، جىر شارندىن آيرىلوب كيتارگە ايرك بىرمەگان - تارتوب طورغان نرسە، ھم جىر شارن چىنكە جىبارماينچە - قوباش اطرافندە - اوز بولندەغنە يوروتكان نرسەدە ھمان شول جاذبىت قوتىدر. بو جاذبىت قوتن كشف ايدوچى « نيوتون » اسملى ېر عالەمدر.

* *

چەچكەلر ھم آلارنڭ خىدمەتلرى

نباتات يعنى ئوسملىكلر، تنفس ايدوب، آشاب اچوب اوزلرىن گنە راحت ياشاتوب بو كونگى راحت اچوب گنە، ئوسمىلر؛ بلكە نسل فالدرر اچوب دە اجتھاد ايتەلر. اكر اوزلرىنڭ راختلىكلرىن گنە كوزە توب، نسل ار وغلر ن فالدررغە طرشماسەلر، ئولگانلر اورنىنە طوغانلر بولماسە، نباتات دنياسى بيك آز زمان اچندە بتونلاى منقرض بولور ايدى. آلاى بولغاچ ئولگان ئولەنلر اورنىنە ياش - ئوسم ئولەنلر بولوب طوررغە تىوش؛ مونڭ اچوب البتە ئورلق كىرەك.

كە بولسەدە بلە ايندى. آلمانڭ، چىيەنڭ، آرمودنڭ و بوتەن ھر ېر فروقتەلرنڭ دە اچندە ئورلقلرى بولا. بوندى ئورقللى يمشلر ياخود يمش بلەن تورلگان ئورقلر، يەش آغاچلرندەغنە توگل، بوتەن ھر ېر ئوسملىك دە چەكەسى بلەن يمشى بولا؛ بعض يمش تەملى بولا، بولارنى - بىز ياراتامز؛ بعضىسى - تەمسز بولادە، آلارن آشامىبىز ھم استعمال دە

فنى اوفولر

ساقلرنڭ طولى

(I) نىسخنڭ يافراقلردن نامرلرغە ھم بالعكس يورى تورغان يوللرى غايت مەھدر. دنيادە شونداى ئولەنلردە باردر كە قامللىرى چاق چاق بلونورلك غايت كچكەدر. مثلا پودورونىك ئولەننىڭ يافراقلىرى طوب طوغرى جىردن چققان كېك گنە طويولا. قامل نامنە ھىچ نرسەدە بلونمى ھم شوندى آغاچلردە بار، « سىومبىكە » منارەسندن (۱) دە بيوك. مامونت آغاچى اسمندە ېر آغاچ بار، نامرلرىنڭ صووروب آلغان نىسخ - صولرى مونە نىندى اچسز نھايتسز يوقار يلقلرغە چاقلى منە آلا. بو قىلرى يوقارىغە منار اچوب بايتاق كوچ كىرەك. آدملر مەين ېر بو يىغە قىلرى گنە ئوسە. ېر وقت كىلە، نى قدر آشاسەدە ئوسمى باشلى. صوگرە تمام ئوسودن توفتى. اما نباتات بتونلاى كرىسچە - آغاچلر بتون ەمىلرى بويىچە ھر كون صاين ئوسارگە مەكەن. ھرىل صاين ياكنا بوتاقلىر، تارماقلىر بىاروب ھمان اوزونايىب فالونايورغە مەكەن. ئوسملىك اچوب ئولم - قوروايىك عادى ېر بختسزلك واقەسى بلەن گنە كىلە. كوبدن توگل ېر زور آغاچنى اوبورمە قوبىتاروب سىندروب تاشلادى. بو آغاچنك ياشن بلور اچوب حلقەلرن صاناب چققانلر - ۶۰۰۰ حلقە ايكان. يعنى ۶۰۰۰ يىل ياشاگان. بو چىكىلى اوزون زمانلر اچندە بو جىردە نىندى انقلاىلر بولماغان دىسك؟ اول جىردە نى قدرى خلقلر ياشاب كىتكان. اول جىرنى آلور اچوب آدملر آراسندە نى قدر صوغشلىر، فان توگولر بولغان. ئللە نىچە پادشاھلق بولوب صوگرە سونوب كىتكانلر. اوبورمە اودارماسە بو آغاچ دخى ېر مڭ بلكە آرتقراق يىللر طورر ايدى.

آدملرنڭ بويى بلەن نباتاتنڭ بويى آراسندە دخى ېر فرق بار: آدملر - آفرىن ئوسە؛ نباتات ايسە - تىز، شەب ئوسەدر. ېر تورلى ئولەننڭ يافراغى ۲۰ مىنوت مدت اچندە يارتى ۋىرشوك قىلرى زورايە آلا. اكر بىز شولاى اوسسەك ھر تاولك اچندە ۲ آرشىن ئوسەر ايدك. ېر يلدە شونداى

(*) باشى ۲۱ نچى عدد.

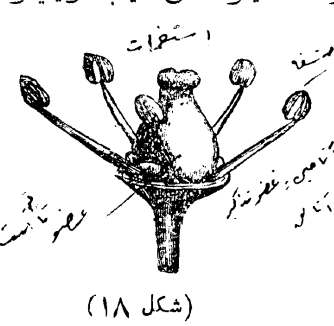
(۱) فازان شورىدە. مسلمەن خانلردن قالمش منارەدر. « شورا ».

شول آنا - قوش فه بيك اوخشيلر : اوزار ينيك نسدنلغرن اوز اعضالرندين چچكه هم يمش بلهن ئورلقلر ياصاب چغاره لر . توغروسى . آلا شوشى بالالارى ئورلقلرى) اوچونگنه تركلك ايتهر ، ديب ايتورگه ممكن . بعض ئوله نلر ، بهشلىرى يتوشكانده كوتيلر . ئورلقلرى يتوشديمو ، شوندوق قورى باشليلا - ئوله لر . چچكه لر نك يارانلشن بلور اوچون نينداى بولسه ده بر چچكه نى قولكزغه آلوكزده تيره ياغندغى تويچلرن (يعنى صاريمو قزلمو آفمو . . . چچكه سينه قاراب صارى قزل واق يافراقلر بولا يمت ! نه نه شولارنى) اوزوب تاشلا ساكز چچكه نك اورتاسنده بر كچكهنه گنه باشل بو طيلقه شكلنده ياخود كېلى صابى пестикъ كېك بر نرسه كوررسز (شكل ١٨) . شوگا كوره رسچه نباتات كتاپارنده مونى пестикъ ديلر . بز مونى « عضو تائيت ، ياخود آتالق ديه مز . شكله كوره مز كه тычинка آتالق تيره ياغنده نچكه چبقلر قادلغان ، بولارنى (عضوتد كير ياخود آتالق) ديوله در . چچكه لر نك ايك مهم قسمارى شوشى «عضوتد كير» هم عضو تائيت» در . شكله كورساتلگانچه هر عضو تد كير نك باشنده فاپچق كېك بر نرسه (حشفه) بار . بو فاپچق ده « طلع » اسملى بر صارى توزان حاضرلنده در . ايسنه گان وقت مزده بوتوزانلر بورنمزغه ياغولالر . مثلا صارانا - لاله نى ايسنه سهك بورن بويالده فويا . عضو تائيت نك نوبى - كېك توشى صوكره يمش كه نه يله نه . شوگا كو ه مونى « плодникъ - مبيض » ديوله . يوقارى باشن « рыльце - استغمت » ديوله در . بيشكه ياتقان بالا كېك مبيض اچنده « яички - بييض » يعنى كچكهنه كوكايلر يانا . بو بييضلر ئورلى بولغانى يوق ئى ، صوكره غنه ئورلى بولالر .

ايتيميز . بعض يمشلر ارى بولا ؛ بعضيسى واق بولا . لىكن هر برنده ئورلى بولا . ئوسملىكلر ، يمشلرنى ، بز نك تاماق اوچون ئوسدر ميلر ، اوزلر ينيك نسلار وغن قالدردر اوچوندر . يمشلر - ئورلقلر طوره تورغان كچكهنه گنه ئوى . بو ئويلىرنى آنا - ئوسملىك ئورلقلرى اوچون اوز ينيك نسفستندن ياصى ؛ ئورلقلردن ياش بالا - ئوسملىكلر ششوب چغه . بولار طاغى ئوسوب اوز موسمده ئورلى يتوشدرلر . بو ئورلقلردن طاغى ياكى بوون - جيبه نلر طوبوب ئوسه ، بولار طاغى شولاي ايتوب بور زمانغه قدرى ، ئلله نى چافلى - صاينيه چغا آماسلىق ئوسملىك نسللرى - بوونلرى كيلوب كيتكان ؛ بز دن صوكت هم كويمو نسللر كيلور ، كم صاناب بتره آلا ؛ درست ، بيك كوب نباتاتنى ئورلقسزده ئوسدر رگه بولا . مثلا برهنگى هر كم بله ، مونى اوزن كوموب اوسدرلر . شولا يوق صوغان ، صارمساق ، صارانا ، لاله هم гауннтъ - سنبل گولى . بولار نك صوغانلرن - توبلرن كوموب اوسدرلر . اوشانداق تال ، اويانكى ، تيرهك نى ئوسوب اوطورغان برسندن ياشل بوتاق آلا سكه چيرگه كوموب فوياسك . اوزى تامر يياروب ئوسه باشلار . زيرك آغاچى ده شولاي . بيك ياخشى بولر ايدى ، صوغشك قولى اوزولگان صالدا تار نك قوللرى ئوسوب چقسه ! لىكن نباتاتده بويله اش بولسه ده آدم وحيوانلرده يوق شول . بعض ئوله نار بار : جراحتدن ، كيسلودن هيچ قورقيلر ؛ نامرلرن يافراقلرن كيسوب ئوسدرلر . اورلى اورنونه نامرلرن يافراقلرن كيسه لرده يرگه صاچهلر ، بيك ياخشى ئوسه .

نيچك بولسه ده ئوله نلر نك ششوب چغوى هم به به گى اوچون توب هم نامرلر نك بولسون ، بوتاق هم يافراقلر نك بولسون ، حجيره لرى خدمت ايتهدر . برهنگى نى صوغان نى هم تال نى هم بوتهن چچكه لى ئوله نلر نك بارنده اورلقلر اورچوترگه ده بولا . بولار نك اورلى ده بوشقه توگل . عالملر ايته : « بر ئوله نى مثلا : صوغاننى هر وقت توبن - صوغانن اوطورتوب قنه اوسدر و كوكبه بارمى دى . بويله اوطورتونك بر وقت چيگى كيلوب چغه ، دى . شونلقدن ياكادن ئورلقدن باشلا - ياكارتوب ئوسدر رگه تيوش ، ديلر ئورلقلر ايسه - چچكه لرده حاضرلنه توغروسن ايتكانده چچكه لر اوزلرى يمش بلهن ئورلقفه ئه يله نلر . چچكه بولغان ئوله نده اورلى بلهن يمش ده بولا . بر حكايه بار :

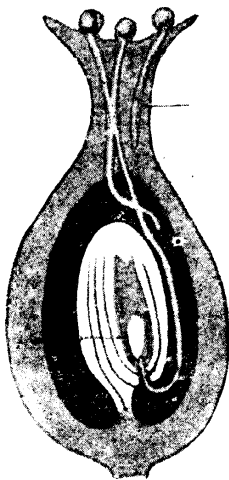
بر آنا - قوش اوز ينيك بتون عمرن بالالرن طويدرغه صرف ايتوب ، صوكره بالالرى ئوسوب آياققه باصوب هم فانانلانغاچ قنه آنا - قوش ئولوب كيتكان - دى . بعض ئوله نلر

(شكل ١٨)

ايندى ، آراز آكلى باشلا ديلر . چچكه لر ئوله نلر نك كوبايوى - ئورچوى اوچون خد مت ايتهلر . هم ئلك ، نباتات نك ئورچوى ايجون فقط عضو - تائيت كنه خدمت ايته ديگانلر . عضو تائيت نك مبيض بييض - يوانلر ده عضو تائيت نك آغزى . яички لر يانا . مبيضلردن ئورلقلر چغه . آلهما چچكه سينك

اگر بو توزاننى بر نامچى شكرلى صوغه سالساكز اول شونده ئوسه باشلار-زورايور . بوتوزانلردن براوى يا ايسه بر نيچه لهبى آنالقدنك آغز ينه (غە رىلغە) توشه لىر . موندە توشكاچ دە آلا شكر صوى كېك بر صيوق نرسه گە اوچرا ديقلردن ئوسه باشلىلر . بيضن ئورلوق بولسون اوچون آنكا (طلع) توزان ياردم ايتارگە تيوشلى . بيض ايسه بېك يراق توباندوك ياتا . شوگا كوره طلع غە بيض يايينه باروب جيتارگە كېرەك ، يوقسە بيض دن ئورلوق حاصل بولىدور . طلع دە توشار اوچون اوزندن بر تروبا چقاروب آنالقدن يول ياصاب توشوره . (شكل ۲۰)

(شكل ۲۰)

شكل ۲۰ بوعضو ئاينىڭ آغز ينه اوچ دانە طلع توشوب هر قايسى ، كورسز ، اوسكالر ، توبانگە ، بيض غە توشارگە طرشالر .

(شكل ۲۰) دە كورسانلگانچە «طلع» لىر اوزلر ينه اوزلرى يول ياصاب آنالقدن تيشوب مبيض غە چاملى آقرينلاب همان توشه لىر . طلع بلەن مبيض برگە كيلوب بر برينه فاشقاچ برسېنك حجيره سى ايكىچيسنە تيشوب ، شونده عجب اشلر بولا ايندى . . . .

موندن بيض دە تيزگنە قوتلى اشلر باشلانا : بر حجيره دن ايكو بولالر ؛ ايكيدن دورت ؛ دورتن - هكدا ... بيض توشه باشلى . طلع كيلوب جيتما گانگە كوره گنە بوگا چاقلى تيك ياتقان . اصل ئورلقدنك وجودينه سبب - طلع در ؛ بيض غە طلع ايرشماسە ايدى . ئورلق -- بە بەك بولماس ايدى . طلع كيلوب ايرشماسە مقدم بيض سحرلانغان كېك تېرەن يقودە ياتا ايدى . طلع كيلوب كردى -- ترلدى . بيض نك سحرن جيباردى ، يوقوسندن اويغاندى ، ترگزدى .

طلع نك اول قدر اوزون يولنى قطع ايدوى ئللەنى اوچون توگل - شونك اوچون . بعض ئولەنلر نك طلەسى بو يولنى بر نيچە ساعتلر قطع ايتە ، بعضينك - بر نيچە كونلر ظرفتە . اما نارات نك بتون يل ئەيلەنەندە قطع ايتە در . مونه شونسى بېك عجب : ازده سالنماغان هم اورا بر يول بلەن بيض غە باررغە طلع اجتهاد ايتە . بونى آندا باررغە نينداى ياشرن قوت جذب ايتە صوك ؟

بز يوقار يده چچكە نك ايك مېم قسىملرى عضوتد كير -- (آتالق) ديگان ايدك . ايندى آتالق دە ايك مېمى -- شوشى

كچكە گنە - плодник - مبيضدن نينداين زور آلمالر يتوشه . هم ماكنك كچكە گنە مبيضدن دە اچينه يوزلەب - مك لهب ماك اورلغى طو تورغان ماك باشى يتوشه . زور فار بوزلر ، قاباقلر ، بولار دە شونداى كچكە مبيضلردن يتوشوب چغە لىر . قاونلر جيلە كلر الحاصل هر بر فروقتە لىر اچندە گى ئورلقلرى بلەن شولوق مبيضدن ئوسوب چقغان نرسە لىر در . (شكل ۱۹)

عضو نك كير هم حشفه نك خدمتلىرى

چچكلەر نى گە يارى ، نى خدمت ايتە لىر ؟ مثلاً چچكلەر گى كچكە باشل بو طيلقە هم توزانلى چچولر (پستىك بلەن тычинка) نى اش فيلار . بولار نيگە كېرەك ؟

قرآن كرىمە : «سبحان الذى

خلق الازواج كلها مما تنبت الارض...»

ديوب حقيقتى نى ايتوب طورسە دە بورونقى كشىلر بونى اويلا ماغانلر هم زوج زوجه لىكنى ازلمە گانلر . . . . كورنوب طورا .

اما ، موندن ايكى يوز يل ئلك بر عالم مونه بو تجربەنى قىلوب قاراغان : اول ، بو ئولەن چچكە سينك بتون عضو تذكيرن كىسوب آلمان . صوكرەنى ؟ نى بولسون بو ئولەن ئورقلانماغان . ديمكە ئولەنلر دە عضو تذكيرسز ئورلق حاصل بولمى ايكان . بوتجربەنى نيچە مرتبە لىر قىلوب قىلوب قاراغانلر همان شولاي - نتيجه سى بر - عضوتد كير - آتالق سز ئولەنلر قصر قالغان ، ئورقلانماغان . ديمكە كە عضو تانيت بلەن عضوتد كير ، چچكە نك ايك مېم قسىمى ايكان . چچكە نك «تويج» ن اوزوب آلوب تاشلا ساكده ، بو ايكى قسەينه تيماساك همان يمش بېرر ئورقلانور . تويجسز هم ياشل بو طيلقە سز يمش ئولەنلر دە بار . اگر عضوتد كير بلەن عضوتانيت نى اوزوب تاشلا ساق چچكە قصر فاللا - ئورقلانمى هم يمشلانمى در .

عضوتانيت نك نينداى رول اوياناغان بز بلدك . عضو تذكير نينداى رول اوينى ؟ چچكلەر هم ئولەنلر اوچون بو ، نى خدمتە بولا ؟ عالملر بو سؤالغە جواب تابقانلر . مونه نيچك :

عضوتد كيرلر ئوسوب جيتكاچ باشندە غى فاپچق (حشفه) يارولە دە اچندن سارى توسدە وافغنه توزانلر چغە باشلى . بوتوزانلر ئلى گە قدرى بيشكده گى بالا كېك حشفه دە تير بەنوب ياتقانلر ايندى تمام اوسد يكلردن دنباغە چغە لىر بوتوزانلر نك اچندە جانلى حجيره لر نك اچندە گى كېك صيوق - زلالى پرتوپلازما بار . پرتوپلازما سنده نوات» ى هم بار .

قالدره طوروب، امتحان آلدندن شاگردلر ايله بركيلشوده
ياصاب آلالر ايدى. الحاصل: مکتبلرنده جانسزلق و بيو -
روقراتلق تمام اورنلاشقان ايدى.

مشروطيت ايله بر طاقم اوزگارشلر كردي، اوشبو
جمله دن برى معارف ايدى. عالى، اورتا مکتبلرنىڭ
پروگراملىرى فارالدى، معلملر هيئتى توزولدى. شوندى
جانلى آغمارنىڭ برى «دارالمعلمين» اولدى. بوگا مدير
ايتوب ھمتلى و كىڭ علملى، تربيه لى ساطع بك تعيين
قيلندى.

ساطع بك، اوفوجيلر آراسينه توركياده بوگا قدر
مئلى اولمغان تيرهن اويلاوچانلق، ثباتلىق اساسلرني
كرته باشلادى. «چالشهالى چالشهالى!» سورلرى ھر تورك
آغزنده سويلانوب طورلدر.

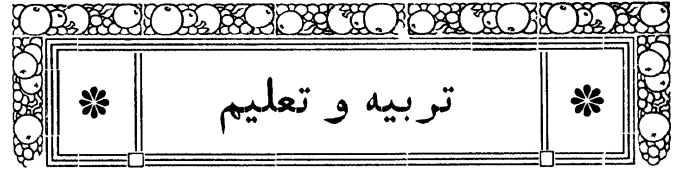
ساطع بك، تجربيه لى بر مرى بولوى برله گنه فنا -
عتلنى. اول اوزينىڭ مقالهلرنده، نطقلرنه (*) اش اوستونده
طورمق و عموم ايچون خدمت ايتمك ھر بر مدنيتلى آدمنىڭ
بورچى ايدىكىنى و بونده، ياشلرلگان جاذبه لر ولدتلر وار
ايدىكىنى ياشلرگه اشاندره در. ياشلر ايسه اوشبو استاذ -
لر يىڭ تاثيرى ايله بتون كوچلرني خلق خدمتنه صرف
قيللر.

بو يرده سويلامكه اولديغمز «دارالمعلمين» اوچ
قسمدن مركبدر. ۱) ابتدائى. اوچ سنه لك. بوگا ايسه
رشدى مکتبلرنى (روسيه ده پروغيمنازيه) اكمال ايتكچ
كره لر. ۲) اورتا. بر سنه لك. ۳) عالى. اوچ سنه لك.
بوگا ايسه اعداديه مکتبلرنى بترگاچ كره لر.

«دارالمعلمين» پروگرامه سى متنوع اولوب، اصول تعليم
و تربيه دن باشقه طبيعيات، ادبيات، تاريخ، قول اشى، رسم،
فرانسزجه و غبرلر اوقولنده در. مثال ايدوب كوسترر ايچون
بونىڭ حضورنده بر «ابتدائى مکتب» اولوب اداره سى
دارالمعلمين معلملرندن احسان بك قولنده در. الوغراق
شاگردلر، كورر ايچون بو مکتب درسلرنده حاضر اوله لر.
وصوكره ده اوزلرى ھم صناو و تجربه ايچون درسلر ويره لر.
قانون بوينچه، «دارالمعلمين» اكمال ايتميش شاگردلر،
معلم اولوب تعيين ايدامازدن مقدم، حكومت طرفندن ده
امتحان قيلنورغه نيوشلى. لىكن دارالمعلمين مديرى ساطع

(*) ساطع بك، معارف ناظرينه تقديم ايتميش اولديغى اصول
تعليم گه دغر مقاله و بيانلرني «لائحه لرم» اسمى ايله بر كچكته كتاب
قيلوب باصدردى.

طلح اسملى توزان؛ آنالق ده ايڭ كيرا كليسى «بييض» ايكان
ديب ايتهمز. ھر چكده بييض بلهن طلح دن مهم نرسه يوفدر،
على ريفقى (اخري بار)

مستشرقلردن مسكاوده پروفيسور غارديله فسكى نىڭ
استانبول دارالمعلمينى و آنندن چقان معلملر حقنه «روسكى
ويدومست» غزته سنده نشر ايتكان مقاله سى شايان دنت
اولديغندن ترجمه ايله «شورا» اداره سينه كوندردم. مناسب
كورلسه درج ايتلووينى اوتنم.
مسكاوده لارافسكى اينستيتوت شاگردلردن علم آچورين.

استانبول دارالمعلمينى

افتخار اينارلك بو مؤسسسه. ياڭى نسل. دارالمعلمين درسلى. اولدره
ياڭى معلملرنىڭ خدمتلىرى. معلملر. خلق غه آزالاشر جمعيتى ساطع
بك فعاليتى. استانبولده معلملر جيولش. معلملر نيئدى سلكه
بولورغه؟

توركياننىڭ باشينه كيلگان كوپ تورلى مشكللر،
آننىڭ طوغرى يولدن باروينى و مملكتنىڭ ياكاروينى
چيتونلندرسه ده اميدلنورگه يارارلق اشلرده يوق دگلدر.
بو جمله دن «دارالمعلمين» نى كوررگه مكن.

استانبول «دارالمعلمين» تاسيس ايدلوينه ۶ ييللر وار.
لىكن حاضركى «دارالمعلمين» ياش توركار و ياڭى نسل
طرفندن تاسيس ايدلمش ھم ده افتخار ايدرگه لايق بر
معرفت اورنيدر.

اولكى حكومت، مملكت ايچنده معارف تاراتودن
نيچوك اولسه ده طيوب طورر ايدى. مثلا بر كيمسه تاريخ
علمى سويوب اوقوتورغه باشلاسه آى حساب درسى ويررگه
مجبور قيلور و باشقه سينى دغى شويله اوزى محبت قويهش
فانلردن باشقه ايله شغللندرر ايدى. اصول تعليم و تربيه،
فعاليتلى و دائىمى بر شغل دگل بلكه تصادفى گنه اولوب
معلملر، ضابط و مامورلر درسارگه چيئده گى بر شغل گه
زارادقلىرى كىي فارارلر ايدى. ايسكى حكومت و كيللرى
طرفندن وقتنده ھم ده نيوش قدر ويرلمى طويغان وظيفه لرني
طولدرر ايچون مذكور معلملر، ييل ايچنده درسلرني

خلق غه آرا لاشو فکری بیگراکده « دارالفنون » نځ طبعه شعبه سینه منسوب شاگردلر آراسنده نامر جامیشدر . حتی بونلر ، یه آفچورا مشورتی بوبنچه « خلق غه آرا لاشو » اسمنده بر جمعیت تاسیس ایتک اجتهدانده پوریلر .

یاش معلملر ، اوزلرینځ مسلک لرنده آچیق آدوملر ایله آغزلق اوزرنده وارالر ایدی . آنلرغه یاکی اولان بو خدمتنی ینگل لشددر ایچون « دارالمعلمین » مدیری ساطع بک نځ ولایتلرگه سیاحت ایدوی یاردم قیلمقده در . ساطع بک سیاحت ایدوب یوردیکنده اوزینځ تربیه سندن چیقمش شاگردلرگه کرکلی تنبیلر و نصیحتلرنی قیله ، خدمت طوغر وسنده یاشلرنی ترغیب و تشویق ایتهدر .

دارالمعلمین تمام ایتمش شاگردلر (معلملر) آراسنده اولان رابطه اوزلماسون بلکه همیشه محکم طورسون ایچون ساطع بک تشبثی ایله اوشبو سنه اییولنده برنچی دفعه اوله رق معلملر جیولشی یاضالیدی . ساطع بک طرفندن ایداش دعوت بوبنچه اونکان ییل « دارالمعلمین » تمام قیلمش ذاتلردن بیکرمی بیش قدر آدم ، جمعیت که حاضر اولدی . حتی « دیار بکر » کبی یراق ولایتلردن ده استانبول غه کیلوچیلر اولدی . اوشبو جمعیتده « دارالمعلمین » درس لرن بو سنه تمام ایده چک شاگردلردن باشقه ، توبان صنوف شاگرداری ده اشتراک قیلدیلر . حاضر اولوچیلر نځ صانلری بعضی بر مجلسلرده یوزگه یتهدر ایدی . بو عدد ، کوب کورله ساسده برنچی اش اواندیغی فکرگه آلدیغنده آز دگلدر .

اوشبو جمعیتلرده ، ولایتده اولان « دارالمعلمین » لر خدمتلرینځ ثمره سینی کوسترر ایچون قول اشلری سرگیسی (وئستافقه سی) ده توزولگان ایدی . جیولش بر هفته دوام قیلدی . جمعیتنځ پروگرامی بوندن عبارت ایدی :

معلملردن بری هر کون بر لیکسپه اوقی ، درستراک ایدوب آیتکانده : دگلاوچیلر ایله قزقلی بر مکالمه گه کرشه در . بوندن صوڭ یاش مر بیلر نوبتلاب تجربه درس لری بیرلر ، ایدده شلری ایسه معلملر ریاستنده اوله رق اوشبو تجربه درس لرنی کوروب طوره لرده ، صوڭره انتقاد قیللر . یعنی درس لرنځ یتشوب یتشما دیکی حقنده مذاکره ایتلر . اویله آشنندن صوڭ مسجدلرنی ، موزه خانه لرنی ، دارالفنون طبعه شعبه سینځ لایور اتوریه سیننی قاراب شغللنه لر .

لبکسیه لرنځ موضوعلری گوزل صایلانوب ، یاشلرنی اتفاقلی خدمتلرگه چافرمقندن عبارت اولهدر . تورکیانځ بورون زمانده آوروپاده اولان سفارت خانه لری حقنده ،

بک گه معارف ناظرینځ اشانچی شول درجه درکه مکتبدن چیقو امتحانی ایله قناعت ایتهدر . اوتکان سنه ده برنچی مرتبه ، چیقارو شهادت نامه سی ویرلدی . اوشبو شهادت نامه ، حکومت امتحانی اورنینه ده یارادی . بویله چیقوچیلر نځ جمله سی ۴۵ کشی ایدی (*). اوشبو شاگردلر رلایت مرکز لرنده اولان « دارالمعلمین » لرگه معلم اولوب تعیین قیلندیلر . بونلرغه هر نرسه نی یوقندن بار ایدرگه لازم اولدیغندن خدمتلری ینگل دگل ایدی . بونلر ، جاهل آدملر و عکس العمل خدمتی ایدوچیلر ایله مشقت چیکدیلر . « استانبولدن کلمش معلملر کافر لدر » سوزلرنی دایما ایشدوب طوردیلر ، بونځ ایله برابر اوز خدمتلرنده متانت ایله دوام قیلدیلر . آز وقت غنه اولسه ده ، خدمتلرینځ نتیجه لری الوغ اولدی .

استانبول شهر نځ اوقوچیلر اورندقلرندن یاڭاغنه طورمش اوشبو ولایت معلملری ایچون هم اینسه کلوپیدیس ت اولورغه هم ده « دارالمعلمین » لرده هر تورلی علملر تعلیم قیلورغه طوغری کیله در ایدی . مکتبلرده وولشه یینی فنارلر ایله ایله تعریف و ایضاح ایدلیدیکندن حتی بونلرنی کورر ایچون حله آدماری ده مکتبلرگه کیله لر . بو اصوللر بیگراک ده « ادرنه » ده اولان دارالمعلمین « ده موفقبتلی اولدی حتی « ادنا . کبی ارمنلر کوب اولان شهر لرنځ « دارالمعلمین » لرنده اسلام عقائدی اوقولدیغی حالده خرستیانلرده رغبت قیلدیلر . ییل آزاغنده بو « دارالمعلمین » ده ۱۰۰ شاگردگه ۱۵ خرستیان حساب ایدلمشدر .

ولایت « دارالمعلمین » مدیرلری ، معارفنی خاتونلر آراسینه تاراتور ایچون هم اجتهد قیللر . مسلمه معلملر هفته ده بر مرتبه مدیر ریاستنده « دارالمعلمین » بناسینه جیولوب اصول تعلیم و تربیه سئللری ایله شغللنه لر . خلقنځ معارفنی آرتدرو و آرالرینه علم تاراتو حقنده « دارالمعلمین » شاگردلری آراسنده مذاکره لر و مباحثه لر اولوب طوره در .

معلم لک صنعتینه قزغونځ بر سببی عسکر لکدن قوتولو اولسه ده ، تورک یاشلری خلق خدمتنه رغبت ایده باشلا . دیلر . اوللرده معبشت ایدونځ اوڭقاپسزلقلرندن کوز یوموب ولایت « دارالمعلمین » نده اکمال تحصیل ایتکان یاشلر ۱۵ - ۲۰ صوم وظیفه لی اولان قریه معلم لگینی اخلاصلری ایله اختیار قیلوب کیتوب طوره لر .

(* دارالمعلمین دن بو سنه ده ۲۵ نفر معلم چیتدی .

منقول سوزگه ابارمك آگا، مخالفت فیماق اولور. بو سوز، صریح صورتده ابو حنیفه دن منقول مذهب حقنهدر. اما آندن، آچیق نقل کورلماش شیلر حقنهدر، حدیث و سنت که ابارمك تیوشلی ایدبکیده تردد فیلورغده اورن یوق. امام شافعی فاشنده ایرته نمازنده قنوت اوفومق سنهدر (کتاب الام ج ۱ ص ۷۶ و مختصر الهزنی ج ۱ ص ۷۷) شافعی ایسه اوز فاشنده سنت اولمش بر عملنی وفات آدم حضورنده سلامت آدم حضورنده ترک ایتماز. بویله معاملهده اولنمق ادب دگل بلکه مداهنه اولور بویله اشلرنی امام شافعی ابو حنیفه کبیلر قیلمازلر. مذکور خبر، مذاقب یازوچیلر طرفندن تصنیع ایدلمش اولسه کرک. درست اولدیغی تقدیرده، شول وقتده امام شافعی که فنوننگ سنتلگی خصوصده بر شبهه عارض اولوب ده، شوگا بنامگنه ترک ایتمش اولور. هر حالده اوشبو مسئلهنی بز نقتیش ایدبکمز، نتیجه سینی ایسه فرصتی کلدیکنده یازسه ق کرک انشاء الله. ابن تیمیه رساله سنده اولان فانقی سوزلر ابو حنیفه دن مروی منهلرگه خلافدر؟ وبونده اولان فانقی سوزلر ابو حنیفه که ادبسرلکنی موجب اولمشدر؟ بونلرنی لطفا بیان قیلسه کز شول حقه بزلر ندقیق قیلور ایدک.

ویروخورال. مجتهدلرنک خطا قیامقلری جائز، بونک نزاع بوقدر. مجتهدلر اوزلری ده «بزگه ابارمش آدملر، هیچ وقت باشقه لرنک فتوالری ایله عمل ایدوچی اولما سونلر!» دیهامشدر. بوده هر کیم که معلوم. ایدمی اش شویله اوله طوروب بر مجتهدگه تقلید ایتمش کیمسه ایچون بعض بر وقتده ایکنچی بر مجتهد سوزی ایله عمل قامقی نیچون درست دگلدر؟ بویله اشلردن کیملر منع قیلماشلر؟ بو اش تلفیق اولور ایسه تلفیق درست دگل ایدکینه شرعی دلیل وارمیدر؟ اوشبو خصوصلرده «شورا» ده بحث ایدلسه ایدی.

امام ایوب بن حسام الدین.

شورا: - اوشبو طوغروده «مناصب دینی» اسملی رساله ده بر قدر شیلر یازلمشیدی ۵ نچی ۶ نچی ۷ نچی مقصدلرن مرتب اوقور اولسه کز بلکه حاجت سوزلرکز ناباور.

تاشکنند. علم، دین و بابایق چیتندن، سامانلر تمام

آروپا دولتلرینک اقتصادی ومدنی طورمشاری خصوصنده و شوگا اوخشاشلی نرسه لر هر بری سویلانه و هر بری حقنهدر مهم معلومات ویرلهدر.

قرقلی بر نطقی ساطم بک طرفندن سویلاندی اول اوزینک اوشبو نطقنده مکتبلرگه سیاست کرتمازگه، فرقه لک ایله شغلنمازگه تیوشلی اولوب بونک اورنده، اوقوچیلرنی مملکتنگ اساسی قاعده لری همده فراژدانلق وظیفه لری ایل آشنا فیلورغه لازم اولدیغنی معلملرگه آکلاندی.

اوشبو خصوصی اولان بر جیولش سببندن، ولایتلرده گی معلملر پایتخت (استانبول) طورمشی ایله کوبمی آزمی آشنالق حاصل قیلدیلر، اوز آرالرنده بر بری ایله فکرلر و تجربهار آلدیلر. شبهه یوق، مکتبلر ایچنده اولان اجتماعی معیشتنگ توپان اولدیغی جهندن کوب کیمچیلکلر اولمشدر. شویله ایسه ده یاش معلملر، فائده لی نطقلر ایشتو سببندن اوزلرینک کیله چک کونلری پارلاق ایدیکینه اشانیدیلر وجهیتندن غایت متأثر اولدیلر.

رساله و مخابره

بخارا. «ابن تیمیه» اسملی رساله نی اوفودق، آندن بوندن، اسمینی ایشدوب یوردیکمز ابن تیمیه حضرتلری ایله ایدمی تانش اولدی. لیکن بو کیمسه ننگ سوزلری و فکرلری طوغری اولسه ده قبول ایتمک اوزمزانک ابو حنیفه منهنه ادبسرلک قیلو اولمازمی؟ معلوم کزدرکه امام شافعی حضرتلری ابو حنیفه که ادب صافلامق ایچون ایرته نمازنگ قنوت اوقومادیغی مشهوردر. بز اوشبو طوغروده شبهه ده مز. شبهه مزنی دفع قیلسه کز ایدی.

ب. ح.

شورا: سنت که موافق بر سوز اولسه سویلاوچی کیم اولسه ده اولسون شوگا متابعت فیلورغه تیوشلی. ابو حنیفه که مجتهد اولسه شویله فیلورغه مجبورسکز، زیرامشارالیه حضرتلری هر وقت: «بنم سوزلرم حدیثلرگه خلاف کورلسه، حدیثلر ایله عمل ایتو کز!» مضموننده نصیحت ایدر اولمشدر. حدیث که متابعت قیلماق، حقیقت حالده ابو حنیفه که متابعت ایتمک اولوب ابو حنیفه دن

کیلگانلکدن - دقت ایله قاراب چقدم و کتابنی عموماً بیک تیکشلولوب یازغان تابدیم. مؤلفی افندی اجتهادده قصور ایتمه گان بولسه کیرهك. مین البته بو کتابنک مزیت لرن صاناب طوریمیم، بلکه اوزمچه شیهه لی و پاکشراق کورلگان بر نیچه یرینگنه کورسه تهم:

(۱) کتابنک باشنده: «بر سوزنی ئه یتکانده نیچه و نیندهی آواز لر بولسه آنی یازغانده شول چاقلی حرف لر بولورغه کیرهك» دیپله در. بو قاعده بو نیچه هر سوزده آواز نك صانی ایله حرف نك صانی برابر بولورغه کیرهك، حالا که شونک آرتند انوق حرف لرنی «مد و طاوش» حرف لری اسم لری ایله ایکی گه آیروب «مد حرف لرنک آواز لری بولمی» دی. بو قاعده لر آراسنده تناقض یوقمی؟

(۲) «س حرفی هر وقت نچکه اوقول» دیه طوروب ئلله نیقندر قالون سوزلرده «س» یازادر. مثلاً: بارسون، بارماس، فایتاسز، سمان، آست. حتی حرف لر آلهامشونی سویله گانده «باز» کیبلرنک آخرنده غی «ز» نیز ایتلگانده «س» ایشتله دیدر. نیچون «ص» ایشتلمی؟

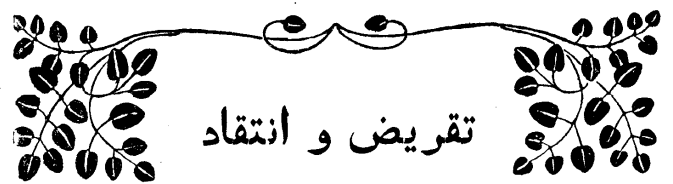
(۳) بر یرده «ك هر وقت نچکه اوقولور» و ایکنچی یرده «الف هیچ بر وقتده قالون حرفدن صوگ یازلماس» دیپلمشدر. بو ایکی قاعده «ك دن صوگ هیچ بر وقتده الف یازلماس» دیگان اوچنچی قاعده نی منج بولادر. حالا که ناتارده کامزول، کافکاز، کاراب، کازاکی، کامچات کی سوزلر هیچ بر وقتده «ق» ایله ایتلمی. بونارده غی «ك» نچکه «ك» دن فالونراق و «ق» دن نچکه رهك در. (۴) «د» حرفی ساکنلی «ن» و «م» دن صوگ کیلسه «ن» غه ایلنه» دیدر. بوندن هر وقت شولای بولوی آکلاشلا. حالا که «آنده»، «فرانده» کیبلر بو قاعده نك همومیلغن بتره در.

(۵) «د» حرفی، ب، ت، چ... حرف لرندن صوگ کیلسه هر وقت «ت» گه ده ایلنه نیدر، بلکه ب، ت، چ... حرف لری ساکنلی بولسالر غنه «د» نی «ت» غه ایلندر لر. بوندا ی قاعده لر بیک صتروگی یازلورغه کیرهك ایدی. (۶) ایچکر اورنسزراق قویغان. آلاز املا بولمینگ آخربنه بالغانسه یخشیراق بولغان بولور ایدی.

(۷) کیچ، بلطر کیبلرنی هر وقت اسم بولا دیگان. بو سوزلر نله زده ایکی تورلی معنا چقارالر. کیچ بلهن بلطرنی «вечеръ, прошлой годъ» معنالرنده آلساق، درست بولار اسم بولالر؛ اما بیت بولار بعض وقتده:

ضعیف لندیلر. بونک بر سببی اولورغه همده بو حال بتون دنیا مسلمانلرن شامل اولدیغندن بتون دنیا مسلماننده مشترک بر نرسه اولورغه تیوشلی. بو نرسه و بو حال نه شیدر عجباً؟! «شورا» ده اوشبو طوغروده یازارغه ممکن اولمازمی؟ ع. شیرازی.

شورا: - فرصت نوشدیکنده بو طوغروده اولان عقلا فکرنی روایت قیلسه ق کرک.

تقریض و انتقاد

تاتار صرفی و نحوی

شول یوغاریده غی اسم ایله «عصر» کتابخانه سی طرفندن ایکی کتاب نشر ایتمشدر. تل و ادبیاتمز حقنده یازغالغان مقاله لری ایله معلوم عالمجان افندی ابراهیموف اثر لری اولان بو کتابلر حقیقتاً پاکا نرسه لر در. بزده ئه لی بو بابده - هادی افندی نك صرف و نعوندن باشقه - تلگه آلنورلق بر نرسه یوق ایدی. گرچه اولدن بیرلی بر نیچه «صرف ترکیلر» کورنگاله سه ده بونلر آریگینالنی اثر لر بولمچه ترک و عرب صرف لرندن ناتار چالاشدر لغان نرسه لرگنه ایدیبلر. نامز نك صرف و نعوینی ایك اول میدانغه فوبوچی هادی افندی مقصودی بولسه کیرهك. لکن آنک اثر لری ده عربنیکلر تحت تأثیرندن بوتولای قوتولماغان ایدی. عالمجان افندی نك صرف و نعونده گی مزینلرنک برسی ده، آنک، سوزلرنی تعریف و تقسیم ده باشقه تلرگه ابریمچه تاتار تلینک اوزنده گنه بولا طورغان خاصیت و خصوصانقه اعتبار ایتوونده در. اول، بر شرح عبدالله نی یا که بر صرف عثمانی نی ناتارچه غه ئه یلندر مه گان بلکه مستقل بر تل اوچون مستقل بر قواعد صرفیه و نعویه ترتیب ایتکان.

ابراهیموف افندی املا طوغروسنده اوزندن پاکا بر نرسه چقارماغان. حتی کتابینک باشنده غی مقدمه سنده «مطلقاً ایشتلگانچه یازو» کیره کلگینی ذکر ایتسه ده بو قاعده نی بیک کوب یرده جبهه رگه مجبوریت کورگان. مین بو کتابنی - اوزمه درس ایتوب اوقنورغه طوغری

۱۴) كتابنىڭ بىر يۈز اۈن دورتنچى مادەسى: «عادندە نىركەلگىچ (مضاف الیه) بىلەن نىركەلەنمىش (مضاف) بىرەر دانەگنە بولسا، لىكىن بىر دىن آرتقى بولۇى دە مېكىندىر» قاعدە سېنىڭ اۈرنى صرف بولماسە كېرەك. ئىللە نەوگە دېب حاضرلەنگان نىرسە ياكىلىش بۈندە كىرگانى؟

۱۵) كىتابدە «اۈقۇب بىندىم، صېيرغە ھاۈ ھاۈ دېۈب چاۈرو، آزىق تولۇك.» كىبى قىزان تىلندە بولمېچە باشقۇرغە مخصۈص لغتلىردە كىرگەلەگان.

ايشتە مېنىم كۈزىمە چالغىغان خىطالار شولقۇردىر. اىتمالكە بو طوغۇردە مېنىم آكلۇوم خىطادىر. بو طوغۇردە طاغىندە تېرەنەك نىظر و معلوماتقە مالك بولغان كىشىلەر قىكرلار بىنى بىيان ايتسەلر البتە بىخىشى بولۇر ابدى.

كىتابدە بېك كۈب يات و ياكى اصطلاحلار بار، لىكىن بولمىش ياتلىقى ئىلى بۈندىلى سوزلارگە بىزنىڭ ذوقىز ئېلەشمە. گانلىكىدىن گنە كېلەدر. بىر نەمىم ايتۇب كېتسە بېك طابىعى سوزلار بولۇب كېتەرلەر. اصطلاحنىڭ لغوى مەناغە طوغۇرى كېلمەۈى و حتى لغتدە غېر مستعمل بولۇپنىڭ دە ضررى بولماسە كېرەك. روس و عرب تىللىرىدە بو نوع اصطلاحاتنىڭ كۈبلىكى معلومدىر. عالمجان افندىنىڭ «نەۈى» حقتدە ايكىنچى بىر فرىصدە بىنە يارساقى كېرەك.

مدرسة حسينيه. ناتار تلى معلمى
جمال الدين وليد.

تۈركى خىطىلەر.

بو اثرنىڭ مطبوعات بازارىنە چىقۇرىنە بايتاق وقت اۈندى. بو كىتاب، ظننە كۈرە بىزم خلىق اۈچۈن بو كۈندە لازم بولغان كىتابلارنىڭ بىرسى بولسە كېرەك. مېكتىب كۈرمىگان بالالار اۈچۈن اصول تعليم قاعدەلرىنە بنا قىلنۇب تىرتىب قىلغىغان «الفبا» نە قدر لازم ايسە، دىن «اسلام» دىن بىر تىپنىڭ خىبرى بولمىنچە دىننى دعا ايلە تىسبىدىن گنە عىبارت دېب توشىنگان بىر ملت اۈچۈن شونىڭ كىبى اثرنىڭ ائىزم ابدىكى ھەر كىم گە معلوم اش بو كىبى اثرلارنى مېدان انتشارە قۈبىش افندىلەرگە تشكر ايدۈگە ھەر قايۈمز بورۇچلى بولدىقەز كىبى، كۈزگە چالغىغان قاي بىر كېمىچىلەكلرنى دە مصنف افندىگە بىلگىنىمىز قدر كۈرسە تۈگە بورۇچلى مز دېب بىلەم. «تۈركى خىطىلەر» دە بولغان ھەر بىر وعظلم، طىكلاپ اۈطورغان آدملىرگە بىخىشى نائىبىر قالدۇرلىق بولسەدە، خىطبە نكاحدە آنىڭ «فانكچۈ ما طاب لىكم من النساء مثنى

“вечеромъ въ прошломъ году” معنالىرىدە دە كېلەلر.

كېچىنىڭ ھۆكىمى معنالى «ظرف زمانى» آكلانا طورغىنى «كېچىن» دېگان سوزدىن فسقارتلغاندە بولسۇن، امّا «بىلطر» شول اصل كۈبۈنچە كۈبۈك «ظرف زمان» نى آكلانادىر.

شولاي بولغاچ بولار نېچۈك ھەر وقتدە اسم بولالار؟

۸) «بعض وقتدە صفتلر جمع بولۇب كېلە» دېگان و شوگىا كېتىرلىگان مىثاللار آراسىندە «فارتلر كېلىدى» دېگان سوزدە بار. مېنەچە بۈندە غى قارت صفت بولماسە كېرەك. چۈنكە بىزدە قارت، اسمدە بولۇب كېلە (روسچە Старикъ معناسىدە) صفتدە بولۇب كېلە (روسچە старъ) معناسىدە. «مېنىم قارىم بېك قارت تۈكل ئىلى» دېگاندە گى اۈلىگى قارت اسم، ھۆكىمىسى صفتدۇر.

۹) «تۈنەرەم» دېگان سوزنى، يارتى، چىرك كىبى اولوش سانلۇرىنە كىرتەدر. بو نېچۈك و نېندەى اصلغە بناء عدد بولا ايكان. بونىڭ پۈد، صاژىن، تىن كىمىلردىن نى آيرماسى بار ايكان؟ عدد بولغاچ ھەمە قابل تعداد بولغان سوزگە فانشورغە كېرەك ابدى، حالاكە تۈنەرەم كۈمەچ، تۈنەرەم عصر دېۈب بىر كەمدە ايتىمى بولۇر (بىزدە تۈنەرەم دېۈب ۴۰۰ مېرەق مساحەلك بىرگە ايتىلەر؛ باشقە بىردەگن بىلمىم).

۱۰) تانارچە سانلارنىڭ آخىرىنە كىرە طورغان «لەب، لاب» ھەر وقت چامانى آكلانى. مىئلا اشاق صوغۇ طورغۇسىندە «آلتى لاب، اۈچلەب صوغۇ» دېگان سوز بار. (ئىللە بۈنى بىردەگنە ايتىلەرمى؟)

۱۱) «بۈبۈرۈقارنىڭ اۈندەشلىگىچ اۈچۈن بولغان بىرلىگى فعللەرگە طامر بولا» دېگان قاعدەدىن «دېۈ» و «دېمەك» مصدردىن مشتق «دېگىن» امرىنى استىئنا ايتسە بىخىشى بولغان بولۇر ابدى. مىثال: «اى خدای كۈرسەت دېگىن اۈشۈبۈ چەاندە باقتى بول» (ع. ت.)

۱۲) آخىرىدە «ۈچى» بولغان سوزلارنىڭ نېندەى اۈرىندە فعل و نېندەى اۈرىندە صفت بولغانن ھېچ بىر ايتىمەگان و بۈگىا ھېچ بىر مىثال كېتىرمەگان مېن بولارنىڭ ايكى تۈرلى كېلۈلر بىنە ھېچ تۈشۈنە الاماد.

۱۳) «نى» قوشمىسىنىڭ بعض وقتدە تۈشۈرلىگانلىگىن ايتىمە، امّا آنىڭ تۈشۈرلۈى ايلە سوزنىڭ معناسى اۈزگەرگانلىگىنە دائىر بىر سوزدە ايتىمى. «كىتاب اۈفۈدم» ايلە «كىتابىنى اۈفۈدم» آراسىندە معنادە ايرما باردىر. (بولارنىڭ اۈلىگىسى قرأت كىتاباۈ ايكىنچىسى قرأت الكىتاب معناسىدە بولسە كېرەك).

لری یوقدر. آشغوب یازلمش اثر ارده بوبله حاللر هر وقت اولور. شایان استفاده بر کتاب اولدیغندن اوقور ایچون توصیه اینمکده.ز. حقی پوچتهسی ایله برابر ۶۰ تین اولوب «اوقا» ده مؤلفنده و هر بر مشهور کتابچیلر ده اولنور.

اشعار

مکتب آلدنده یتیم بالا

بو ایکان، میندای بالالرنک، قزق تورغان بیبری
 بو ایکان؛ یاشداشلرم مینی قزقدرغان ایدی
 آه، بخت نیک مینده یوق؟ بولمی کروب کیتام کیری
 «اوقودن محروم قالا» دیب قزغانوچی یوق مینی
 فلقه اوستمه، آباقده یوق کیوم، در، در، اوشیم
 یالواروب کیلسه، «رفیقلم ایله ن مینده اوقیم؟»
 یوق بالام! «آقچه کیترمی کریمیلر» دی، نی فیلمیم؟
 «اوقودن محروم قالا» دیب قزغانوچی یوق مینی
 نیچه مکتبلر ایشک توبنده اوکسوب یغلام
 کورمی، برسی، کوز یاشمنی، ایشیتلمی موک زارم
 یوق کیارگه یوق آشارغه، اچ پوشا چیکسز آهم
 قرداشم کوب بولسه ده هیچ قزغانوچی یوق مینی
 ای عزیز انکام نیچون سین دنیاده یوقسن حاضر؟
 سینگنه زه لالاب مینی، نیندی قارار ایدک حاضر
 مینی بو، یه مسز حالده توتاس ایدک سین حاضر
 بولمغاچ سین، باشقه لردن قزغانوچی یوق مینی،
 ایچماسه انکام عزیزم سینده یوق بیت دنیاده
 قارار ایدک قزغانب بر، بو جوده گان بالاگا
 نیچکه کوکک زه لالار ایدی بیرر ایدک اوقوغا
 بولمغاچ سین باشقه لردن قزغانوچی یوق مینی
 تاغن اولیمده، چاراک بولماس ایدی بلسکم سینک
 بو حالده کوروگه نوزمای کویوب پانار ایدک

و ثلاث ورباع» فدرسی گنه ذکر قیلنوب آیتنک آخری بولغان «فان خفتم... الخ» جمله سی فالمشدر. اوشبو حال کورلدیکنده، اختیارسز ئلی بزنگ مطاومه خاتونلر مز بوندن ۱۳۰۰ یل ایلک بیرلگان اوز حقوقلر ده فایده لهنه آلمیلر، حقوقلری همیشه مثنی و ثلاث رباع... ایکان دیب اوبلانلا. علمده اوزمدن آرتق آدملرنک اثرلری حقنده تنقید یازو شأنم بولماسه ده بعض بر تاتارلرنک دورت خاتون آلو سنت دیگان اعتقادلرن چیمروگه فایده سی بولماسی دیکنه یازدم.

معلم ع. یونای. «ایرفوتسکی».

فلسفه اعتقادیه.

مدرسه عالیه مدرسارندن ضیاء الدین الکهالی جنابلری طرفندن ترتیب ایدلمش بو اثر، اوشبو کونلر ده نشر اولندیغی اسمزگه کلمش بر نسخه سندن معلوم اولدی. مندرجه سی: وحی، قرآن کریم، رسالت و نبوت هم ده اوشبو موضوعلرغه دائر کوب شیلر دن عبارتدر. رساله نک باش طرفینه، مشهور مستشرقلر دن وامبری جنابلری طرفندن مؤلف اسمینه یارلمش مکتوب قویلمش و آنک یوقاری طرفینه ده مؤلف طرفندن اوشبو مکتوب باصلمشدر:

«افندیلر! بوندن ایلک «فلسفه اسلامی» کتبخانه سندن «فلسفه اعتقادیه»، «الله عدالتی»، «فلسفه عبادات» نام اثرلرمی نشر ایتمشیدم. هیچ بر کشینک خاطر ری رعایت ایدلمکسزین، حقیقت نامنه یازلدیغندن اوستمه قیامت قوبدی. دهری، کافر، زندیق، دینسر، پروتستان دیه افترالر قیلدیلر. لکن بویله شیلره هیچ مکدر دگلم. صاف قلبم و حق ایمانم جناب حقنک ید قدرتلرنده اولوب هیچ بر کشینک تلویثی ایله ملوث اولمیه چغمه امینم. ظاهرده قوت حلقغه غلبه چالمش کبی کورلسه ده فی الحقیقه حلقق دائما غالب فالاقدر. مادام که حقی بولمشم، شول حق مسلگمه بالکنز فالسه م بیله دوام ایدم چکم. جناب حقنک بیوک لطف و عنایتلرینه اعتماد ایدرک فلسفه اسلامی نک شمدی ایکنچی جزئی نشر ایدم. ایشته شوشی اوقوبه چق کتابکزد. مندرجه سینک صوگ درجه ده مهم ایدیکنی اوقوچیلر بیلچکلرینه امینم. صوغوق قان ایله اوقولوب چیقولرینی استرحام ایدرم».

کتابنک عبارت و جمله ترتیبیلرنده بعض بر مساهله کورلور ایسه ده مقصود آکلاشلور ایچون بونلرنک ضرر

«آه بالام نیشلیک؟» دبه کوز باشیله فارار ایرک
انکایم یوق؟ باشقه لر دن قزغانوچی یوق مینی.
مین اوسام فرده شلم فاتفان کوی بولوب نادان
آهلم حسرتلرم ایچکه صیهای عالم یمان
اما سز یغشی مسلمانلر، بله سز، اوقوغان
بلهیم ایندی؟ ناش یورا کسز، قزغانوچی یوق مینی.
تیرعلی میر ولییف «فالتای».

»»

ترجمه شیکلی.

کوله! پیغمبر چه فایغهدن مینم، سین جانکه بم!
ضربه تقدیر مینی، مین، قویماسن بلگان ایدم،
بلدم آلدن: سین بار اتقان، سین سو بگان بو باشقایم
کوکره گنگدن دار آغاچینه کوچه ر دیب جانقایم!
مین سیکنا ایتدم: «جهانده مین بخت نابام» دیوب،
«یوق میکا بودنیاده هیچ بر ثنا، آت-نام» دیوب،
تیز کیلور قاطلی ساعت، قهار مینوت: مین یغلورم،
ژهل پورهک طوقنار تیبودن، سو بلهس تل بوغلورم
حیله کار دشمان قووانور، شادلانور، به برهه باصار،
چهچکه آتوبده یتمه گان قوه منی فار الطور، باصار،
هم بترمن مین امیدلرمدن از فالدر میچه،
چیککانم محنتلرم سویلهردی سوز فالدر میچه .
اما مین باطر کونتم، کیلسون مقدر چیک لحد!
باشقه دنیلارنی کوررگه میکا بیک، بیک وقت . . .
ایده، تابناسون خلق ناجمنی، مین قزغانمین.
تاج شاعرنگ نصیبی شول، آکا صزلانیمین .
تابناسون بار، مین آنی آزارقده قیمت کورمه دم
ایندی مصقلانفاننده طافی ذلت کورمه من . . .
»م»

ایکی زور شاعرمنگ شعرلرن اوقوغانده

(بوندن بر یل نلک)

طوقتامی تاشسون «مبارک نیل» ننگ ایکی ایرماغی
نیل زور ایسونده جایلسون تورلی یافغه تارماغی
جایلوب آننگ فیضی هر بر یرنیده نق صولاسون
دملانوب فالسون تمام وقتنده ملت طوپراغی
بار امید شول ایکی ایرماقدن قوشلغان «نیل» ده در
تاشماسه لر بندی امید قوردی ملت گل باغی

کشی نیشلور؟

کیسه ننگ یغشی اشندن کوز بوموب
هیچ کشیننگ عیبینی ساتماز کشی
اوی بلن عبرت آلور هر نرسه دن
اش کورر، تولگان کبی یاتماز کشی
نق آغولانفان بر امت فلیینه
مای سالوب تاغنده اوت یاقماز کشی
توغری کیلسه ایتلورگه توغری سوز
هیچ کشیننگ کیفینه باقماز کشی
آچ، ضعیف، مسکینلره یاردم ایدهر
آندی چافده ناش کبی فاتماز کشی
قوبرغن بولغاب صیینغان دوست توکل
آندیلرغه بر سرین آچماز کشی
اول کشی فارشنده سیندن «تین» گوزل
بو خبردن بی خبر یاتماز کشی
ح. اسحانی.

»»»

بلدم . . .

ئلی تیک، بیک یاگی، مین یش عمرنگ اوتکانن بلدم،
یگتنک جیل بیک جیللهب کیچوبده کیتکانن بلدم .
«محبت» سوندی کوکلیده، کوزمه «تهملی یش» کییدی،
یوغالدی کوب «امیدلر»، «ایدیالم» ننگ بتکانن بلدم .
یوق ایندی یلکنو- اوچنو، باصلغانمن، آورمن مین؛
عقلغه اولطروب دنیا کوتونگ بتکانن بلدم .
عجب، یش تیز اوسه، یللار اوچا، کوکل اوزگاره ایرکان!
حاضر مین بیک یاقن تنقیدچی قارتلق کوتکانن بلدم . . .
» م»

»»»

دوستمه

عید قربان برله تبریک ایتهمن، دوستم سیننی؛
بو مبارک کون قوانچ برله اوتسون دیب تلیم .
یر یوزی تولغان مقدس نور بلن همهسی شاد،
بر برین کوروب سویلهشه، - بر بختسز مین جلیم .

مثلا اوج باقر استروئالی ایسکی بر سینار بار. بو الک خوفند حاکی خدایار خاننقی بولغان. خان بونک بلن اوبنارغه بیک یاراتا ایکن. اول، بونی اوزینک سوبوکلی موزیقانتی کریم بایغه بیرگان. کریم بای ایسه تاشکندده روس عسکر موزیقه سی باشاغینه صانقان. خوفندلیار بوسیتارنک حضرت داود طرفندن ایجاد ایتلدیکینی روایت قیلار. بو قوللیکسپهده گی هند اسکرپیکه سنه اوغشاش بر «رباب»، افغان امیری عبدالرحمن خاننقی ایدی. عبدالرحمن خان بو آلتده موزیقا اویناوده دنیانک الک شهب کشبسی سانالا ایدی. قوللیکسپهده اورتا آسیا خلقلرندن فالغان بیک ایسکی وزور بر صرغش بورغوسی بار. بو نرسه ۱۸۶۵ نچی یلده آلمشدر. گنیرال چیرنه یف عسکری تاشکندنی محاصره قیلغانک تاشکندده گی شوشی بورغو طاوشی، روسلرنی قورقتوب قاچراچق فرض ایناسگان ایدی. بونک دخی بر نسغه سی بار. چیرنه یف تاشکندگه باشلق بولوب کرگانده خلق صوگنی بورغو اویناتوب قارشولادیلار. دخی بیک بیزه کلی بر دومبرا بار. بو الک فرغانه اولاستنده بیک مشهور بر چرچی فرغیز خان قز-ینقی بولغان. الحاصل شوشندی مهملر ۴۰ دن آرتقدر. مذکور موزه خانه دیکابر آینده رسما آچیلماچقدر.

لوندن خلقی کوبمو صو صرف قیلادر؟

لوندن شهرنده بدی میلیون آدم وار. اوشبونلرنک بر بیل مدتده ایچمش صولری بر یرگه جیولور اولسه ۱۰ مربع چاقروم زورلغنده، ۳۰ آرشین تیرانلیکده بر کول تشکیل ایدیلور و بتون دنیانک صوغش کیملری اوشبو کول ایچنده صیوب طورغه ممکن بولور ایدی. قزق بر اعلان «جزائر» مملکتک طریقت شیخلرندن بری «کوکب افریقیه» اسملی عربی جریده ده اوشبو روده اعلان باصدمش: «الله تعالی گه حمد و پیغمبرگه صلوات صوگنده بزم اوشبو مکتوبه زنی اوقوچیلرنک الوغ و کچوکلرینه معلوم اولسون: بز گویا بلغیش دبه معروف اولان یهودی فیرماسینک تماکوسینی نارنوچیلردن رضا دگلمز، دبه سویلاگان ایهمش بزنک هیچ وقتده بوندی سوز سویلا-دیکمز یوق. بونی ایسه بزگه دشمنلرمز افقرا قیلیمشدر. بز «بلغیش» دن رضامز.

شیخ العلم والطریقه بالقطر الجزائر می محمد بن الحاج محمد بن ابی القاسم.

آمریقاده مکتب چوققلرینک یمینی

مأمورلرنک خدمته کبردکلمری وقت و ببردکلمری ببهن

نیک جلامیم؟! - مین تورام محروم سعادتدن تمام؛

حسرتینی یوق مینم بولوب آلسوچی یارم؛

بو مقدس کوندهده یالغز یوریم یالغز تورام

نی قدر آغر! تمام بیزدی بو دنیادن جانم.

بار ایدی سینی کوروب فنا بولوب کیتکان چاغم

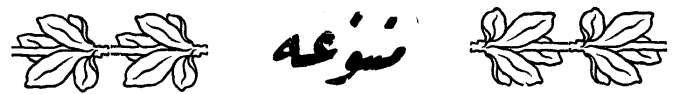
دنیاده تگری و سین... شوندان بوتهننی یوق بلوب.

اوتدی اول کونلر، تارالیدی بو جهان افقی تمام؛

ایسکه توشرمده جلیمن، بارسی یورگانده کولوب.

ایام شریفلر مبارک اولسون، گوزلم!

فرافی

تپوده آغو - کشی قزوب اش اشله گانک چققان تیرده بیک یامان آغو بار. پروفیسور آرواننک سوزینه کوره: بر کشیدن کورهش و بیو وقتنده چققان تیرده بر نیچه اویا بیلاننی اوتوررگه بتارک آغو نابولادر. ایسکی زمانلرده، اوق اوچلرن آت تیرینه مانچوب آتالر ایدی. چونکه بو روده آغولانغان آغو آزغنه چراحتله سه ده کشی یا حیواننی اوتره دیلر ایدی بزنک خلقده، قرده بیلان چاقماسون ایچون باقی یاغینه آت اشله یه سی و قاموت قویو عادتی باردر، بونکده سببی بیلاننک آت تیرنده گی آغودن قورقوی بولوی ممکندر.

موزیقه موزه خانه سی - الک مشهور روسیه موزیقا-نتارندن متوفی روبه نشسته بونک مجبلری آکا یادکار اوله رق مسکوده موزیقه موزه خانه سی آچارغه قرار بیرگانلر. بونک ایچون شافتی امانده جیولمشد. بونک طبعی باشلیچه روبه نشسته بونک خاص موزیقه آلتلری و باشقه نرسه لری جیولمشد. فقط موزه خانه نک اصل قیمتی باشقه ملتارنک و ایسکی زمانلرنک موزیقه فورالری شعبه لرنکدر. پایتخت غزتلرینک سوزینه کوره: بونده همه ملتارنک موزیقه اسبابلری جیولغان. داغومی لرنک سیترالری، ماطور بایون قورایلری، هند بهرگچلری، ایتالیان لیرالری هیچ بریسی فالهاغان. آراده بیک ایسکی، شول سببلی طاوشی مثلن سوزله ۱۵ مک صوملق بر اسکرپیکه ده بار. لکن موزه خانه نک الک قیمتی نرسه سی اورتا آسیا ملتلری نک یعنی مسلمانلرنک موزیقه آلتلرندن عبارت قوللیکسپه در. بونلرنک کوبسی تاریخی اهمیتی ده حائز.

كورسەم ايدى، نى قدر صاف كوكل برله خان، اوز غلغىنە
حكىم قىلە ايدى ايكان؟» ديدىم .

يىر سىلكىنگان كىي بولدى، كوز آلدىم قارانغولدى.
كوزلرم بىر نرسە كورماس بولدىلر. اوييدىم. اوييدىم...
كوكنىڭ حرمتلى ايشكلرنىڭ بىر ايشك آچىلغان كىي بولدى.
دىنيا ياقتردى. سفاھت برله فايناغان يىر يوزىنى بىر نور
رحمانى قابىلادى. شول ياقىلىق، شول يازوب آكلا تۇرلىق
بولمىغان صاف، سفاھت گە بويالغان كوك طورمىشىڭ بىر
چاتقىسىندە آلدىم بىر آق بلوت توشدى. فاوشادىم. اوزىڭ
بارلىغىنى اونتىم. كوك طورمىشى اوزاقلامدى.

بىرە بولوى مەكىن بولمىغان بىر اوت چىغوب بىرگە توشكان
كوك طورمىشىنى كويدردى، يوق ايتدى. بتون يىر يوزى
اوتلى بىر صحرا حالينە ئورلدى. اوتدە بتدى. قارانغىلىق،
تىك قارشىمىدىغى بلوتنىڭ آزغىنە آغى بلىنە ايدى. بلوتدىن،
كەوش تاوشىنە اوخشاغان آچىق بىر تاوش چىقىدى:

– «كوزگىنى آچ!» . بلوت يوغالدى .

كوزىمنى آچدىم : ... :

II

زور بىزەكلى سراي. سراينىڭ آلدىندە زور باقچە...
سراينىڭ بىوك منارەلىرى، سرايدىن بىر آز يىراقىدە سالنغان
«خوقند» شەرىنە مەھابىت روشدە قارىلر.

واق، واق كۆپەلەكلرنىڭ، حوض ایلانە سېنە اوسدىرگان
خوش ايسلى، تۇرلى، تۇرلى چاچكلرنى تېرەلەب اوچۇلرلى،
اول چاچكلردىن ايسىناب طويالماسلىق خوش ايس تارالوى؛
زور، زور آغاچلرنىڭ بوتاقلىرىنە ئىلنگان چىتىلكىدەگى
قوشلرنىڭ مزگل، مزگل نازكانە تاوش برله صايراب تيارولرلى،
باقچەنى ئىلاندىرگان بىوك دىوارنىڭ آستىدىن آغوب كىرگان
يلغەنىڭ سوزلۇبگنە آغوى، يلغە بويىنە مەرمەر تاشىدىن ياسالغان
اورنلردە اوطرغان قىر، قىرغىدە بىر تۇسلى كىيىمدە، جا -
رىلەرنىڭ دومبرا چالوب نېچكە، كوكلىڭنىڭ قارانغى، تاشلاندىق
پوچماقلىرىندە اويىوب يانتقان دىرلرنى اويغان تۇرلىق، آچىق
تاوش برله جىرلاولرلى، آلاز اوستىنە آغاچلرنىڭ يىراقلىرىدىن
توشكان كۆلەگە، اول كۆلەگەنىڭ سالىقنصو، جىلەس ھواسى
خدايار خاننىڭ بار قايقولرىنى اونوتدىغان، اول اوزىنە
تېگەن (مخصوص) اورندە اوطورغان قولىن، قولغە صوغوب
قچقروپ كۆلە ايدى... آ... دىيانىڭ حضورى!
... خاننىڭ آلدىنە ات مىنگان، قوراللى بىر ياش

كېيى آمر بىقادە دىخى چوققىلر مەكتەبە كىر وب درس باشلادىلرلى
وقت آشاغىدەگى وجە اوزرە بېيىن وبىرلرلر اېمىش .
بېيىن نامەنىڭ صورتى :

«بېيىن ايدەرم كە: بىن ھېچ بىر وقت آغاچلرە وچىچكلرە
ضرر وزيان وبىر مېھچەم . خانە اېچىدە، مەكتەبە، آرابە،
تراھواي و واغونىدە دوشەمىيە و سۇقۇندە قالد بىر مەلرە و غىرى
تۇرلى اھالى كىز وب تولاشان و كوز اوكنىدە بولغان بىرلرە
توكورمىيە چەم . باغچە، حصارلر بىنى بوزمىيە چەم، اولر ك
دىوارلر بىنى نە اېچرودن ونەدە طېشارودن يازى، رىسم
و صورت ايلە بولاشدىمىيە چەم، سۇقۇقلرە و آزابارلرە كاغد
پارچەلرلى و يەك آرتقىلرلى آتمىيە چەم، آدملىرە دائىما حرمت
ايدوب صابىقى كوسترە چەم . قوشچىقلرلى سۇھەرك آتلىرە
آچىمە چەم، وبىر ضررە بلایە طوتىدۇقلىرىنى كورسەم فورنارىيە
چالېشە چەم. غىرىنىڭ مال و اشپاسنە رخصتسىز اصلا ال
طوفاندىر مابوب كىدى مالم كىيى محافظە ايدە چەم، بوناردىن
باشقە، بولدىغى و طىنېمىڭ سوكىلى اولادى و طوغرى تېبەسى
اولدىغىمە بېيىن ايدەرم»

آمر بىقاننىڭ چوققىلرلى بويىلە ايسە بىوكلىرى نە كىيىدىر عەجىبا؟

«عالم مېيان» عدد ۴۱ .

اىتبات

خدايار خان باقچە سىندەغى خىيالم .

1

تون. تاراو بلونلر آراسىدىن آي اوزىنىڭ ياقىتىسىنى
مىزىن خان سراينىڭ بىوق منارەلىرىنە توشرە ايدى . اول
بىوق منارەلر، تونوق تەزەلر ئىللە نىندى تارىخى واقىلەلرلى
بو سراينىڭ اېچىدە قىلنغان قورقنىچ فاجىلەلرنى بىگنا سولەرگە
ايتكان كىي بولالردە .. مىكىنمى؟ قارت آغاچلر: «كوكلىڭ
نېچكە مېيىمى؟» دېھەرگە تىلاگان كىي بولسەلردە... مىكىنمى؟
ايسكان جىل طوقتاو ايلە طاغى طىنەلر: طىنوب طورولرلى
يىغلاغان كىي ...

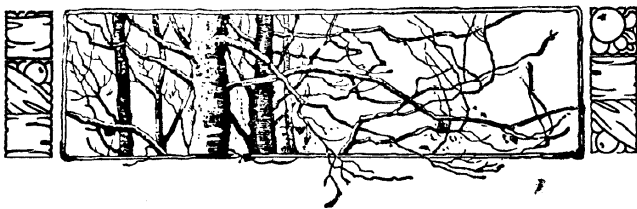
منارەلرغە بىر كوز طونور وب قارادىم. كوكلىم آغرايدى...
اوزمە اوزم: «بو سراينىڭ اېچىدە بولغان بىر واقىلەنى

بورلوب فاراسهده ياش بورتكلى كوز آلدن تاومالاديلر... اول كورمى. آتنگده كوزلى ياش برله طولوب كيتدى. اول تاغى كىشادى، لىكن يىغلاغان كىشى سوزىن بولگاندهى اولده كىشاون بولدى... خان آتفه فارادى: آت باشن ايوب تىك طور ايدى. خاننگ شيطانى، شول آتنگ جانينى اوز قولك برله آل، سننگ دولتكنى خورلاب طورماسون، دىب وسوسه بيره باشلادى... خان اورنندن طوردى، اوتكن قلىچىنى قىندان آلدى.

قلىچ يالترادى: بيوق اويغه چومغان عبوان، قزل قانغه بويالوب خاننگ آياغنه آردى...

III

سرايننگ منارهلى ديوار خرابهلى بيوق... قايد اول جاريه لر، اول قوشلر، اول شادلق... قايد اول خان؟ بالئالر، چوكچلر سرايننگ برياق چيت ديوارينه صوغلديلر، ديوار ياكفرادى... تاغى صوغديلر؛ كوب صوغديلر، كوب ياكفرادى ديوار ئنغراشوب بارلدى... كىشىلر چىتكه تارالدىلر. ايچنده يينه بر ديوار، آكئا برىكلىگان كىشى گودهسى... ايكى تاش ديوار آراسينه فستىرلوب اوتىرلىگان... بوئلكى ياش يىگىنگ گودهسى ايدى. اعنق تانفتارف. «خوقند».

طاشلاب كيتدى!

داچه ننگ يىغه بويندهغى تره زهسى يانينه قوبلغان تيمر فاراوتده آق طشلى مامق مندرلر اوستونده صابر افندى سوزلوب يانا. آنگ بو باتووى دنيادهغى آفطق مېنوتلىرى و صوئقى سولشلىرى... آنگ طولى آى كىي بالققان الكنگى ماتور يوزلىرى، سنتابر آيندهغى آچى جىلگه نوزه آلماينچه يرگه نوشكان طال بافراغى توسلى صارغايغان. اوزون قارا كرپكلى آراسنده اويناب طورغان قاپ قارا توگه رهك كوزلىرى، ئلله ننديدر طومانلر آستينه كروب باشرىگان؛ كوكلنگ ائنگ نچكه فللرلر سز دررلىق اوتكن قاراشلىرى، شول طومانلر

يىگت كيلوب طوقتادى، طوقتادى ده آطندن توشوب خاننى تعظيم قىلدى. خاننگ توسى اوزگاردى. كوزلر ينى آلا رندى ده: «نى بار؟» ديدى. يىگت، توشلى تعظيمىنى قىلغان صوئك: «كلورلر شهرگه كردى، نه قىل بىز؟» ديدى خان يينه آچولاندى. ياكاغنه چىققان شمال (جىل) آغاچ يافراقلرىنى شاولاندى و قايلىردنر آلوب كىلگان پورخ ايسلرن خوش ايسلى باقچهغه تاراتدى: قزلرنگ هم چهره لى بوزلدى. خاننگ اورنندن طوروب: «بى جواب نمه كردك؟» ديوينه يىگت باشينى توبان سالدى؛ ايرنلرى، كىله چكده گى اغرقلرلى برحس قبل الوفوع ايله سىزىنوب قالىرلىر، كوزلىرى بر آچىلوب بر يوملوب طورلر. لىر، يوزى آق كىندرلر آغاروب اشلاگان گناه(?) سندن قورقه... ايكى بيوق كوزلى خاننگ آچولى يوزينه نوميدانه بر فارادى ده، انجىداى ايكى برىك ياش، آغارغان يوزىنى چلاتوب توشدیلر... يىغلى ايدى.

ماتور قزلرنگ كوزلرندن باشلر آفغلاسه ده، آلا ر، خان كورماسدن ئلك، تىزگنه سورتدیلر... فقط... طبيعت اوزىنكن قىامى بولامى؟... قزلرنگ قارا، تارتىلى كوزلرندن چىققان ياش بورتكلى آالصو يوزلر ينى چلاتدیلر... آلا ر هم يىغلى ايدى. آياقلىرى قادافلانغانداى بو اورنده باصوب طورغان آت، اوزىنگ خواجهسى يىگت گه برگنه فارادى ده باشنى توبان سالدى، آنگ يلىر كوزلر ينى اوزون جاللىرى قابلا ديلر... كوبه لكار هم اوچدن طونتاپ «بى بولور؟» دىكانداى آالصو چىچكلر اوستنه قوناقلاب اشنگ آخرىن كوتهلر، چىتىلكه گى قوللرده بيوغشوب يىگت گه: «آ... بىچاره! اوزكنى ئروم ايتسه سئ!» ديه رگه تلا گانداى طالغن، طالغنه چورقلاشوب قويا لر ايدى. باقچه نى بر قايغو باصقان: آ... بو قايغو، بو موكلق... آه!

شول قدر بر بيوقلى ايچنده تاش يورا كىنى ئرىتمىگان براوگنه ايدى: اول خدا يار خان... اول عارلاندى، آچولاندى... آنگ اداره سنده بولغان بتون باقچه ننگ گناهلى يىگت كه قوشلو ويينه قانى قاينادى.

آغزندن: «آلك!» دىگان تاوش چىغوب يتار يتماس قزل چاپانلى، قزل چالماى سراى قارا اولچىلر يىگتنى بوغاولاب آلوبده كىتىدیلر... آت، بوغاولاشلر اويينه قايغولى اويندن باشنى كوتاردى ده، بوغاولو برله جفالانوب بارغان يىگت كه كوزن طوطروب قاراب آچى كىشنادى... يىگت، آتينه تابا

اچندە سونگان كوز نوبلرى كوگارگان و بر آزغندە اچكە باتقان . ماڭغايىنە سالقون نېر بورچوكلىرى چقان . بتون طوروشى برلن : بېك كوب آورلقلر كورگانلىگن واوزىنڭ حالندن راضى نوگىلگن آڭلانا .

فاراوات باندىغى اورندقدە زوجهسى شفيقه خانم اوطورا . اولگى مانورلقلىرى حسرت فرالورى آستندە بايناغنه اوزگارگان . كچكە گنە انجى فالفاغى آستندە قارا ساچلىرى ، بېتىنە نوشكان . گوزل يوزلىرى شول ساچلىرى آراسندن ، يوقاغنه بلوطلر آرقىلى دىيانى ياقترتقان جايگى قوباشلر توسلى كورينوب طورا . شولايدە فلكنڭ ياوز قىلانلىرى برلن اولگى لطفاتىنى اولگى نورائىتىنى بر آز يوغالتقان . مونكده گوزلرندەگى قوتلى نورلىرى بتكان . نچكە گنە بارماقلىرى اق قولى برلن صابر افندىنڭ اوڭ قولن طونقان . كوزلرن برده آندن آلەى . ئلله نىدى موڭلى و قايغولى قاراشلىرى برلن آڭا فاراب طورا . بتون ذهنى وبتون اوىي آنڭ حاضرگى حالى برلنگنە مشغول .

آره صره ايكي سېدە كوكره كلرندن يالقونلى سواشلىرن چقاروب اچلرنڭگى چاققېلى حسلرن بر برينه آڭلانا . فقط بر سوزدە سويلشەلميلر . قاي چافدە شفيقه خانمڭ كوزلرندن انجى بورنوكلرى شېكىللى ياش تامچىلىرى تەگەرب تەگەرب صابر افندىنڭ مندەرى اوستىنە توشە . آنڭ بو ياش تامچىلىرى ، ايكي يادن بېرلى آرالرنده اوزغان آڭ نچكە سرلرنى ، عشق طومانلىرى آستندە ناپلانوب قالغان آڭ نازك و افەلرنى صابر افندىنڭ كوز آلدينە كېتەرە . منە شوشى كورنشلر ايركلى ابركسز آنڭ يورەگىنى اوزە ، قىلنە قايذاغان حسرت وولقانلىرى ياش بولوب كوزلرندن طاشا باشلى .

باطارغە باينلاشقان قوباش ، طونوغنە فزغلت شەولەلى برلە : بر طوقتامى قبلە ياغىنە آغوب طورغان قارا بلوطلر آراسندن چغوب ، تەرەزە آرقىلى ، صابر ايلە شفيقه خانمڭ فزغاچ كورنشلرن و كوگلسز حالارن قارى . بو شەولەلر قارشوسندە زوج ايلە زوجهنڭ صارى يوزلىرى بر برينه انعكاس ايتوب طاغندە آيانچراق بر كورنشكە كرە ، طاغندە يورەكلرن درلدەنە .

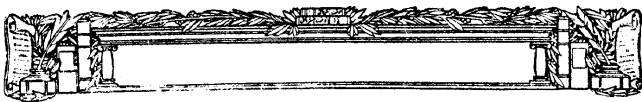
شفيقه خانمڭ كېيكان كوزلرندن سېرەك سېرەك كىگنە طامغالاغان ياش تامچىلىرى توسلى ، بر برن قوبوب يورگان بلوطلردندە برر برر ياڭغر تامچىلىرى توشەرگە

باشلادى . شول تامچىلرنڭ تەرەزەگە بەر بىلگان طاوشلىرى ، داچەدەغى طنچلقنى بوزدى . بر آزدن صوڭ اول تامچىلر يشايدى . ير بوزن چلغاب كىلگان كىچكى قاراڭغىلقنى ، كوكنى فاپلاغان قارا بلوطلر طاغندە بر مرتبە آرتدى . بو وقتدە تەرەزلردن بر نرسەدە كورنمى ايدى .

منە شول آرادە دىيانى سىلكتوب كوك كوكەرەگە ، بر بويدن بېك قانى ياڭغر ياولرغە ، بر بوزن اوط آلغان شېكىللى ياشىن ياشنارگە باشلى . طاشە شول طاوشلردن باشقە هېچ بر نرسە ايشتمى . داچەنڭ اچىدە بتونلى قاراڭغىلاندى . شفيقه خانم صابر افندىنڭ قولن يېارەسى كېلمگانگە اوطدە قابزىمى . قاي چافدە ياشىن ياققېلىقلىرى برلنگنە ، قاراڭغىلققە چومغان داچەدە ياقترا شول ياققېلىقلر صابر افندىنڭ بېتلرن طاغندە قايغوليراق و طاغندە بەمسزەرەك ايتوب كورستە .

منە اول اڭقراشا ، شفيقه خانمغە اوزىنڭ دىيادن كېتەسن آڭلانا ، آنڭ قولن آڭ صوڭقى كوچى برلن قسارغە طرىشە . كوب طورمادى ، «جانم من كېتەم ، سېن ايسەن بول» دېگان آفطقى طاوشى ايشتمى . كوزلرن بېك قانى بومىدە شوندى فورقنچلى كوندە شفيقه خانمڭ بر بالغزن طاشلاب كېتى .

عبدالله بېگى . «سېريا ، چىرلاق» .

ايسكى فېكولردن

بر فارانغو آخشام ايدى اوغلوم مسعود خواجە بر نچە نسخە غزنە كېلتوردى . بن دە آلدەم واقوغە شروع ايتدم . مطالعه ايتدم هېچ برىنى معلوماتى كوگىلومى آچمادى .

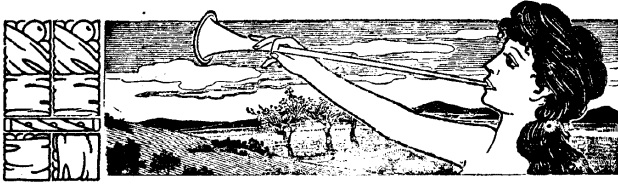
قولومنى «تاقچە» يە اوزاتدم ، تزيامش كتابلردن برى كېلىدى . كوردم كە «تحفة الاحرار» در . آچدم . سرخى (فزيلى سېاھى) ايلە فارسىچە شومضمونلى بر عنوان يارلوبدر : «تورتنچى نعت ، انقباس نوروالتماس حضور آنحضرت (صلی الله عليه وسلم) دن» . بونڭ آلتىندە (آستوندە) ايسە شوپلە بېتلر كورلدى :

اى بسرا پردە يثرب بخواب
خيزكە شد مشرق مغرب خراب

«كاشكى سىنڭ نورىڭ يەنەدىن شەھود ايتسە!»
 بو سوزلارنى (نڭ) ايگەسى مولانا نورالدين عبدالرحمن
 (كافىيە شتارخى) ملا جامى دركە ئوقۇنچى عصر ھىجرىدە
 سەرقىدى خواجه ھىبداھى احرار اسەينە يازگن (يازغان)
 «تحفة الاحرار» نام اثر مباركندە مندرج افكار و منظومە
 عالم ھىياسىدەر. بونى تىسويدىن مقصد ايسكى و ياڭكى لىك
 طرفدارى مسلمان برادرلارغە ياڭكى فكلرلارنى (نڭ) مكەلى
 ھكەمبەنگى دورت عصرلىك ايسكى بر فكلرنى يازوب عرض
 عبرت ايتىمكىدىن عبارتدەر.

باقى قارارە سلام. عقرب آبي قارانغو اخشامى.
 «سەرقىتاد» دە دارالقضا مقيتيلاريدىن:
 ھەھود خواجه بن ھەھود خواجه.

لامانوسوف .

روس عالملارندن ميخائىل لامانوسوف نىڭ دىنياغە
 كىلويىنە ۲۰۰ يىل تولوو مناسىبتى ايله اوشبو نوپابىرنىڭ ۸ نچى
 كۈنىدە الوغ بايرام باصالدى لامانوسوف غە ھىرمت ايچون
 مكتىبلردە درسلىر اوفولمادى، علمى جەمئىتلەردە خصوصا فنون
 آفادىمەسندە نىڭ روسارغە ايتىكان علمى خىدمەتلەرى وشىخسى
 حاللىرى ھەمدە عبرت آمىز حىيانى واجتھادى ھقندە مەروضەلىر
 اوفولدى، مەلوماتلىر وپىرلدى

لامانوسوف، روسلارنىڭ بىوك عالملارندن ولسانلارنىڭ
 ادبىياتىنە نىگىر قورۇچىلارندن اولوب عرت ووجاھت
 اوزرىندە ھەر سورمىش و اوشبو حالدە وفات ايتىمىشدر.
 فقط بر اول كرېستىيانى ايچون آفادىمە ھەمدە «شوراي
 دولت» دە اعضا اولمىق، ملت و مەلىكتىڭ ھىرمتلى آدملرى
 جەلمەسپنە كرىمك بىنگل اشلىردن دىگىلدەر.

«لانحسب المجدتمرا انت اكله * ان تبلىح المجدحتى تلىق الصبرا»
 بىئىنە موافق لامانوسوف بو بولدە كوب مشقتلر چىكەش
 وكوب زھمتلر تەمىل قىلمىشدر. اوشبو نۇقتەدىن لامانوسوف،
 بالىكز روسلر ايچون گىنە دىگىل بىلكە بىزنىڭ باشلامز وخصوصا
 شاگردلر ماز ايچون اورنىڭ اولورغە لائىق بر ذاتدەر.
 ميخائىل لامانوسوف نىڭ باشلاب دىنياغە چىقووى، كىم

«اي يىرب (مدىنە) قوناغىندە ياتىكان (ياتقان) ذات!
 نوپ (اورنىڭدىن قالىق) كە شوق و غرب خراب اولدى» .

توبەدە ازسركش ايام يا
 باز خرازاخوش اسلام را

«زمانەنى باش قالدرمىقند توبە بىر (اطاعتسىزلىكى
 ايچون زمانەنى توبە قىلدەر) ! اسلامنى ضعف و مرزدىن
 ساتون آل!» .

خامە مفتى كە چوانكشت آز
 شد زبى لقمە ربابى دراز

«مفتى نڭ قلمى طەھلى آدملر قولى كىبى، لقمە چكەمك
 ايچون اوزالدى (اوزونايىدى)» .

دست سياست بكش و بشككنش
 ھم چونى اندرېن ناخن زلش

«سياست قولبە قلمىنى سىندىروب، ترناغى آلتىندە
 قەمىش (قەمىش) كىبى اور!» .

واعظ سرگوكە بە پستى است بىد
 پايە خود كرده زمبىر بلند

«چوق سويلا گوچى آلچق واعظ دە اوز رتەسپىنى
 مەنبردن عالى ايتەش»

چون نە بىزىك است زشرعش سخن
 مەنبر اوبىر سىراو خوردكىن

«از بس كە آنى (آنڭ) سوزى شرىعتدىن بىوك دىگىل،
 مەنبر ايله باشپنە اور!» .

مومەرا قاعدە تازەنە
 رخت خرابات بدروازەنە

«عبادت خانەغە ياڭكى قاعدە قوى، خرابات نرسەلرنى
 ايشككە آت!» .

بدعتىيا نزارەنت نەماى ا
 عزلتىيا نزارد عزت كشاى ا

«بدعتچىلارە يول كوستەر، خالقدىن چىقەمىشلەرە عزت
 وپىر!» .

خرقە تزويرىد پاره كىن ا
 جان مزورزىن اوارە كىن ا

«فربىب خرقەلر پىنى يوز پاره جەر، آلد اوچىلارنى جانىن
 آل!» (كىوملارى ابل خلق آلداب بور وچىلارنىڭ كىوملارن
 يوزگە يىرتوب تاشلا!) .

ظامت بدعت ھەھ عالم گرفت
 بىلكە جھان جامە ماتم كزوت

«بدعت قارانغوسى بارچە عالمنى طوتدى، بىلكە
 دىنيا عزا طوتدى» (بىتون جھان ماتم كىوملرى كىدى) .

كاش قندىز اوج عروجت رجوع
 باز كند نور جبال طلوع

اربابی آراسنده کوب بولغان اجنبیلرده، نهمه لر قولندهغی آفادیمیاده آکا آباق چالدیلر. قدرن بلمه دیلر، هر بر فنی تحقیقاتن بوغالتورغه، اشلرگه ایرک بیرمه سکه طرشدیلر. روس تاریخی حقنده یاصی باشلاغان نه قدر تفتیشلری بونلرنگ ممانعتی سایه سنده نتیجه سز قالدی.

لامانوسف اجنبیلر تجاویزی ایله بیک فهرمانانه صوغوشا، شخصی فائده لرن قطعیا کوزهنی، یش یش فزوب چیکدن چغوب کیته ایدی شونک ایچون آنک بعض مسلك طرفدار لری بیله آنی عقالسز، آور طبیعتلی، تدبیرسز دیه بارانمی ایدیلر. آفتق صولبیشنه قدر بو آنا تلی، ملی مکتب قهرمانی آرمی، طالبی مکتب و علمی مؤسسسه لرنی قوللرینه آغان اجنبیلر ایله کوره شدی. نهایت فایغوسندن اچوگه صابشوب چاخونکه ایله وفات ایتدی فوق العاده استعدادلی، علم گه بتون کوکلی ایله بیرلگان، طرش، ثباتلی ذات ایدی

لیکن آنک خدمتلی بوش کیمته دی، یازغان صرفلری، شعرلری، ادبیات تنقیدلری آنا تلی حقندهغی سوزلری روس ادبیاتنه نیگز بولدی آنک کیمیا، جغرافیا وامثالی فنلر حقنده یازغان اثرلری روس علمی و روس فنی آنک آناسیبر حاضر روس تلنده ادبی، علمی و فنی اثرلر، آروپا اثرلرینه احتیاج فالماستق درجه ده بولسه، بونک همه سنه باشلاب یول آچوچی لامانوسف بولمشدر. منه آنک ملبت بولندهغی شول خدمتی بزگه روحا یاقن. منه شونک ایچون بزده آنی روسلر ایله برگه احترام ایتهمز و آنا تلی، ملی علم طرفدارلری ایچون آنک خدمتلی عبرت آلورلق ایدیگینی کورسه تهر.

لامانوسف ۱۷۱۱نجی سنه ۸نجی نوپابرده «آرخانگیل» غوبیرناسنده «دینیسوفقه» اسملی قریده دنیاغه کیلوب ۱۸۶۵نجی سنه ۴نجی آپریلده وفات ایتدی.

یافلری هنوز بوغالماغان، لیکن باخشی صفتلرندن خلقده الوش فالماغان بزنگ بابالرنقینه اوخشی. روسیه ننگ الگ اچ پوشدرغچ شمالنده بر نادان کرستیان بالاسی بولوب، یاشلگنی آناسی ایله دیکزده کیمه ایله بوروب بالقی طوتوده اونکاردی. حیاتی دفعه لر چه نهلکه که توشدی. چبرکاو مکتبنده آزمی کوببو او قودی علم گه محبت حاصل ایتدی. آلدیغی معلوما تگه فذاعتل نهیچه، صالحن فش کوننده اوستنده یونلی کبومی اولمادیغی حالده آنا - آناسندن رخصتسز، بالقی طاشوچیار ایله جباو مسکاوگه کیتدی. آنده باروب بزنگ اصول قدیم مدرسه لری اورنن طوتقان «اصلاو-لاتین - روم» مکتبته کردی. فقیرک سبیلی بو چافده چیکسگان زحمتلری ایتوب بترگیسز بولدی. ۱۲-۱۴ یاشلک شریکلری، یانلرنده غی ۲۰ یاشلک بوکاننی - لامانوسفنی - دائما مسقل ایته ایدیلر. لامانوسف همه سنه توزدی. مکتبنی الگ باخشی بتر وچیلردن بولوب پتر بورغه علمی آفادیمیگه وبوندده ا کمال تحصیل ایچون خزینه حسابنه گیرمانیاغه یبارلیدی. شوشی اورندن اول بغارا - داغستان وکابل گیزگان بزنگ بابالر یولندن آیریلادر. آنده کیمیا - هندسه، طاواشلری کبی فنلرندن درس طیکلادی نهایت - خزینه دن یاردم آز، اولده کیچکوب کیلو سبیلی بورچقه باندی، تولی آلمی قاچدی. بولده پرسوبه مأمورلری طرفندن طوتیلوب عسکرگه آلدی مک جفا ایله آندنده قوتولدی. صوکره روسیه گه آفادیمیاده خدمت که کردی بو وقتده آفادیمییا بتونلای نهمه عالملری فولنده، روسیه ده علم ده فقط لاتین ونهمه تللرنده ایدی ادبی روس تلی، روس فنی، علمی روس کذاب یوق ایدی. الحاصل روسیه ده لاتین ونهمه تللری بزده ۲۰ یل الکسکی عرب و فارسی تللری اورنن طونا ایدی لامانوسف باشلاب آنا تلنده ادبیات، آنا تلنده فن کتابلری ترتیب ایتهرگه، آزماز او قوغان هر روس آکلارلق ادبی و علمی تعبیرلر چفارغه کرشدی.

روس ملتن نادان فالدرمیچه نهمه ولایتی علماسی اورننه ملی علما بتشدر و بولینه کردی. اول وقتده حکومت

ناشرلری: محمدرضا کر و محمدرضا کر راسیفلر

محرری: رضا الدین بن فخرالدین

«شورا» اورنبورغده اون بیس کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЪ ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 И 4 СТ.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г Оренбургъ, Редакция журн. „ШУРО“.

آمونه بدلی: سنه لک ۵، آلتی آباق ۲ روبله ۶۰ کاپک.

«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:

سنه لک ۹، آلتی آباق ۴ روبله ۶۰ کاپک در.

خط» ديه بر مکتوب يازوب، ۱۷ نچي نومر «شورا» ده «بر ساتونگ عاقبتی» ديه يازامش حکايه گه آچو فابار- توچيلر بارلغن بلدره در- هم اوچ وقارشيلق ايدوب هادی افندی بر لان عوام آراسينه دشمانلق ياصاوغه طرشوچيلر بارلغن آگلاناتار. بوندای ناچار اشلر، بوندای قارا قوروملر مرزالر ؤولستنگه غی بارچه باشقردلرغه ياغلاچقدر. ايندی بره و اوزينگ بو جمله دن توگل ايدکن اثبات اين آلماسه، بو کبی اشدين پا کلانا آلماسه اولده شولوق بيتينه قارا ياغلامش گروهدين سانالادر. بو طوغروده بيگرا کده اماملر شلته قيلاناچقدر. چونکه اماملر عوامنگ دنيا آخرت بولنی کورساتوچی باشقلر بدر.

منه شونلقدن «بخشيلقنی باشگه، باشکدن آشسه دوستگه قيل، طکللماسه اوزنده فالور» ديگان مقال بويچه اوزمنی بو گروهدين چقاروب بوندای يامان صفتدن اوزمنی آفلاونی لازم بلدم. من حقيقت که هيچ فارشی دگل، حقلقنی هم ملت نك آرتک و خوارلقد فالماون چن کوکلمدن تلايمن. چامامدن کيلگانچه نلم برله و باشقه چه، خاق غه خدمت و اجتهاد اينه من. ليکن شولوق ۱۷ نومر «شورا» ده غی حکايه ده «فورسان بابای بالالری ايسبنه توشدی ده صوکره ق بولدی» ديدیکی کبی بن صوکره ق دنياغه کيلمش من. نچکده (احق غه سوز طکللاتو تويه نی چوقردن اونکارودنده قيبيراق) ديگان مقالنگ مفهومچه کوب آيتشدک طکللاتو آلمادق. نهايت آيتلمش باشقردلر ۱۹۱۰ ييل نويابر اينده، آرتق جبرلرن کريستيانسکی بانقه آرقلی صاندیلر.

اما بن ۹ نچي نويابر زا کوننی بخشى بلگانمه کوره جيونده اوزمه يعنى دوشلر مه تيوشلی برنی صاتماباچغمنی بلدروب زيمسکی ناچالنيکگه معلوم ايتدم. زيمسکی بگا تيوشلی برنی فالدردی. لله الحمد حاضرنده اوچيوز ديساتينه برنی کيسدروب آلوب خواجه بولدم. شوشی برمدن ۵ ديساتينه سنی، يتی بلدن بيرلی دوام ايتدروب کيلگان مدرسه مه وقف ايتسه م کيراک. الله موفق ابلاسون. آمين!

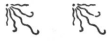
زلاتاوست اويازی مرزالر ؤولصی «ايدلبای» اولنه امام خليل الله حبيبولئين.

III

توبه ننگی سو اللريمه «شورا» نك کيله چک نومر يذنگ صحيفه لرنده جواب بير مکشزنی رجا ايدم: ۲۰ نچي عدد «شورا» ده حرمتلو محبوب جمال خانم آفچور بنانگ «قر يغلانو» نام بر حکايتی دقمنی جلب ايتدی. بو حکايته تصوير قيلنغان واقعه خلق آراسنده بولا طورغان ملی بر جولا (عادت) ميکان؟ بو عادت وقتنده چرلانا طورغان چرلر چن چن خلق چرلری ميکان؟ بو عادت قای تيره ده

وکملر آراسنده طارالغان عادت ايکان؟ خلق ادبياتن تدقيق ايله مشغول بولغانلغمدن بونلرنی بلو ميکا آبروجه مطلوبدر اگرده «شورا» اداره سی بو سو اللريمه جواب بيره آلماسه، بو جوابلرنی بيرونی، شورا آرقلی، محبوب جمال خانم آفچورينا جنابلرندن توبه نچيلک ايله اوتنه من.

محمد علی عبدالرحيمی

تابشماقارغه جوابلر:

۱۷ نچي تابشماق جوابی

(ع. يولداش)

بیر توگه رهك نوگل، بلکه يومری، بومسئله گه او قوچيلر طرفندن تيوشلی رهوشچه اعتبار قيلنماغان.

۱۸ نچي تابشماق جوابی

(ع. يولداش)

بردن ۹ قدری بولغان همه عدد گه ده بولينه طورغان عددلر گه ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، هم ۹ مضروبات صفتدن کررگه تيوش. بردن طوغرغه قدری بولغان عددلر آراسنده ۲ مضروبات صفتنده کرمه سه ده یاری، چونکه مضروب بولوب ۸ کرگان، نه ۸ اچنده ۲ بار. شولوق سببدن ۳ هم ۴ کرمه سه ده یاری، ۶ ده بولماسه یاری. ۱ دن ۹ غه قدری بولغان عددلر اچينه ۵، ۷، ۸، ۹ عددلری مضروبات صفتن کررگه تيوش. اچنده ۵، ۷، ۸، ۹ عددلری مضروبات بولغان عددلر نك ايرك کچکنه سی ۵×۷×۸×۹=۲۵۲۰ بوندنده کچی بولغان عدد بزنگ مسئله نك جوابی بولا آلمی.

بر ۲۵۲۰ نی نیندی بولسه ده بره عدد گه ضرب قيلساق، آنک حاصل ضربی بردن ۹ غه قدری بولغان عددلر گه بولينه چکمی؟ بولينه چک. بزگه ۲۵۲۰ تله سه نیندی عدد گه ضرب ايتو ممکن؛ «تله سه نیندی عددلر» بيک کوب، شونک ايجون بزنگ مسئله نك جوابیده بيک کوب. بو عددلرنی فسقه غنه ايتوب اوشبو رهوشچه يازارغه ممکن:

۲۵۲۰ س.

بونده «س» - تله سه نیندی عدد.

بومسئله گه ده او قوچيلر طرفندن تيوشلی اعتبار قيلنماغان. بونک «فايسی عددلر» ديب صور اغامان، بلکه «نیندی عددلر» ديگان. «فايسی عددلر» ديگانده بو عددلر نك اوزلرین کورسه تو تيوش بولا. نه «نیندی عددلر» ديگانده بو عددلر نك باری خاصيتلرین ايتوگنده يته.

تصحیح: بو عدد شوراده ۷۰۱ نچي بيتنه «طاشلاب کيندی» ديگان عنوان نك اوستنک «حکايه» ديگان سوز فالغان.